

זמני ותאריכי הגלויות וחורבן בית ראשון ובית שני

ועוד צרות ישראל

הנה בעומדינו בימים הקשים והנוראים האלו שנקראים ימי 'בין המצרים' שבו אירעו בחודשי תמוז ואב לעם ישראל במשך הדורות, הרבה גלויות וגירושים גזירות וחורבנות וצרות, ובראשם שריפת שני בתי מקדשינו ותפארתנו, שכהיום שאנו עומדים בשנת **תשפ"א**, הבית הראשון כבר נשרף ונחרב לפני **2443** שנים, והבית השני לפני **1953** שנים¹. וכן עוד הרבה גזירות וצרות נוראות שאירעו במשך כל הדורות בחדשים אלו².

וכידוע כמה שהאריכו חז"ל בגודל החיוב שעל כל אחד ואחד להתאבל ולבכות על החסרון הגדול של גילוי השכינה העצום והנורא בכל המובנים שהפסדנו בחורבן בית המקדש, ובגודל צרות הגלות שבו אנו שרויין מזה כאלפיים שנה, וכמו שאמרו בירושלמי יומא [פ"א ה"א] **כל דור שאינו נבנה בית המקדש בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו**. וכן איתא במדרש תהלים [מזמור קלז], **ללמדך שכל דור שאינו נבנה בית המקדש בימיו, מעלה עליו כאילו החריבו, מאי טעמא, לפי שלא עשה**

1. ומצאנו לגדולי ישראל שהיו מונים בכל שנה בכניסת תשעה באב את מנין השנים שאנו עומדים לחורבן הבית המקדש, וכמו שמביא ביוסף אומץ חלק א דיני ערב תשעה באב [סימן תתעה], מנהגי לומר לבני ביתי בסוף סעודה המפסקת בשברון לב, בעוונותינו עתה כך וכך שנים לחורבן בית מקדשנו. וכמדומני שגאון עירנו מ"ו מהור"ר עקיבא [פרנקפורטר] ז"ל, הדרשן הגדול שדרש בכל שבתות השנה, מנה שנות החורבן בכל דרשותיו שבשבת חזון. וכ"כ בספר כפתור ופרח [פרק נא], וכן אנו רגילים בארץ כנען להזכיר בקהל חשבוננו, כל ליל ט' באב מפני עגמת נפש. וכן נהגו בקהלות התימנים ועוד. וכן מצינו בדרשות החתם סופר שהיה דורש בכל שנה בכי ומספר גדול בז' אב, והיה מזכיר בכל שנה את מנין החורבן.

2. וכתב בזוהר הק' בזוהר חדש פ' יתרו [בתרגום], ובב' חדשים האחרים מתכסות כל האותיות, הן הגדולות והן הקטנות, ואלו הם **תמוז ואב. ויוצאות ימי הרעה באותיותיהם הרעות, ואלו שולטות על העולם, והאחרות מתכסות**. ומשום זה באלו הימים, אשרי הוא מי שינצל מהם. [ובזוהר יתרו [עח ע"ב] כתב, דעשיו נטל בחלקו שנים חדשים תמוז ואב, כי הוא ג"כ כלול מצד הסט"א ימין ושמאל וכו', ואפילו בחודש אב רק תשעה ימים הראשונים הם שלו ולא יותר, כי חלקו הוא רק מי"ז תמוז עד ט' באב עיי"ש עוד בזה. והאריכו בזה בספרי חסידות וקבלה].

והגר"א באדרת אליהו פ' שופטים [כ, יט] אומר דבר יסודי בזה, כי תצור אל עיר וגו', דרשו בזוהר שכל זה דיבר הקב"ה למ"ה. ואמר ימים רבים כמ"ש ימים רבים הם שלשה, ולפי שהן של צער נקראו רבים. **וידוע בשלשה חדשים אלו והן, תמוז אב וטבת (כמ"ש בזוהר) בהם יש שליטה לסט"א ג' ימים ידועים שבהם שולט מלאך המות ביותר, והם עשרה בטבת שבו צרו על עיר הקודש. ובי"ז בתמוז גבר האויב במלחמה והובקעה העיר. ובתשעה באב לכדוה, והן ימים רבים הנ"ל. וזהו לפי דברי הזוהר כי תצור בי' בטבת אל עיר הקודש. להלחם בי"ז בתמוז. לתפשה בט' באב. או לתפשה בי"ז בתמוז שכבשו העיר בו ביום. להלחם עליה בין המצרים. עד רדתה בט' באב, שבו ירדה הכבוד מראשינו ירידה תחתית. אותו תשחית וכתת ובנית מצור, הוא בזמן בין המצרים, שאז נהרגו חסידיה ושפכו דמם סביבות ירושלים, עד ששפך הקב"ה את חמתו על בית המקדש בט' באב, כמ"ש במזמור לאסף. וכן הכתוב אומר על כל דור ודור, שבאלו הימים יש לו שליטה ורוצה לצור על ישראל, והן נקראין כל אחד עיר קטנה, כמ"ש בקהלת עיר קטנה וכו', וזהו כי תצור אל עיר.**

תשובה. וכן אמרו בגמרא תענית [ל ע"ב] על הפסוק [ישעיה סו, י] שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה. מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. וכן בב"ב [ס ע"ב] וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר שמחו את ירושלים וגו'. וכן נפסק להלכה בטור ושו"ע או"ח סי' תקנד [סכ"ה], וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.³

ויש מדרש מופלא בזה במדרש תהלים [מזמור יז], תני ר' שמעון בן יוחאי, משל לאחד שהיה מכה את בנו, ולא היה יודע הבן על מה הוא מוכה, לאחר שהכהו, אמר לו לך ועשה דבר פלוני שצויתך היום כמה ימים ולא השגחת בי. כך כל אותן אלפים שנפלו במלחמה בימי דוד, לא נפלו אלא על שלא תבעו בנין בית המקדש. והלא דברים קל וחומר, ומה אם אלו שלא היה בית המקדש ביניהם, ולא נחרב בימיהם, נעשה להם כך, ונענשו על שלא תבעו אותו, אנו שחרב בימינו, ואין אנו מתאבלים עליו, ולא נבקש עליו רחמים על אחת כמה וכמה. לפיכך התקינו חסידים הראשונים, שיהיו מתפללים שלש תפלות בכל יום, והתקינו בו, אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים. ותקנו בונה ירושלים ברכה בפני עצמה בתפלה, ובברכת המזון.⁴

ונפתח בדבריו הנוראים של היעב"ץ בסידורו בה' תשעה באב [בשער השלכת חלון ו' אות טו], אלמלא לא היה אלא עון זה בדינו, שאין מתאבלין על ירושלים כראוי, די להאריך גלותינו. והיא בעיני הסיבה קרובה היותר גלויה עצומה וחזקה, לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאונו בגלות, בכל מקומות פזורינו, על צוארינו נרדפנו. לא הונח לנו להרגיע בגוים עם שפלותינו ענינו ומרודינו. לפי שיצא האבל הלז מלבנו. בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו, שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבנו. על כן כמת מלב נשכחנו. מדור לדור נוסף יגון על יגונינו ומכאובינו. וכל אוהב אמת יודה לדברינו. וכאשר יוכיח הנסיון ביחוד ביום תשעה באב המר, מי ומי המתאבל ונאנח על חורבן הבית ושממות ארצנו, כראוי ממעמקי הלב, כמה דמעות נשפכות על זאת. ואין צריך לומר בשאר ימי השנה, אין

3. והמאירי בבית הבחירה תענית [שם], כל שנוהג ביום זה דרך מצוה מלומדה, ואינו מעורר את לבו להתאבל על ירושלים, אינו רואה בשמחתה. ואין צריך לומר שאין שוכחין את אבילותה לגמרי, אלא צריך לזכרה בכל שמחה ושמחה, ולמעט בכולן לזכירת החורבן, כדכתיב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. אלא שאין עושים מזה יותר מדאי, בכדי שלא יהא הטבע יכול לסבלו, וכל שכן בצבור. שאילו במדת הדין אנו מודדין, היה לנו לגזור על עצמינו שלא נאכל בשר ולא נשתה יין, ושנסגף עצמנו בכל מיני סיגוף.

4. ובתנא דבי אליהו רבה [פרשה ד] איתא דבר נורא, כל חכם וחכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה, ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומחמד ומצפה על כבוד ירושלים ועל כבוד בית המקדש ועל ישועה שתצמיח בקרוב ועל כינוס גלויות, מיד שורה רוח הקודש בדבריו בקרבו וכו', מכאן אמרו כל תלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום תמיד בשביל להרבות כבוד שמים, אין צריך לא חרב ולא חנית ולא רומח ולא כל דבר שיהיה לו שומר, שהקב"ה משמרו בעצמו, ומלאכי השרת עומדין לו סביב סביב וחרבות ביד כולן ומשמר אותו. [ועי' מה שהאריך בדבריו במסילת ישרים פי"ט הובא להלן].

זוכר ואין פוקד ואין דובר דבר ממנה, אפילו במחשבה לא בא זכרונה, כאילו מקרה היה לנו, עיי"ש עוד⁵.

והחתם סופר בדרשות ח"ג [עמ' פג] אומר דברים מלהיבים בגדר האבלות, אין כחינו אלא בפינו ארשת לצעוק באבל מר ובכי ומספד, שק ואפר יוצע לרבים וקריעת הלב, כי נדמה בעינינו כאילו אנחנו יצאנו בגולה, דהרי בלילי פסח מצוה לשמוח כאילו אותנו הוציא משם, לעומת זה תהיה אבילות יציאתינו מירושלים כאילו אנחנו הוציא משם, וכאילו עינינו רואות הריגת חסידינו ופיזור בנינו וגלות שכינת תפארתינו, והריסת יסודות מקדשינו ושריפת היכלינו, ואנו יוצאים בגולה. הלא במר נבכה ובכי רב נעורר זעקת שבר ונאקת חלל. גם כי ניתן אל לבבינו כי לא עונות אבותינו לבדם עשתה זאת, כי גם אנחנו חטאנו עם אבותינו, והחריבו הם נוה, ואנחנו הארכנו קצו⁶.

והנודע ביהודה בצל"ח חגיגה [ה ע"א] אומר דבר מבהיל, וכל דור שלא נבנה בימיו כאילו נחרב, כי היום אם בקולי תשמעו. נמצא גדולה צרותינו יותר מהדור שבשעת החורבן, כי בימיהם היה רק החורבן ביום אחד ואח"כ מה דהוה הוה, כי לא היה אפשר להבנות בו ביום עד עת קץ, אבל בימינו כלו כל הקיצין, וכל יומא זימנא, ואנחנו מחריבים המקדש בכל יום מחדש, ואצלנו ראוי להיות חורבן בית המקדש אבילות חדשה לא אבילות ישינה, כי בכל יום נחרב מחדש, וראוי לנו להאנח בשברון כל הגוף, לא בשברון מתנים כמו על אבילות ישינה.

ואחד מהדרכים להגיע לתכלית האבילות ולהרגיש גודל החסרון ולבקש על העתיד, הוא כשעומדים על עומק הדברים ומשמעותם, על ידי ידיעת סדר והשתלשלות המאורעות, האיך ומתי אירעו לפי זמניהם המדוייקים בתנ"ך לפי הפסוקים ובחז"ל והמפרשים, ועי"ז רואים את עומק הדין והחשבון והמחשבה האיך שהקב"ה מנהל אותנו גם בגלות הנורא הזה, וקורא הדורות מראש, הוא מגיד מראשית אחרית⁷.

5. ומעין זה בספר הכוזרי [מ"ב אות כד], והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלהים בבית שני, כמה שאמר [זכריה ב, יד] רני ושמחי בת ציון, כי כבר היה הענין האלהי מזומן לחול כאשר בתחלה, אילו היו מסכימים כולם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדוליהם בבבל, רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם. ושמא על זה אמר שלמה [שיר השירים ה, ב] אני ישנה ולבי ער, כינה הגלות בשינה והלב הער התמדת הנבואה ביניהם. קול דודי דופק, קריאת האלהים לשוב. שראשי נמלא טל, על השכינה שיצאה מצללי המקדש וכו', ובאו הענינים מקוצרים מפני קיצורם, כי הענין האלהי איננו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. ואילו היינו מזדמנים לקראת אלהי אבותינו בלבב שלם ובנפש חפצה, היינו פוגעים ממנו מה שפגעו אבותינו במצרים. ואין דיבורנו, השתחוה להר קדשו, והשתחוה להדום רגליו, והמחזיר שכינתו לציון וזולת זה, אלא כצפצוף הזרויר, שאין אנחנו חושבים על מה שנאמר בזה וזולתו.

6. ובדרשה אחת כותב החתם סופר, דהנה רע ומר הוא חורבן בית אלקינו ושממות מקדשו, וכבר מלתינו אמורה כי בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מירושלים, ועל זה ודאי ראוי לבכות מאין הפוגות.

7. כתב האברבנאל בהקדמה הכללית לפירושו על נ"ך, ואם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו השתדלו

[ונתן] דרך בזה בעל חובת התלמידים בספרו הכשרת האברכים פ"ז, כשתלמד תנ"ך תשתדל להשתתף בכל מאורעות הקודש שעברו, כאילו גם אתה היית אז כו', ויש הרבה מן המדרשים על פסוקים של התנ"ך המגלים יותר את המאורעות שהיו אז וכו'. ולא יהיו לך הפסוקים לבדם והענינים והמדרשים לבדם, שבשעה שאתה לומד מדרש רק הדרשות של המדרש במחשבתך, רק מהכל תעשה ענין אחד, כי באמת הכל ענין אחד, ולא ממדרש אחד, רק ממדרשים שונים, עיי"ש שהאריך הרבה בענין חשוב זה⁸.

ונסדר כאן התאריכים בקיצור רב עפ"י המקורות בפסוקים שבנ"ך ושבחז"ל, ולפי סדר השנים של בריאת העולם בערך, [וכמובן שאפשר בכל פרט ופרט להרחיב ולהוסיף הרבה נקודות, אבל קצר המצע, ותן לחכם ויחכם עוד]. ונקודה שבעז"ה יהיה זה לתועלת עצומה להתבוננות והעמקה ולהבין בגודל האבילות והחורבן והגלות הארוך הזה, ובעז"ה נושע במהרה בימינו בגאולה השלימה.

[והדברים בנויים על הרבה מאוד מקורות מרז"ל ומהמפרשים ומסדר עולם רבה ומסדר הדורות ושארית ישראל ועמק הבכא ושבת יהודה ויוסיפון וילקוט מעם לועז ועוד, ומצירוף וחיבור פרטים שונים, ואי אפשר לציין בכל דבר את המקור כי רבו מאוד].

ב אלפים תתיב (2912) נולד שלמה המלך לאביו דוד המלך [בהיותו בן נח שנה].

ב אלפים תתקכד (2924) נפטר דוד המלך בהיותו בן שבעים שנה בחג השבועות.

להקיף ולדעת שנות הראשונים וגבולי הימים דור אחרי דור, כדי לדעת תקופות הימים ומספר שנותיהם, אף כי בני ישראל (המושגים באמונת חדוש העולם הכללי הרצוני) **שראו שידעו ויבינו הסתעפות הדורות מתחלת הבריאה עד גלות ירושלים**, ועד כי יבא שילה ולו יקהת עמים. ולזה היה מההכרח שימנו שנות השופטים והמלכים וסיפורי עניניהם, כדי שמהם נעמוד על שנות העולם.

8. והיעב"ץ כתב בזה דברים יסודיים ונפלאים בספרו מור וקציעה [או"ח סימן שז], סיפורי דברי מלכי ישראל (אצ"ל דברי חכמי הדורות, כמו צמח דוד חלק ראשון, וספר יוחסין חלק ראשון, הם נחשבים כספרי קודש ממש, כיון שאין עסקיהם אלא בעניני מקרא ותלמוד. ככה ספר יוסיפון העברי, חלקיו הראשונים, רובם ככולם מעניני ישראל ונסים שנעשו להם, הללו ודאי מותרין לקרותן גם בשבת (רק לא בקבע במקום ביטול דברי תורה, דלא עדיפי מכתובים שגזרו שלא לקרות בהן בשבת, מפני בטול בית המדרש), חוץ מסיפורי הכלים שנקבעו בתוכו, כמעשה נקתניבור והנמשך מאלכסנדרוס מוקדון, כי זה הסיפור כולו אינו מדברי יוסיפון עצמו, אלא תוספת שהכניסו בו מעתיקיו, ליפותו בשו"א, ומלאוהו מהבלי חרטומי מצרים), זה ודאי אסור גם בחול בקבע וכנזכר. אמנם ספרו הששי (שקראו מלחמות ה') שהוא המובחר ומסולת שבו, מצוה לקרותו בימי בין המצרים, אבל לא בשבת, מפני שצער הוא לנו. וכן דברי הימים של ר"י כהן, אני אסור לקרות בו בשבת לגמרי מהאי טעמא, לפי שעיקר הענינים שמביא ממאורעות ישראל, ושראו לדעתם הם מעניני גזרות שמו, והשאר דברים בטלים. ומטעם זה בעצמו יש לאסור קריאת ספר שבת יהודה בשבת, אף על פי שנזכרים בו מעשי נסים רבים שארעו לאבותינו, מפני הדברים המעציבים ומדאיבים נפש הקוראם. אבל בחול נכון וראוי לכל איש יהודי לעיין בו ולידע עניניו, וירויח ממנו כמה דברי חכמה, ועל כולם יזכה על ידו בסיפור נפלאות ה' לאומתנו הקדושה הנרדפת מעת היותה, עיני ה' עלינו שלא עזבנו לכלותנו, והקים על סלע רגלינו נגד כל הקמים עלינו. לכן אני אומר מצוה היא על כל אדם מישראל להיות בקי בספר נחמד הלז לזכור חסדי ה' עלינו בכל הדורות, כי לא תמנו בכל השמדות הרבות המשוממים הרעיונים.

ב אלפים תתקכד (2924) נהיה שלמה למלך בהיותו בן י"ב שנה (רש"י מלכים א ג, ז, ועיי"ש החשבון).

ב אלפים תתקכח (2928) בחודש אייר בארבע שנים למלכותו התחיל שלמה המלך [בהיותו בן טז שנה] לבנות את הבית המקדש הראשון, [וזה היה 480 שנים מיציאת מצרים, 4401 שנים מכניסתם לארץ ישראל] (מלכים א, ו, א. ועיי"ש באברבנאל, ובסדר עולם רבה פט"ו).

ב אלפים תתקלה (2935) בחודש חשון נגמר בנין הבית הראשון, שארכה בנייתו משך שבע שנים ברציפות (מלכים א, ו, לח, ועיי"ש במלבי"ם ואברבנאל).

ב אלפים תתקלו (2936) בחודש תשרי העלה שלמה את הארון וכל הכלים והכניסם במקומם בבית המקדש, ועשה חנוכת הבית גדולה מאוד וכו' [ואכלו אז ביום הכיפורים לכבוד שמחת חינוך הבית] יעו"ש (מלכים א, ח, א-ה).

[ובמדרש ויקרא רבה פרשת שמיני י"ב, ה], א"ר יודן, כל אותן שבע שנים שבנה שלמה בית המקדש לא שתה בהן יין, כיון שבנאו ונשא בתיה בת פרעה, אותו הלילה שתה יין, והיו שם ב' בלוזמאות, אחת שמחה לבנין בית המקדש, ואחת שמחה לבת פרעה. אמר הקב"ה של מי אקבל של אלו או של אלו, באותה שעה עלה על דעתו להחריב את ירושלים, הה"ד [ירמיה לב, לא] כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני. ועי' בנדה ע ע"ב].

ב אלפים תתקסד (2964) נפטר שלמה המלך בהיותו בן נ"ב שנה, ואחרי שמלך במשך 40 שנה על ישראל (מלכים א, יא, מב).

ואחריו מלך רחבעם בנו, ובימיו נתפלגה המלכות בין מלכי יהודה ובין מלכי ישראל, ורחבעם מלך על שבט יהודה, וירבעם מלך על עשרת השבטים. וממלכי יהודה מלכו במשך השנים 20 מלכים [וזה החל משנת ב' אלפים תתקסד (2964) עד ג' אלפים שלח (3338)]. וממלכי ישראל מלכו 19 מלכים [החל משנת ב' אלפים תתקסד (2964) עד ג' אלפים רה (3205)].⁹

ב אלפים תתקסט (2969) בשנה החמישית למלכות רחבעם, עלה שישק מלך מצרים ויקח את כל אוצרות בית ה' ואוצרות שלמה המלך (מלכים א, יד, כה-כו).

ג אלפים סא (3061) המליך יהוידע הכהן את יהואש בן אחזיהו [כשהיה בן שבע שנים, אחרי שיהוידע החביא אותו בקודש הקדשים במשך שש שנים מפני עתליהו שלא תהרוג אותו], ומלך 40 שנה. וכשמת יהוידע הכהן¹⁰ עשו שרי יהודה את יהואש

9. ובכל זה רבו הפרטים מאוד על כל מלך ומלך כמה ומתי מלך ומעשיו, אבל זה לא שייך לעניינינו כאן, ורק הבאנום בקיצור הנוגע להמשך.

10. ויש כמה דעות מתי נפטר יהוידע, אם בשנת ג' אלפים מז, או בסז, או בע.

לעבודה זרה, והשתחוּ לֹ, ואז הנביא זכריה¹¹ בן יהוידע הכהן¹² הוכיחם ומחה כנגד זה, והרגוהו שרי יהודה בציווי המלך יהואש בחצר בית המקדש ביום הכיפורים שחל בשבת (דברי הימים ב, כד, יז-כב. מלכים ב, יב, כ-כב ובמפרשים. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה¹³).

[ומאז עד חורבן הבית דהיינו במשך 252 שנה, היה דם זכריה עומד בחצר בית המקדש ורותח, עד שבא נבוזראדן ונקם בעם ישראל על זה באופן מחריד ומזעזע כידוע באיכה [ב, כ] 'אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא', ובקינות [איכה ישבה חבצלת] ובגמרא גטין [נו ע"א] ובסנהדרין [צו ע"ב] ובמדרשי חז"ל באריכות¹⁴. וכן מצאתי מפורש בקהלת רבה [ג, טז], את מוצא בשעה שעלה נבוזראדן להחריב את ירושלים, רמז הקב"ה לאותו הדם שיהיה תוסס ועולה רנ"ב שנה¹⁵ מן יואש עד צדקיה, והדברים מבהילים מאוד].

ג אלפים קפז (3187) בימי מלכות פקח בן רמליהו, פלאסר מלך אשור כבש את ארץ נפתלי דן וזבולון, והגלה השבטים האלו לאשור¹⁶ (מלכים ב, טו, כט. רש"י שם יז, א).

ג אלפים קצה (3195) פלנסר ופול מלכי אשור הגלו לשבטים שבעבר הירדן, ראובן וגד וחצי שבט מנשה, ללחלח וחבור (דברי הימים א, ה, כו. רש"י מלכים שם. ועי' באיכ"ר פתיחתא ה במחלוקת איזה שבט גלה תחילה).

ג אלפים קצה (3195) באותה שנה מרד הושע בן אלה במלך אשור, ונמשך מרידתו תשע שנים (מלכים ב, יז, א וברש"י).

11. ולהדגיש שהנביא זכריה הזה איננו הנביא זכריה בן ברכיה בן עדו הנביא, שהתנבא בימי בית שני, וחיבר את הנביא זכריה שבתרי עשר. כי זכריה שלפנינו שהרגוהו היה בן יהוידע הכהן והיה גם נביא ודיין [ויש מחלוקת אם היה כהן הדיוט או כהן גדול], והיה בימי בית ראשון. [וכ"כ רש"י מסכת סנהדרין [צט ע"א ד"ה ואלו], זכריה מיהא מתנבא על משיח בבית שני, דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו', ולאז היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון, אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש. וכן מדגיש האבודרהם בה' תשעה באב, מה שאומר בקינות דם הנביא זכריה, אינו זכריה בן עדוא שנתנבא בזמן חגי זכריה מלאכי, אלא הוא זכריה בן יהוידע, ובדברי הימים תמצאנו שהרגו יואש המלך..

12. בספר יוחסין מונה לנביא זכריה כאחד ממוסרי ומקבלי הדורות בשלשלת הדורות, והוא היה המקבל הי"א. והנביא הושע קיבל ממנו.

13. דאיתא שם, שבע עבירות עברו ישראל באותו היום, הרגו כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי, וטימאו את העזרה, ושבת ויום הכיפורים היה.

14. ורש"י בסנהדרין ז ע"א ד"ה ולא כתב, דכל חורבן בית המקדש בא בגלל הריגתו של זכריה.

15. ובסדר הדורות וברד"ל שם גורסים רל"ח שנה. ובמהרז"ו שם עושה החשבון, אמציה בן יואש עשרים ותשע שנה, עזריה חמישים ושנים שנה, יותם שש עשרה, אחז שש עשרה, חזקיה עשרים ושנים, אמון שנים, יאשיהו שלשים ואחת, יהויקים אחד עשר, צדקיה אחד עשר, הרי מאתים וחמישים ושנים.

16. ויש ראשונים שאומרים שאז הגלה גם לשבטים שבעבר הירדן.

ג אלפים רב (3202) עלה שלמנאסר [והוא סנחריב, ונקרא בכמה שמות] מלך אשור על הושע בשנה השביעית למלכו [ובשנת הרביעית למלך חזקיהו], וצר על שומרון במשך שלש שנים, וכבשה בשנה השלישית שהיא ג אלפים רה (3205), ומשם הגלה את כל עשרת השבטים לסמבטיון¹⁷, ואז נשארו בארץ ישראל רק שבט יהודה [ושבט בנימין טפל אליו ונכלל עמו, רד"ק], והמלך היה חזקיהו. וזה היה 152 שנה לפני חורבן הבית. ובזה התחיל גלות עשרת השבטים שנמשך עד היום הזה שעדיין לא חזרו עשרת השבטים¹⁸ (מלכים ב, יז, א. יח, ט-י).

ג אלפים ריג (3213) בשנה י"ד למלכות חזקיהו, בליל פסח י"ד בניסן אז אירע הנס הגדול ע"י המלאך של הריגת המחנה הגדול והעצום של סנחריב מלך אשור שעלה ללחום על ארץ ישראל].

ג אלפים רפה (3285) התחיל יאשיה המלך הצדיק למלוך על יהודה, ושרף כל הע"ז, וחיזק ופיאר את בית המקדש (מלכים ב, כב).

ג אלפים רצח (3298) בשנת יג למלכות יאשיהו אז התחיל ירמיהו הנביא להתנבאות על חורבן בית ראשון. וזה היה 40 שנים לפני החורבן (רש"י מגילה יד ע"ב ד"ה ובמקום. רד"ק מ"ב כב, יד). [ואז יאשיהו בעצת ירמיהו, גנז את ארון הקודש, ועמו נגנזו גם צנצנת המן, שמן המשחה, מקלו של אהרן, וארגו ששלחו פלישתים דורון לה' (יומא נב ע"ב. רמב"ם בית הבחירה פ"ד ה"א¹⁹)].

ג אלפים שג (3303) בשנת יח למלכות יאשיהו אז מצא חלקיהו הכהן גדול את ספר התורה והתוכחות וכו', והלכו אל חולדה הנביאה, וניבאה על החורבן של בית

17. ובבראשית רבה פרשת ויצא [עג, ו] איתא, א"ר יהודה ב"ר סימון, לא למקום שגלו עשרת השבטים, גלה שבט יהודה ובנימין, עשרת השבטים גלו לפנים מן נהר סמבטיון, שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות. ובילקוט שמעוני שיר השירים [רמז תתקפה], אף ערשנו, אלו עשרת השבטים שגלו לפנים מנהר סמבטיון, שעתידין גלות יהודה ובנימין לילך אצלם להביאם, כדי שיזכו עמהם לימות המשיח ולחיי העולם הבא, שנאמר בימים ההם ילכו בית יהודה וגו', בפאת מטה ובדמשק ערש. ועי' בסנהדרין קי מחלוקת ר' עקיבא ור' אליעזר אם עשרת השבטים עתידיים לחזור או לא. וידוע בהסטוריה מה שהיו מגדולי ישראל ששלחו שלוחים והשקיעו הרבה כוחות בכל מיני דרכים לחפש את עשרת השבטים ולהחזירם לארץ ישראל בכדי לקרב הגאולה ואכמ"ל.

18. ובמגילה יד ע"ב אמרו שירמיה הנביא החזיר את עשרת השבטים למקומם בזמן מלכות יאשיהו, אבל בסנהדרין קי ע"ב אמר ר' עקיבא דאין עשרת השבטים עתידין לחזור, והתוס' בערכין לב ע"א אמרו דרק מקצתן החזיר ירמיה, ואכמ"ל בענין זה.

19. וז"ל הרמב"ם שם, אבן היתה בקודש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן, ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות. ויאשיהו המלך צוה וגנזו במקום שבנה שלמה, שנאמר [דברי הימים ב, לה, ג] ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים ליי' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את יי' אלהיכם וגו'. ונגנז עמו מטה אהרן, והצנצנת, ושמן המשחה. וכל אלו לא חזרו בבית שני, ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקודש, ולא היו נשאלין בהן שנאמר [עזרא ב, סג] עד עמוד כהן לאורים ותומים, ולא היו עושין אותן, אלא להשלים שמונה בגדים לכהן גדול כדי שלא יהא מחוסר בגדים.

המקדש, [ושיאשיהו ינצל]. וכתבו הרד"ק והאברבנאל [מ"ב כב, יד], בימי יאשיהו נבאו שלשה נביאים, והם ירמיהו, וצפניה, וחולדה הנביאה, ואמרו חכמינו ז"ל [ילקוט שמעוני צפניה רמז תקסו] שירמיהו היה מתנבא בשווקים, וצפניה בבתי כנסיות, וחולדה אצל הנשים.

ג אלפים שטז (3316) נהרג יאשיה במלחמה עם פרעה נכה, ויהויקים בנו מלך תחתיו (מלכים ב, כג, לד-לו). ואז כבר ניבא ירמיה כמה פעמים על החורבן העתיד לבא (ירמיה כו-כו. סדר עולם פכ"ד).

ג אלפים שיט (3319) בשנת ד' ליהויקים מלך נבוכדנאצר בבבל, [ובמגילה יא ע"א איתא דהיה שולט בכיפה²⁰]. ובשנת ג אלפים שכ (3320) כבש את יהויקים ויהי לו לעבד שלש שנים (מלכים ב כד, א-ב).

ג אלפים שכ (3320) מרד יהויקים בנבוכדנאצר למשך שלש שנים. ובירמיה [כה, א] כבר ניבא בשנה ההיא על הפורענות הגדולה וחורבן בית המקדש שעתיד לבא עליהם, [ובפסוק ג אומר, מן שלש עשרה שנה ליאשיהו ועד היום הזה, זה שלש ועשרים שנה²¹ היה דבר אלי ואדבר אליכם אשכין ודבר ולא שמעתם. וכתב רש"י שם] [מסדר עולם רבה פכ"ד], שבאותה שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו ושישתו כוס החימה,

20. ובתנא דבי אליהו רבה [פכ"ט], אמרו עליו על נבוכדנצר הרשע, אדם קצר בקומה היה [בילקוט דניאל רמז תתרסב כתוב דגבהו היה רק טפח], כשהיה הולך ממדינה למדינה נתקבצו כל בני העיר ויצאו לקראתו, היו משחקין זה עם זה ואמרו, הזה ימלוך מסוף העולם ועד סופו. [ואביא כאן דבר נפלא מאוד, דכתב החיד"א בספר מדבר קדמות [מערכת י אות מז, ובעוד מספרית], ירמיהו הנביא ע"ה היה גלגול שלמה המלך ע"ה, והיה לו קירוב דעת הרבה עם נבוכדנצר, וציוה לנבוכדנצר עליו מאד. ומצאתי במדרש איכה כ"י חידוש וז"ל, אמר הקב"ה לירמיה לך ענתות, שכל זמן שירמיה בעיר לא היו אויבים נכנסים לתוכה, ולכך שלחו הקב"ה לענתות והלך. ומיד שיצא נכנסו שם האויבים והדליקו את העיר ושרפו ביהמ"ק. וכשחזר ירמיה לבא לירושלים ובא עד חצי הדרך, ועלה על הר אחד קרוב לירושלים כשלשה מילין וראה העשן וכו', מיד קרע ירמיה בגדיו ונתן אפר על ראשו, ומיהר לבא הולך ובוכה וצועק וכו', ומיהר לבא. כי כבר עברו ימים רבים שהיה ירמיה נער' ונבוכדנצר וירמיה היו מטיילים יחד, ואותו היום לא היה נבוכדנצר מלך כי אם עני ונבזה, והיה אומר מי יתן והייתי מלך על כל העולם כולו, הייתי בא על ירושלים ושורף בית המקדש והעיר והורג הכל והשאר אוליכם בשבי. ראה ירמיה ברוח הקודש שהשעה עומדת לו, וכל היוצא מפיו עתיד להיות. שאל ממנו תן לי ירושלים א"ל לא אתן. שוב א"ל תן לי בית המקדש א"ל לא אתן. שוב א"ל תן לי תינוקות של בית רבן א"ל לא אתן. א"ל מה תתן לי, א"ל כל מה שתוכל להציל ולהוציא מעיר מחצי היום עד הערב. ולכך מיהר לבא לירושלים ולא בא עד הערב, ואינו יכול להציל איש, וזהו שנאמר אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב, עכ"ל מדרש איכה כ"י. [ועיין מדרש איכה רבה פתיחתא לה].

וטעם הקרבי"ם הללו קירוב דעת ירמיהו עם נ"נ הם מפלאות תמים דעים, כי שלמה המלך ע"ה גייר מלכת שבא, ובא אליה וילדה בת, ומן זרע הבת היה נבוכדנצר כמו שכתבו ז"ל, וירמיהו הע"ה היה גלגול שלמה המלך ע"ה, ומשום הכי נבוכדנצר אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי, והיה מכבד לירמיהו ומצוה עליו מאד. והדברים עתיקים.]

21. וביאר רש"י שם, יאשיהו מלך שלשים ואחת, צא מהם שתים עשרה שנה, נשאר תשע עשרה וארבע של בנו, הרי שלש ועשרים. ועיין רד"ק מלכים ב, כד, א, באריכות את כל החשבון. ובאמת החורבן כבר היה ראוי להיות בימי יאשיהו, ורק בזכותו שביעור כל הע"ז והרבה בצדק אמר לו ה' שבחיו לא יהיה החורבן ורק אחר מותו יחרב (מ"ב כג, כז-כח. דברי הימים ב, לד, כז-כח)

כמו שאמור בענין קח את כוס וגו', וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם, אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם]. ואז נצטווה ירמיהו ללבוש מוסרות ומוטות לעול על צוארו, וכן הלך חמש עשרה שנה עמם, עד שנה ד' לצדקיהו שאז שברם נביא השקר חנניה בן עזור. [ובשנה ד' ליהויקים זרקוהו בכלא בחצר המטרה, והיה כלוא שם שבע שנים עד תחלת מלכות צדקיהו ששחררו].

ובשנה הרביעית ליהויקים כתב ברוך בן נריה מפי ירמיהו בנבואה את כל מגילת איכה, וכשהביאו ליהויקים וקראו לפניו את המגילה בח' [או כח] בכסליו, קרע את המגילה ושרפה באש²² (ירמיה לו. מו"ק כו ע"א. מגילת תענית. טור או"ח סי' תקפ).

[ובמדרש קהלת רבה [יב, ז], א"ר לוי, שמונה עשרה שנה היתה בת קול מכרות ומצפצפת על נבוכדנצר, ואומרת לו עבדא בישא סוק אחריב ביתיה דמארך, דבנוי מרדין ולא שמעין ליה. ועיי"ש כל ההמשך].

ג אלפים שכז (3327) עלה נבוכדנצר בשנת שמונה למלכו, עוד הפעם לירושלים וכבש את יהויקים²³ וגררו עמו לבבל, ומת יהויקים בדרך, [וכן לקח בשבי את דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו עדיין ילדים (דניאל א)]. וכן לקח עמו חלק גדול מכלי ואוצרות בית המקדש לבבל, והמליך את בנו יהויכין תחתיו, ומלך שלשה חדשים. ואח"כ בא נבוכדנצר עוד הפעם על ירושלים וכבשה, ולקח את יהויכין וכל השרים והגבורים, וכל החרש והמסגר [חכמים גדולים בתורה, רש"י. ובתוכם גלו גם יחזקאל הנביא ומרדכי הצדיק] לגלות בבל (מלכים ב, כד ב-טז. ירושלמי שקלים פ"ו ה"ב).

ג אלפים שכז (3327) המליך נבוכדנצר את צדקיהו [בן יאשיהו] למלך על ירושלים²⁴, ומלך 11 שנה (מלכים ב, כד, יז-יח).

22. וכתב רש"י איכה [א, א], ירמיה כתב ספר קינות, היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש, והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת, איכה ישבה, איכה יעיב, איכה יועם, שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ביתו"ת. [ועי' באבן עזרא שם שחלק על רש"י].

23. ובויקרא רבה מצורע [יט, ו], כיון שעלה נבוכדנצר להחריב את ירושלים, עלה וישב לו בדפנו של אנטוכיא, ירדה סנהדרי גדולה לקראתו, אמרו לו הגיע זמנו של בית זה ליחרב, אמר להם לאו, אלא יהויקים מרד בי תנוהו לי ואלך. באו אצלו ואמרו לו ליהויקים נבוכדנצר בעי לך, אמר להן כך עושין דוחין נפש מפני נפש, דוחין נפשי ומקיים נפשיכון, כתיב [דברים כג, טז] לא תסגיר עבד אל אדוניו, אמרו לו לא כך עשתה זקנתך לשבע בן בכרי. כיון שלא שמע להם עמדו ונטלוהו ושלשלוהו לו. וכיצד שלשלוהו, ר' אליעזר ב"ר נתן אומר חי שלשלו אותו, כד"א [יחזקאל יט, ט] ויתנהו בסוגר בחחים, בחיים כתיב. ר' שמעון אומר מת שלשלו אותו לו, כד"א [שם] למען לא ישמע קולו עוד. אמר רבי יהושע בן לוי אני מקיים דברי שניהם, חי שלשלו אותו, אלא שהיה מפונק ומת בידם. ועיי"ש ההמשך, ובסנהדרין קד ע"א.

24. בפסיקתא רבתי [פי' כו], בשעה שבא נבוכדנצר להגלות אותם גלות ראשונה גלות יכניה, חזרו רחמיו של נבוכדנצר עליהם, ענה ואמר יש לכם מזרעו של יאשיהו ואמליכנו עליכם, ושם היה מתניה בן יאשיהו, זה מזרעו של יאשיהו, ענה נבוכדנצר ואמר לו מה שמך, חשב מתניה בלבו הריני מוציא את שמי צדקיה, כדי שיצאו ממנו צדיקים, ולא היה יודע שבימיו הקב"ה מצדיק את הדין על בית המקדש ששרף באש. המליכו נבוכדנצר על

[ובשנת ג אלפים שלב (3332) שנה חמישית לצדקיהו אז ניבא יחזקאל [שהיה בנו של ירמיהו הנביא] את נבואתו, ואז גם ראה בחזיון את מעשה המרכבה, בכדי לחזק את ישראל באמונה בגלותם (רש"י יחזקאל מ, א. ובסנהדרין צב ע"ב ד"ה ונילף. זוהר ריש שמות)].

ג אלפים שלו (3336) בשנה השביעית למלכו [והוא בשנה יז למלכות נבוכדנאצר] מרד [נתן ה' בלבו שימרוד בכדי שיגלו, רש"י] צדקיהו במלך בבל [ואז היה המעשה של התרת הסנהדרין את שבועת צדקיהו לנבוכדנאצר כמובא בנדרים סה ע"א]. ובשנה התשיעית בחודש טבת בעשרה בטבת²⁵ בא נבוכדנאצר לירושלים ויצור עליה²⁶ עד שנת ג אלפים שלח (3338) בט' תמוז²⁷ אז נבקעה העיר מחמת הרעב²⁸, וברחו כל החיילים. וצדקיה ניסה לברוח דרך מערה ליריחו ותפסוהו והוליכוהו בשבי לבבל [רש"י כה, ד]. ועוורו את עיניו ושחטו בניו (מלכים ב, כה, א-ז. ירמיה נב א-טו).

ג אלפים שלח (3338) בשבעה עשר בתמוז אירעו בו חמשה דברים, נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל (תענית כו ע"ב, ירושלמי תענית פ"ד ה"ה)²⁹. ועל זה נתקן ע"י חז"ל לצום 'צום הרביעי' בשבעה עשר בתמוז.

ירושלם, אמר לו השבע לי שלא תמרוד עלי, אמר לו צדקיהו הריני נשבע בנשמת, אמר לו נבוכדנצר איני משביעך אלא בתורה שניתנה על הר סיני, מה עשה נבוכדנצר, הביא ס"ת והניחו אצל ברכיו של צדקיהו והשביעו שאינו מורד עליו, ולא הספיק נבוכדנצר לילך אל ארצו עד שמרד עליו צדקיהו. והי לא חזר צדקיהו ומרד על הקב"ה ושריו ועבדיו עמו, והיו מסרבים בדברי ירמיה וכו'.

25. ובאברבנאל יחזקאל פרק כד כתב דבר נפלא מאוד, לרמוז ענין אמיתי גדול מאד, והוא שמעת שיצאו מגלות מצרים עד שנכנסו בגלות בבל עברו עליהם תתקיי שנים, כי הם יצאו מגלות מצרים בשנת אלפים ותמ"ח ליצירת העולם, ובאו בגלות בבל כשנחרבה ירושלם בהחלט, ונשרפה בית השם בשנת שלשת האלפים ושל"ח כפי מה שנזכר בסדר עולם, והיו אם כן חפשים וגאולים תתקיי שנה, כתוב לך את שם היום שבו סמך מלך בבל על ירושלם שהיה ביום העשירי לחדש העשירי מהשנה הט' למלכות צדקיהו, והתמיד המצור עד שהבקעה העיר שהיה בתשעה לחדש הרביעי כמו שנזכר בספר ירמיהו (לט, א, נב, ד-ו) והוא גם כן בסוף ספר מלכים (ב כה, א-ד), ומן היום ההוא שסמך מלך בבל על שהובקעה העיר והיו כבר בגלות היו תתקיי יום, הנה אם כן כמספר השנים שעברו עליהם בין גלות לגלות, היו הימים שסמך מלך בבל על ירושלם יום לשנה יום לשנה, כי היו הארבעה שנים הנוספים למקוטעות, ולהעיד על זה גם כן בא לו הציווי, כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלם. [והביאו המלבי"ם שם].

26. ועל זה תקנו את צום העשירי בטבת, שהיה התחלת הפורענות. ולכן הוא תענית חמור ביותר [וראה מאמר מיוחד על עשרה בטבת בחקר ועיון חנוכה תשפא]. ובזמן המצור וכמה שנים צר על צדקיה יש כמה סתירות בחז"ל ודנו בזה המפרשים באריכות.

27. וזה בבית ראשון, אבל בבית שני הובקעה העיר בשבעה עשר בתמוז, אבל בירושלמי גריס דגם בבית ראשון הובקעה העיר בשבעה עשר בתמוז, ועיין תוס' ר"ה יח ע"ב ד"ה הובקעה.

28. ועיין בסנהדרין צו ע"ב את המאורעות הנוראים שהיו בבקיעת העיר, שראו מפורש שלולי שנגזר הגזירה מהשמים לא היה יכול לבקוע.

29. ובירושלמי שם, כ"א יום מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב בית המקדש. א"ר אבונה סימנא [ירמיה א, יא] מקל שקד אני רואה, מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית כ"א יום.

ג אלפים שלח³⁰ (3338) בשבעה בחודש אב³¹ בא נבוזראדן רב טבחים לירושלים ונכנסו אויבים להיכל, וכלשון הגמרא בתענית [כט ע"א], בשבעה באב נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני, ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום עשירי באב כולו³². והוא שריפת הבית הראשון שכהיום בשנת **תשפ"א** הוא כבר **2443** שנים לשריפת בית אלהינו בית קדשנו ותפארתנו. [ובגמרא שם, כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה, ומוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית היתה, ומשמרתה של יהויריב היתה, והלויים היו אומרים שירה ועומדין על דוכנם. ומה שירה היו אומרים, וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם. ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו, עד שבאו נכרים וכבשום, וכן בשניה]. והוא אחרי שהבית ראשון עמד על תילו וביופיו מיום הבנותו ע"י שלמה המלך, סך של ארבע מאות ועשר שנים, כדלעיל.

[ובפסוק [דברים ד, כה] ונושנתם³³ בארץ, אמרו בגיטין [פח ע"א], דרש מרימר מאי דכתיב [דניאל ט, יד] וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו, משום דצדיק ה' אלהינו וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו. אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת, דכתיב ביה בגלות יכניה החרש והמסגר אלף, חרש, שבשעה שפוחחין נעשו הכל כחרשין, מסגר, כיון שסוגרין שוב אינן פוחחין, וכמה, אלף. עולא אמר שהקדים שתי שנים לנושנתם. [פירש"י, היינו צדקה שמיהר להביא הרעה לסוף שמונה מאות וחמשים, דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם דהיא בגימטריא ח' מאות וחמשים ושתיים, ואם שהו עד ונושנתם היה מתקיים בהן כי אבד תאבדון. וכ"כ רש"י בסנהדרין [לח ע"א], צדקה של שקידה, היינו הקדים חורבן שתי שנים לגימטריא דנושנתם, דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתין, והם גלו לסוף שמונה מאות וחמשים שנכנסו לארץ, דכתיב [מלכים א ו, א] ויהי בשמונים

30. ויש פתגם שהובא בהרבה ספרים, שאמר הצרפתי, ב' אלפים רל"ח לירידה. ב' אלפים תמ"ח לפקידה. ב' אלפים תפ"ח לכניסה. ג' אלפים של"ח להריסה. דהיינו שברל"ח ירד יעקב אבינו למצרים, ובתמ"ח נפקדו ויצאו ישראל ממצרים, ובתפ"ח נכנסו ישראל לארץ ישראל, ובשל"ח נהרס חרב הבית הראשון.

31. ובגודל חסדי ה' אפילו בזמן גלותם מצינו באיכה רבה [א, יד] נשקד עול, נשקד כתיב, שקד איך להביא עלי הרעה, אמר אם אני מגלה אותם בתקופת טבת, אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה, ואפילו עלה נבל, אלא הריני מגלה אותם בתקופת תמוז, כדי שיהא להם מאכל ומשתה מצוי. דבר אחר נשקד, שקד היאך להביא עלי הרעה. אמר אם אני מגלה בתקופת טבת הרי כולם מתים בציונה, אלא אגלם בתקופת תמוז, שאפילו ישנין בשווקים וברחובות לא יזוקו. דבר אחר נשקד שקד היאך להביא עלי הרעה, אמר אם אגלם דרך המדבר הם מתים ברעב, אלא אגלם דרך הרמנייא והכרכים והמחוזות כדי שיהא מאכל ומשקה מצוי להם.

32. והנה בגמ' גיטין נו ע"א וע"ב שבו מתואר באריכות את הריגות נבוזראדן בעם ישראל בגלל רתיחת דמו של זכריה שרתח זה כ252 שנה בחצר העזרה, ולא נזכר שם שריפת ההיכל, אבל בסנהדרין צו ע"א שם משמע דכל זה היה אחרי שכבר הדליק את האש בבית המקדש לשרפו, וצריך בירור בזה.

33. פירש רש"י, רמו להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתיים שנה, כמנין ונושנתם. והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים, והקדים שתי שנים לנושנתם, כדי שלא יתקיים בהם (פסוק כו) כי אבד תאבדון, וזהו שנאמר וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו, צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה.

שנה וארבע מאות שנה וגו', וימי בית הראשון ארבע מאות ועשר, הרי שמונה מאות ותשעים, צא מהם ארבעים שנה שנשתהו במדבר, הרי שמונה מאות וחמשים, ואלמלא היה ממתין עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בההיא פרשתא].

ואחר כך הגלה נבוזרדאן את כל העם לבבל ואת כל כלי המקדש ובגדי כהונה. [וזאת אחרי שמונה מאות וחמישים שנה שהיו עם ישראל בארץ ישראל מיום הכנסם בשנת ב' אלפים תפח (2488) בי' בניסן ע"י יהושע בן נון]. והשאר מדלת העם בירושלים ובראשם את גדליה בן אחיקם (מ"ב כה, יא- כג).

ג אלפים שלט (3339) בג' תשרי³⁴ נהרג גדליה בן אחיקם ע"י ישמעאל בן נתניה. [ובמצודת דוד שם, בעבור זה הרג לגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה ולא לגדליה]. ועל זה נתקן ע"י חז"ל לצום בג' תשרי. ונקרא 'צום גדליה', צום השביעי, כדאיתא בגמרא ראש השנה [יח ע"ב], צום השביעי, זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו, ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. וכלשון הרמב"ם הלכות תעניות [פ"ה ה"ב], ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן³⁵ (ירמיה מ-מב, מלכים ב כה, כב-כה).

[ואז ירמיהו ניבא ליוחנן ולשאר העם שישארו בארץ ישראל וה' יעזרם, אבל חשדו לירמיהו שמשקר ופחדו מנבוכדנצאר שינקום נקמת גדליה, וברחו למצרים, ובזה בטל הישוב בארץ ישראל לגמרי. ואחרי שמונה שנים כבש נבוכדנאצר גם את מצרים והרג את כל היהודים שברחו לשם, ורק ירמיהו וכמה פליטים חזרו לארץ ישראל].

34. באבן עזרא זכריה ח, יט, וכן ברד"ק ירמיה מא, א כתבו דבאמת כבר נהרג גדליה בראש השנה, ומשום היו"ט קבעו התענית למוצאי החג. ועי' עוד מ"ש בטורי אבן בר"ה שם. ובמהרש"א שם.

35. ובסדר קדימת הגלויות כתב האברבנאל בהקדמה למלכים דבר נפלא מאוד, בסדר הגלויות וקדימתם, ראוי שתדע כי כמו שבהפסד הכחות הטבעיות חיוניות ונפשיות, יפסדו ראשונה מן האברים היותר רחוקים מן הלב, ואחר כן מהיותר קרובים אליו, והאחרון אשר יפסד הוא הכח אשר בלב. ככה בגלויות האלה הוגלו ראשונה מלכי ישראל, ואחר כן מלכות יהודה. וגלו ראשונה ממלכות ישראל אותם השבטים אשר היו מעבר לירדן, ראובן וגד וחצי שבט מנשה, שהיו בערך האברים היותר רחוקים מן הלב שהוא בית המקדש, ואחריהם עיון ואבל בית מעכה ושאר הערים וכל ארץ נפתלי שהיו יותר קרובים אליו, ואחריהם שומרון ובנותיה שהיו יותר קרובים ללב הקדושה, ואחריהם גבורי ירושלים היושבים בתוכה. ובסוף הגלויות, בית קדשנו ותפארתנו שהיה בערך הלב היה לשריפת אש, כי שם היה מקור החיים וההצלה. ואמנם גלות גדליה בן אחיקם היה כדמות החום הנשאר אחר המות באברים זמן מועט שיפסד אחר כך, וכמו שיקרה כשיחבתו יד האדם ותפול ארצה שתתנועע זמן מזער, עד שתצא ממנה הרוח החיוני כולו, ואז יפסקו תנועותיה ותמות, ככה היה ענין העם אשר נשאר עם גדליה בן אחיקם בקיומם זמן מזער עד שנתפזרו.

ומשנת ג אלפים שלח (3338) התחילו מנין שבעים שנות גלות בבל³⁶, עד שנת ג אלפים תח (3408)³⁷, ואז בדיוק במלאות השבעים שנה, התחילו ברשות דרויש [בן אסתר ואחשורוש, שמלך בהיותו בן ז שנה] לבנות את בית המקדש השני בכד לחודש אלול³⁸ (חגי א, טו), ובשנת ג אלפים תיב (3412) נגמר בנין הבית שני (עזרא ו, טו). ובשנת ג אלפים תיג (3413) עלה עזרא הסופר [הכהן גדול³⁹] עם מרדכי הצדיק ויהושע הכהן הגדול, והנביאים חגי זכריה [בן ברכיה בן עדון] ומלאכי [ועל פיהם בנו את מיקומם הנכון והמדויק של כל כלי הקודש במקדש (זבחים סב ע"א)], וחלק גדול מעם ישראל שהיו בגלות בבל חזרו לירושלים⁴⁰. ואתם חלק מכלי המקדש

36. ואז בעצם התחיל ג"כ המהלך שישראל צריכים לעבור את השעבוד של ארבע מלכות, והראשונה היתה אז בבבל, אחריה מדי ופרס, יון, ואדום.

37. וחמישים ושתים מתוכם היה ארץ ישראל שוממה לגמרי, כדאיתא ביומא [נד ע"א], רבי יהודה אומר, חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה, שנאמר [ירמיה ט, ט] על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדרו הלכו. בהמה בגימטריא חמשים ושתים הוו. ותניא, רבי יוסי אומר, שבע שנים נתקיימה גפרית ומלח בארץ ישראל.

38. ועי' מה שהאריך החזון איש באו"ח סי' קמ בכל החשבונות האלו, ובתו"ד כתב דבכד באלול התחילו לסתת באבנים, אבל עיקר יסוד הבית היה בכ"ד כסלו תט כדכתיב חגי ב, יח, מ"מ קודם תשרי כבר הובטחו מאת ה' ע"י חגי הנביא על הצלחתם, וכבר קרבו למלאכה. ועי"ש שמאחר את כל התאריכים האלו בשנה אחת מאוחר יותר, ומאריך שם הרבה במה שנוגע למנין השמיטים והיובלות.

39. ובכל עניני עזרא וגדולתו ואם היה כהן גדול, ופעולותיו ומעשיו הגדולים אכמ"ל בזה.

40. ובאותו זמן היו חכמי ישראל שנקראו בשם 'אנשי כנסת הגדולה' שהם העמידו סדרי הדת והתורה ונוסח התפלות על מכונם, וכמ"ש המאירי בריש מס' אבות בפתיחה, שהיו בעת החורבן חכמים גדולים עד להפליא החרש והמסגר, דניאל חנניה מישאל ועזריה [ונחמיה] בן חכליה, ישוע, שריה, רעליה, מרדכי, זרובבל, והרבה כיוצא בהם, והם הנקראים אנשי כנסת הגדולה, ואז נבנה בית שני, ועברו מן השנים בבנינו ג' אלפים ות"ח שנה, שהרי ע' שנה עמדו בגלות בבל, וכשתוסיפם על ג' אלפים ושלי"ח שבידך מבריאת העולם עד חורבן בית ראשון, יהיו ג' אלפים ות"ח, ואז נסתלקה הנבואה לרוב טרדותינו במלחמות המונעות השלימות במקצת. והוא אצלי הרמוז לקצת דברים האמור עליהם במס' יומא כ"א ב', שהיו חסרים מבית שני, אלא שנקרא עדיין זמן אנשי כנסת הגדולה מעט זמן, והוא בתחילת בית שני כל ימי עזרא שהיה כהן גדול ראשון לבית שני. וכל ימי שמעון הצדיק שהיה ג"כ כהן גדול אחר עזרא, והוא היה ממוצע בין זמן אנשי כנסת הגדולה לזמן חכמי התלמוד, דהיה אחרון לאנשי כנסת הגדולה, וראשון לחכמים. והיה בזמן אלכסנדר שהשמיד מלכי פרס בשנת ארבעים לבנין בית שני, והוא שבשנת ל"ד לבנין הבית שנבנה במלכות דרויש מלך פרס, יצא אלכסנדר מלך יון למלחמה על דרויש, והתחיל בכיבוש מלכותו, ובאותה שנה כיבש עילם המדינה שהיתה ראש למלכות פרס. ובשנת ארבעים לבנין מלך בכל פרס, ואז נשתקע שם מלכות פרס והתחיל מלכות יוונים, ובקש להשמיד ירושלים ובית המקדש בשנת ארבעים לבנינו, ויצא לפניו שמעון הצדיק [יומא סט ע"א]. והוא היה בן יהושע בן יהוצדק, וכשראהו הדרו ונשא, מפני שדמות דיוקנו היה רואה לפניו במלחמות ונוצח, והשלים עמו, והתנה שיהיו מונים שטרותיהם לתחילת מלכותו שהוא ש"פ שנה קודם החורבן.

וכ"כ בהקדמת הרמב"ם למשנה, אנשי כנסת הגדולה, והם חגי זכריה ומלאכי ודניאל וחנניה ומישאל ועזריה ועזרא הסופר ונחמיה בן חכליה ומרדכי וזרובבל בן שאלתיאל, ועם אלו הנביאים תשלום מאה ועשרים זקן מן החרש והמסגר ודומיהם, וגם הם עסקו בעיון כמו שעשו קודמיהם וגזרו גזרות ותקנו תקנות, ואחרון אותה החבורה הטהורה, הוא ראשון לחכמים שנזכרו במשנה, והוא שמעון הצדיק, והוא היה כהן גדול באותו הדור.

[וכתב המהר"ל מפראג בדרך חיים מסכת אבות [פ"א מ"א], אנשי כנסת הגדולה היא מדריגה בפני עצמה, לא

שנלקחו ע"י נבוכדנצר⁴¹.

[ובתוך השבעים שנים האלו היה כידוע טעותו הגדולה של בלשצר שחשב שנגמרו בשנת ג אלפים שפח (3388) ובגלל זה נהרג. ובשנת ג אלפים שצג (3393) התחילה מלכות אחשורוש שמלך במשך 14 שנה, ובשנות ג אלפים תד-תה (5-3404) אז היה הנס הגדול של פורים של ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, ומת אחשורוש בשנת ג אלפים תז (3407) [וכבר הארכנו בכל הפרטים האלו בזה בחוברות פורים ואכמ"ל].

ג אלפים תמב (3442) יצא אלכסנדר מוקדון מלך יון ונלחם עם דרויש והרגו בשנת ג אלפים תמח (3448), ומאז שלטה מלכות יון בעולם, [ורצה להחריב את בית המקדש השני שנבנה ע"י דרויש, ושמעון הצדיק עצר בעדו, כמסופר באריכות ביומא סט ע"א, ועי' בהערה מדברי המאירי].

ומג' אלפים תמב (3442) שלטה מלכות יון בעולם במשך 180 שנה עד שנת ג אלפים תרכב (3622), וכמ"ש חז"ל במס' ע"ז [ט ע"א], מלכות פרס בפני הבית שלשים וארבע שנה, מלכות יון בפני הבית מאה ושמונים שנה. ועשו הרבה צרות וגזירות משונות על עם ישראל, והם גזירות היונים הידועות [וכמו שהארכנו בחוברות חנוכה ברשימת הגזירות הקשות וזמניהם שהתחילו כנראה בשנת ג אלפים רי (3610)], והרבה מבני ישראל התיוונו ונתקלקלו אז, ואז בשנת ג אלפים תרכב (3622) קמו החשמונאים בראשות מתתיהו ובניו ולחמו במסירות נפש עצומה במיעוט אנשים עם היונים, וה' עזרם ונצחום וכבשום [בשיתוף עם הרומאים ע"ש בע"ז ח ע"ב⁴²], ואז היה הנס חנוכה הגדול, ומאז מלכו החשמונאים, וכמ"ש בע"ז שם, מלכות חשמונאי בפני הבית מאה ושלוש, מלכות בית הורדוס מאה ושלוש. יוצא לפי זה שנס חנוכה היה 214 שנה לפני חורבן הבית השני [בדיוק באמצע שנות הבית שני].

ג אלפים תקטו (3515) אז צווה תלמי המלך בח' טבת לשבעים ושנים מזקני ישראל לתרגם את התורה ליוונית, ואז היה חושך בעולם שלשה ימים (טור או"ח סי' תקפ. סוף מגילת תענית)

כמו הזקינים שהיו מיוחדים בחכמה, והנביאים מיוחדים בנבואה, אבל אנשי כנסת הגדולה היה להם מדריגה מיוחדת, שהיו עדה קדושה שהיו קדושים במעשיהם, ומצד קדושתם היה להם מעלה עליונה, עד כי בימיהם נתבטלה ע"ז מן העולם. ומדריגה זאת מיוחדת להם, ולא כמו מדריגת הנבואה, ולפיכך צריך אל זה כנסיה, לאפוקי הנבואה כי שם נביא יש על אחד כמו על הרבה, אבל אלו שהיה להם מעלה קדושה קרובים אל השי"ת, בודאי הש"י עם הכנסיה ביותר. והיו מאה ועשרים לטעם מופלג, ויש עוד הרבה להאריך בזה.

41. ובהבדלים שהיו בין בנין הבית הראשון לבית שני עיין באריכות במאמר מיוחד בחקר ועיון בין המצרים תשעט.

42. ובגמ' שם שעשו הסכם ביניהם שאם המלך יהיה מישראל אז המושלים יהיה מהרומיים, ואם לא להיפך, ובמשך 26 שנה עמדו הרומיים בהסכם, ואח"כ הפרו את ההסכם והתחילו להציק לישראל בגזירותיהם. וזה מה שנאמר שם בגמ', מאה ושמונים שנה קודם שנחרב הבית, פשטה מלכות הרשעה על ישראל.

ג אלפים תרמח (3648) [דהיינו 180 שנה לפני חורבן הבית] התחילו הרומיים לגזור כל מיני גזירות ולהציק את עם ישראל.

ג אלפים תשכה (3725) הרג הורדוס את כל בית חשמונאי והוא נהיה המלך, ובית הורדוס מלכו במשך 103 שנה עד לחורבן הבית שני, שהיה בימי אגריפס המלך שהיה ממלכי הורדוס⁴³.

ג אלפים תשפח (3788) איתא ביומא [לט ע"ב], ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין, ולא היה לשון של זהורית מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו, היכל היכל, מפני מה אתה מבעית עצמך, יודע אני בך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא [זכריה יא, א] פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך. וכן מצינו בשבת [טו ע"א], ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנויות⁴⁴. למאי הילכתא, אמר רבי יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות, דיני קנסות סלקא דעתך, אלא אימא שלא דנו דיני נפשות. [וכן רבי צדוק התענה ארבעים שנה קודם החורבן שלא יחרב הבית, כדאיתא גיטין נו ע"א].

ג אלפים תתכח (3828) אז בא טיטוס על ירושלים, וכמבואר בארוכה בגיטין פרק הניזקין ובמדרשי איכה ועוד מדרשי חז"ל וביוסיפון את כל הגזירות והצרות והסיפורים הנוראים וכל מהלך הדברים הידועים. ובשבעה עשר בתמוז הובקעה העיר, ובתשעה באב נחרב ונשרף בית קדשנו ותפארתנו בפעם השנייה, אחרי שעמד על תלו במשך 420 שנה, והוא כהיום בשנת תשפ"א הוא כבר 1953 שנים לשריפת בית אלהינו. וירב בבת יהודה תאניה ואניה.

ונצטט בזה את דבריו הנוראים של הגר"א בסוף ספרא דצניעותא, כי מעת שחרב הבית, יצאה רוחינו, עטרת ראשינו, ונשארנו רק אנחנו, הוא גוף שלה בלא נפש. ויצאה לחוץ לארץ הוא הקבר, ורימה מסובבת עלינו, ואין בידינו להציל, הן העכו"ם האוכלים בשרינו. ומכל מקום היו חבורות ושיבוט גדולות, עד שנרקב הבשר, והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות, שהן התלמידי חכמים שבישראל, מעמידי הגוף, עד שנרקבו העצמות, ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר. שחה לעפר נפשינו, ואנחנו מקוים עתה לתחיית המתים, התנערי מעפר קומי, ויערה רוח ממרום אלינו.

43. ואיתא בב"ב [ג ע"ב] שהרג את כל חכמי ישראל על שלא נתנוהו למלוך, והשאיר רק את בבא בן בוטא, ואח"כ נתחרט שהרגם וביקש כפרה, ואמר לו בבא בן בוטא שיעסוק באורו של עולם ויפאר את בית המקדש, וכן עשה ונהפך להיות הבנין הכי יפה בכל מלכות רומי.

44. וזה הראשונה מתוך עשר גלויות שגלו הסנהדרין, כדאיתא בר"ה [לא ע"א] גלתה סנהדרין, מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא. וטבריא עמוקה מכולן, ומשם עתידין ליגאל.

ג אלפים תתפ⁴⁵ (3880) 52 שנה אחרי חורבן בית המקדש, אחר החורבן נתכנסו חיל גדול מישראל בביתר, ומלך גדול מישראל מלך עליהן, ושמו בן כוכבא [כוזיבא], וטעו בו הרבה מחכמי ישראל, וגם ר' עקיבא נושא כליו היה [כרמב"ם פי"א ממלכים ה"ג], ואמר עליו שהוא משיח. והצליח במלחמות גדולות נגד הרומיים ג' שנים ומחצה, עד שלבסוף ע"י חטא הדור, וגם חטאו שהרג לר' אליעזר המודעי דודו, כבשוהו הרומיים ע"י האדרינוס קיסר שחיק טמיא [כירושלמי הנ"ל], ובסנהדרין צג ע"ב לכאורה משמע שהסנהדרין הרגוהו]. ונהרגו עמו במלחמה תק"פ אלפים מישראל, מלבד מיליאן ומאה אלף שנהרגו בזמן חורבן הבית (לשון התפארת ישראל ביכין מסכת תענית פ"ד מ"ו). ועל זה אמרו בירושלמי [סוכה פ"ה ה"א], כשחרבה ביתר באותה השעה נגדעה קרן ישראל', ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד⁴⁶.

וחורבן ביתר היה גם כן ביום תשעה באב, כמ"ש הרמב"ם [תענית פ"ה ה"ג], ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה, והיו בה אלפים ורבות מישראל, והיה להם מלך גדול, ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גוים ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש.

ויום תשעה באב, כבר אמרו חז"ל שהיה יום מיועד לפורענות מאז חטא המרגלים [שהיה בשנת ב אלפים תמ"ט (2449), בשנה השניה לצאתם מגלות מצרים], וכמ"ש בתענית [כט ע"א], ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא [במדבר יד, א], אמר רבה אמר רבי יוחנן, אותה לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה, אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני קובע לכם בכיה לדורות⁴⁷. ומאז אירעו בתשעה באב הרבה דברים רעים לישראל, וכמ"ש חז"ל [שם כו ע"א], בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר⁴⁸.

45. ויש דעות אחרות בזמנים של מרד בר כוכבא וחורבן ביתר ואכמ"ל.

46. ואח"כ לא נתנו הרומיים לקברם במשך שבע שנים, והיה נס גדול שלא הסריחו במשך כל הזמן, וכשנתנו אח"כ רשות לקברם, אז תקנו לכבוד זה ברכת הטוב והמטיב בברכת המזון.

47. וביערות דבש חלק ב [דרוש ז] כתב רעיון נפלא, אמרינן בגמרא דתענית [כט ע"א] תלינן קלקלה במקולקל, כי ט' באב נגזרה גזרה על אבותינו שלא יכנסו לארץ, ונחרב הבית, דכתיב ויבכו בלילה ההוא, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע בכיה לדורות. וכבר פירשו המפרשים לכך אמרינן תלינן הקלקלה במקולקל, ולא אמרינן דחטא גרם הואיל ובכו בכיה של חנם, ואילו בכו בשאר ימים היה גם כן, דאין החטא כל כך גדול עד שלא יזכור ה' הדום רגלו מקום מקדשו ביום אפו, והיד ה' תקצר לעונשם בשאר פורענות ברחמיו המרובים, רק הואיל היום ההוא מוכן בלאו הכי לפורעניות, ויום קלקלה אין בו חנינה, ולכך היום גורם, שבאף וחימה עשה ה' שפטים וגזר עליהם חורבן וגלות, וזהו מאמר תלינן קלקלה במקולקל, שהיום גורם.

48. כתב הרמב"ם תעניות [פ"ה ה"ג], ובו ביום המוכן לפורענות, חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את

ובמשך הדורות אירעו עוד הרבה גזירות וצרות ודברים רעים ונוראים לישראל באותו יום מר ונמהר של תשעה באב, ונביא כמה מהם הידועים.

בשנת ה אלפים קנא (5151) בחודש תמוז ואב היה הרג גדול במדינות ספרד ונהרגו עשרות אלפי ישראל, ורבים המירו את דתם, (ועיין פירוט הגזירות והצרות בשבט יהודה ובעמק הבכא).

בשנת ה אלפים רנב (5252) בתשעה באב היה הגירוש הנורא של כל יהדות ספרד, וכמ"ש האברבנאל הושע [פ"ה], הלא ידענו שכל צרות ישראל וחורבנם היו בחודש אב, וביום ט' באב גזירת המרגלים, בט' באב חורבן בית ראשון, בט' באב חורבן בית שני, בט' באב חורבן ביתר, בט' באב חרב טורנוספוס את ההיכל, בט' באב חורבן כנסיות אלכסנדריא שהיתה יותר גדולה מביתר בט' באב, וכמה משאר החורבנות והשמדות היו באותו היום. ומה אוסיף עוד לדבר, והנה זה השמד האחרון אשר כילנו ואשר דמה לנו מגירוש גלות ירושלם אשר בספרד, גזרו מלכיה ושריה לשלשה חדשים, ויום האחרון אשר בו נחתם גזר דינם היה יום ט' באב שנת מזר"ה ישראל יקבצנו, בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מכל ארצות ספרד, והוא מה שיוכיח ויאמת פירוש הקדמונים אשר פירשו עתה יאכלם חדש את חלקיהם [הושע ה, ז], שענינו באמת הוא שאותו חודש המעותד לצרות ישראל, הוא יאכלם בחורבן בית ראשון ובחורבן בית שני, וגם את חלקיהם שהם אנשי הגלות בארצות מגורותיהם, כי גם לא הונח להם בחודש ההוא, וכמו שנאמר על זה [ירמיה ב, כד] בחדשה ימצאונה.

וכן גירוש המפורסם של יהודי אנגליה היה ביום תשעה באב.

והתחלת המלחמה של מלחמת העולם הראשונה שהחריבה את העולם היהודי בשנת ה אלפים תרע"ד (5674) התחילה בתשעה באב, ועוד הרבה גירושים וכל מיני צרות איומות על עם ישראל שאירעו ביום זה, ועוד נרחיב אי"ה בזה בכל מיני צרות וגזירות וגירושים שהיו לעם ישראל במשך השנים בהזדמנות אחרת.

והמשגיח הגה"צ רבי אליהו דסלר זצ"ל במכתב מאליהו [ח"ב מאמר חודש אב עמוד 48] כותב בזה הרגשה נפלאה מאוד, ומפליא הדבר עד כמה רואים את יד ה' המנהיגה והמסבבת במשך הדורות, מאורעות היסטוריים כבירים קרו באותו היום, חורבן בית ראשון, חורבן בית שני, גירוש היהודים מאנגליה, גירוש ספרד, מלחמת העולם הראשונה, כולם חלו בתשעה באב. ואמר אחד מחכמי ההסטוריה, **שְׁלוֹ ידע** הרוזן הספרדי כמה אמונה ובטחון הוא נוטע בלב היהודים בגרשו אותם בתשעה

ההיכל ואת סביביו לקיים [ירמיה כו, יח] ציון שדה תחרש. ובסדר היום [סדר תשעה באב], נחרשה העיר הוא ירושלים ע"י מלך אחד רשע ממלכי ארם טורנוסרופוס הרשע שחיק טמיא, וחרש את ההיכל כולו את כל סביביו מקנאה ותחרות על אותו מקום מקודש. [ועי' בב"ח או"ח סי' תקמט].

באב, שראו על ידי זה שרק יד ה' היא המכוונתם והמוליכתם גם בעת צרתם, ושתכלית נעלה ונשגבה להם גלותם, היה מתחרט על מעשיו⁴⁹.

ויהי רצון שיאמר הקב"ה לצרותינו די, ויגאלנו מן הגלות הארוך הזה, וירפאנו רפואה שלימה מכל מיני חולי ומכאוב, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים במהרה בימינו, ונזכה לראות כבוד ה' וביתו בתפארתו ובשלימותו, והיה ה' למלך על כל הארץ. ונזכה בעז"ה כמ"ש החתם סופר בדרשות [ח"א צא ע"ב], כשיזכנו ה' וישמחנו, לא נשמח בריבוי הטוב אז, אלא נספר ונזכור אשר סבלנו זה אלפיים שנה, ותל"ת הכל עבר עלינו, ואנחנו חיים וקיימים בעבודתו ויראתו, זאת תהיה שמחתינו.

[ובהזדמנות זו נציין ממש בקיצור את המשך הדורות של עם ישראל מאחרי החורבן, וזאת בכדי לדעת את המשך מסירת התורה מדור לדור, שזה אחד מגודל פלאות תמים דעים, וכי לא אלמן ישראל, וההבטחה של לא תשכח מפי זרעו, שאין התורה משתכחת מישראל [שבת קלח ע"א], מתקיימת במלואה, ויש עוד הרבה להאריך בזה.

תקופת הנביאים ומלכות יהודה וישראל היתה משנת ב אלפים תתקסד (2964) עד ג אלפים תמח (3448), דהיינו משך של 484 שנה.

תקופת התנאים היתה ונמשכה מאמצע בית שני שנת ג אלפים תמח (3448) עד שנת ג אלפים תתקפ (3980), וחתימת המשנה ע"י רבינו הקדוש היתה בשנת ג' אלפים תתקפד (3984). דהיינו משך של 532 שנה.

תקופת האמוראים היתה ונמשכה מג' אלפים תתקפ (3980) עד ד אלפים רס (4260), ואז היתה חתימת התלמוד על ידי רבינא ומר בר רב אשי. דהיינו משך של 280 שנה.

[וחתימת הירושלמי על ידי ר' יוחנן היתה מקודם בשנת ד אלפים קנ (4155)].

49. וראה עוד בזה הרגשה מרוממת ביותר במשך חכמה פרשת עקב, אמנם 'הטוב והמיטיב' תקנו על קיום האומה הבודדת במועדיה, להיות הולכת בגולה זה אלפיים שנה, והיא קיימת ברוחה ובהודה ותפארתה, וכל כלי יוצר עליה לא יצלח. והנה אחר החורבן חשבו כי קיומה בלתי אפשרי, ועתידה לכלות ולנדוד כהצוענים בלא תפארת אדם, כאשר ראו כי בביתר לא נושעו על ידי מלכות בן כוכבא, שגדולי עולם היו מוטעים בו. אמנם כאשר ראו כי עמד מלך חסד אחד, ונגזר עליהם קבורה, כדאמרו ירושלמי תענית, הבינו כי ישראל שה אחד בין שבעים זאבים, ובחסד ה' על ידי מלכי חסד יחליף כח ויוסיף דעת, וכאשר יהמיון גלי ים לשוטפם, יבוא הרוח וישקיטם על ידי מושלי ויועצי ארץ, אשר לבבם ביד ה' המלאה חסד. לכן תקנו 'הטוב והמיטיב' על קיום האומה. ומקיום האומה הפלאי למדנו כי נאמנו דברי נביאינו ודברי אבותינו, אשר הנחילו לנו מורשה באמונת אומן, כל ההנהגה האלקית בבנין ירושלים וארץ. לכן המלכיות של הני ברכות תיקנו להזכיר בהטוב והמיטיב. ולכן על יין תיקנו הטוב והמיטיב, כי זה מפלאות תמים דעים אשר אומה כזו בנימוסים כאלה, אשר אסר להם החיתון וכו', ובכל זאת הם מתקיימים בגולה, אין זה רק צדקת פזרונו בישראל. ובעל הבית יודע להפקיד כליו, ושכינה גלתה עמהם לסוכך עליהם בגדפין דילה, הוא כבוד השי"ת ויתעלה.

תקופת רבנן סבוראי היתה ונמשכה מד' אלפים רס (4260) עד ד אלפים תמט (4449).
דהיינו משך של 189 שנה.

תקופת הגאונים היתה ונמשכה מד' אלפים שפב (4382) עד ד אלפים תשצז (4797)
בפטירת רב האי גאון. דהיינו של 415 שנה.

תקופת הראשונים היתה ונמשכה מד אלפים תשצז (4797) [רי"ף רבינו חננאל רש"י] עד
ה אלפים ר (5200) [רא"ש ר"ן נמוקי יוסף]. דהיינו כ400 שנה. ויש אומרים עד ה
אלפים רנב (5252) שאז היה גירוש ספרד. וכן אז התחילה המצאת הדפוס בשנת
ר"מ, שהספרים הראשונים שנדפסו היו ספרי הקודש, ומאז פרחה התורה באופן בלתי
רגיל, ועדיין פורחת ב"ה ומוסיפה והולכת בכל המובנים. ואז התחילה תקופת
האחרונים הממשיכה ב"ה עד היום הזה. ויתן ה' שהתורה תמשיך לפרוח מעלה
ומעלה ביתר שאת ויתר עז עד לביאת גואל צדק ובנין בית המקדש בתפארתו
במהרה בימינו אמן.

אמירת הקרבנות

בזמן שבית המקדש היה קיים בשלימותו ותפארתו, והשכינה שרתה בישראל, וזכו לקרבת ה', אחד מהאופנים הגדולים והגלויים של הקירבה היה על ידי זה שבכל זמן שבאו עם ישראל להראות לפני ה' בבית המקדש, הגישו לפניו דורונות של ידידות ואהבה על ידי הקרבת קרבנות לה', ועלו לפני ה' לאשה ריח ניחוח ע"י שראו שהאש של מעלה אכלה אותם. וכן כשהיה להם איזה חטא ח"ו מכל סוג שהוא, מיד היו מתכפרים ע"י הקרבת קרבנות, וכן על כל נס וטובה שאירע לאחד מישראל היו מקריבים קרבנות הודאה לה'. וכלשונו הנפלא של הרמב"ן בפ' בראשית [ב, ג], 'לכל בני ישראל היה אור, כי מלא כבוד ה' את בית ה', והיה אור ישראל לאש על גבי המזבח, רבוץ שם כארי אוכל הקרבנות'. אבל כשבעוונותינו חרב בית המקדש וחסרנו כל אלה, התקינו רבותינו וחכמינו כזכר לדבר, את עצם התפלות לפני ה' שלש פעמים בכל יום, כמ"ש תפלות כנגד תמידין תקנום, וכן תקנו סדר אמירת פרשיות הקרבנות והקטורת בכל יום לפני תפלת שחרית ומנחה, בכדי שיכפרו עלינו במקום הקרבנות. והדברים הם עומדים ברומם של עולם ויסודותם בהררי קודש, וכן תלוי בזה תיקונים גדולים כמו שנתבאר בדברי רבותינו ז"ל. אבל היות שבמשך הדורות נתהווה איזה רפיון באמירתם, וזאת מחוסר ידיעה ברוממות וחשיבות הדברים ותוקפם, על כן הזמן גרמא בעת שאנו עוסקים באבלות ובכי על חורבן בית מקדשינו, ובבקשות על בנינו מחדש במהרה וגילוי מלכותו יתברך בשלימות, [ובפרט אחרי שעברנו שנה קשה מאוד של גזירת מגפת הקורונה ה"י], לסדר בזה את מקורי ושרשי וטעמי הדברים, ולעורר בחיוב אמירתן ובגודל מעלתן, והתיקונים שמתהווים עי"ז, ונביא בזה בקיצור רב את יסודי ושרשי הדברים וטעמיהם, ונקוה שבעז"ה יהיו הדברים לתועלת.

יסוד ושורש התקנה

אמרו חז"ל בתענית [כו ע"ב] ובמגילה [לא ע"ב], אמר אברהם, רבונו של עולם שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר ליה לאו. אמר לפניו רבונו של עולם הודיעני במה אירשנה, אמר ליה קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' [כלומר הקרבנות יכפרו עליהן, רש"י]. אמר לפניו רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא

עליהם, אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני⁵⁰, ואני מוחל להם על כל עונותיהם⁵¹.

ובמנחות [קי ע"א], אמר רבי יצחק מאי דכתיב [ויקרא ו, יח] זאת תורת החטאת⁵², וזאת תורת האשם, כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם⁵³.

ובמדרש שמות רבה [לח, ד], קחו עמכם דברים [הושע יד, ג], זהו שאמר הכתוב [תהלים כו, ו] ארחץ בנקיון כפי לשמיע בקול תודה, יכול אף להקריב פרים ואילים, תלמוד לומר לשמיע בקול תודה, לפי שישראל אומרים רבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו אין לנו קרבן, אמר להם ואם כל עדת ישראל ישגו וגו', א"ל עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות, א"ל דברים אני מבקש, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואני מוחל על כל עונותיכם, ואין דברים אלא דברי תורה [פרשיות הקרבנות], אמרו לו אין אנו יודעין, אמר להם בכו והתפללו לפני ואני מקבל, אבותיכם כשנשתעבדו במצרים לא בתפלה פדיתי אותם וכו', בימי יהושע לא בתפלה עשיתי להם נסים וכו', הוי איני מבקש מכם לא זבחים ולא קרבנות אלא דברים וכו', שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', לכך אמר דוד ארחץ בנקיון כפי, איני אומר להקריב לך, אלא לשמיע בקול תודה, שאני מודה לך על דברי תורה. [ממדרש זה משמע דאפילו בזמן שבית המקדש היה קיים, והיו בישראל עניים שאין להם כסף להביא קרבנות, היו מתכפרים בתפלת ואמירת פרשיות הקרבנות, והוא חידוש גדול].

ובמדרש תנחומא צו [יד], אמר ר' שמואל בר אבא, אמר הקב"ה לישראל אף על פי שבית המקדש עתיד ליחרב והקרבנות בטלין, לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות, אלא הזהירו לקרות בהן לשנות בהן, ואם תעסקו בהן, אני מעלה עליכם כאילו בקרבנות אתם עוסקים. ואם רצונך לידע, בוא וראה כשהקב"ה מראה ליחזקאל

50. פירש ביפה תואר בראשית רבה [מד, יד], שכל זמן שקוראין בהם מעלה אני עליהם כאילו הקריבו קרבן לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם, ואין צורך לתת טעם לכפרתם ע"י הקרבנות, כי מסגולתם הנפלאות בעינינו לכפר על כמה גופי עבירות, אף על פי שלא יכפרו על החוטא אלא לשוגג, מ"מ להעביר העונש בעולם הזה מעל הכלל יועילו, ובענין הקטורת העוצר המגפה.

51. ופירש החפץ חיים בתורה אור [פ"א] [והכוונה שיתבונן בפירושם ובאופני הקרבנות, וכמו שכתב רבינו בחיי להלן]

52. פירש הלבוש [סי' א ס"ו] דילפינן מדכתיב וזאת, דהוי ליה למימר ותורת האשם ותורת החטאת, מאי וזאת, אלא הכי פירושו הקריאה הזאת היא ג"כ תורת החטאת ותורת האשם וכו'. ורש"י [שם ד"ה מאין] פירש דמדכתיב תורת ולא כתיב חוקת יליף לה. ואינו נראה, דשמא לא רצתה התורה לעשות מהם חוקה, רק דת שיש להם טעם מגולה ודו"ק, נ"ל. ועיין באליה רבה סק"ט.

53. ופירש רבינו בחיי ויקרא [ו, לז], והענין שהוא מתבונן בביאור הפרשה אל איזה ענין היא רומזת, כי מתוך כך יתגלו עיני שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות, ובזה ישתדל יותר בקיום התורה והמצוות ויהיו עונותיו נמחלין לו כאילו הקריב קרבן, כי אין לומר שתהיה הכונה שיהגה ויגרוס לשון הפרשה בפסוקיה הערומים בלבד, מבלי שיתבונן בפירושם. [הביאו המג"א סימן א סק"ז].

את צורת הבית, מה הוא אומר [יחזקאל מג, י] הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית, אמר יחזקאל לפני הקב"ה, רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו, ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית, וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו, וכי יכולין הן לעשות, הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם, א"ל הקב"ה ליחזקאל ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל, א"ל הקב"ה גדול קרייתה בתורה כבנינה, לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה, ובשכר קרייתה שיתעסקו לקרות בה, אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין⁵⁴ בבנין הבית⁵⁵.

ובאבות דרבי נתן [פ"ד], על העבודה כיצד, כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת, העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמנן וכו', ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת, אין העולם מתברך על יושביו ואין הגשמים יורדין בזמנן וכו', אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם, מפני מה אתה עשית לנו כך. השיבן רוח הקודש וכו', ואם אתם תעסקו בעבודת בית המקדש [בליומוד סדר הקרבנות], אני אברך אתכם כבתחלה וכו', הא למדת שאין עבודה שהיא חביבה לפני הקב"ה יותר מעבודת בית המקדש⁵⁶.

54. ופירש החפץ חיים שם, וכונת המדרש במה שאמר בא וראה, היינו מה שאמר להם יחזקאל אח"כ בשם ה' עוד כמה פסוקים מענין הקרבנות שלעתיד לבוא, והכל הולך על הקוטב הזה בשכר שיתבוננו בזה עכשיו יהיה נחשב להם כמו מעשה בפועל. והאריך בזה כידוע בהרבה מקומות בגודל החשיבות ללמוד ולהעמיק בהלכות הקרבנות וסדר קדשים.

55. והמשך נפלא מאוד שם במדרש, אמר רבי אסיא למה הם מתחילים התינוקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא, אלא מפני שכל הקרבנות כתובים בו, ומפני שהם טהורים עד עכשיו ואינם יודעים מהו טעם חטא ועון, לפיכך אמר הקב"ה שיהו מתחילין תחלה בסדר הקרבנות, יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים, לפיכך אני מעלה עליהם כאילו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות, והודיעך שאף על פי שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג, אילולי התינוקות שקורין בסדר הקרבנות לא היה העולם עומד, לפיכך אמר הקב"ה לישראל בני, אף על פי שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג, אם אתם עוסקים וקורים בפרשת עולה ושונין בפרשת קרבנות, מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים קרבן עולה לפני, שנאמר וזאת תורת העולה, כלומר מי שהוא עוסק בתורת העולה זוכה לחיי העולם הבא וכו', ומי שקורא בתורת העולה כאילו מעלה עולה ומקריבה לפני הקב"ה, ולפיכך אשרי שמלמד עצמו תורה ונותן ממונו ללמוד עצמו ובניו, שנאמר וזאת תורת זבח השלמים. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע, הרי אתה מצוה אותנו שנביא כל הקרבנות הללו, בעוד שבית המקדש קיים אדם חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, וכן מביא מנחה ומתרצה לו, ועכשיו שחרב בית המקדש היאך אנו עושים על חטאתינו ועל אשמותינו. אמר להם הקב"ה אם מבקשים אתם שיתכפר עליכם היו משמרים תורת, ואני מעלה עליכם כאילו עשיתם לפני קרבן, ומנין, וזאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים, אל תקרי כן, אלא זאת התורה לא לעולה ולא למנחה ולא לחטאת ולא אשם ולא מילואים ולא זבח השלמים, אלא היו עוסקים בתורה ויהיה חשוב לפני כאילו אתם מקריבים לפני כל הקרבנות, לפיכך אמר דוד מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי [תהלים קיט, צז], כי אני יודע שעסיקת תורתך מכפר עונות, לפיכך אהבתי תורתך.

56. וכתב החיד"א שם בכרך לאדן, ומה טוב ומה נעים הלומדים בכל יום סדר העבודה וכו', ומה נאו התלמידי חכמים שעוסקים בש"ס בסדר קדשים, כי זוכה לדברים הרבה.

ובאורחות חיים ח"א [דין מאה ברכות אות יד], ומזה הטעם נהגו לומר פרשיות הקרבנות בכל יום, מפני שהיא חובה, כמו שאמר במדרש בזמן שאין בית המקדש קיים אמרו לפני פרשת הקרבנות, ומעלה אני עליכם כאילו הקרבנתם לפני כל הקרבנות.

ועפ"י כל הנ"ל פסק בטור אורח חיים הלכות ברכות השחר [סימן מח], **וקבעו לקרות פרשת התמיד**, כדאיתא במדרש בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר הקדמתי להם סדר הקרבנות, כל זמן שעוסקין בהן מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני וכו'. וטוב לומר אחריה סדר המערכה שזה נוסחה, אביי מסדר סדר וכו'. וטוב לומר אחר זה, רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו, ולהיות כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, ועתה בעונותינו חרב המקדש ובטל התמיד, ואין לנו כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו, ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו, לכן יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו קרב התמיד במועדו ועמדתו על מעמדו⁵⁷. [ואם אין יכול לאומרו מפני שהוא עם הציבור, טוב הוא שיקרא פרשת התמיד לבדו ויאמר אותו, ואין לחוש אם יקרא פרשת התמיד שנית עם הציבור, ולרווחא דמילתא יכוין בקריאה שנייה כקורא בתורה].

ובסימן א כתב הטור והשו"ע [ס"ה ט], **טוב לומר פרשת העקידה, ופרשת המן, ועשרת הדברות**⁵⁸, **ופרשת הקרבנות כגון פרשת העולה ומנחה ושלמים וחסאת ואשם**⁵⁹. אמנם פרשת הקרבנות טוב יותר לאומרה ביום, שהם במקום הקרבת הקרבן

57. בנוסח הרבון כל העולמים, ישנם הרבה שינויי בנוסחאות בפוסקים, ויש שהכניסו גם את הקטורת ועוד ואכמ"ל.

58. כתב מהר"י בשער הכוונות [דרושי ברכת השחר], גם הייתי נוהג לומר בכל בוקר קודם התפלה פרשת המן, ועשרת הדברות וכיוצא בזה בפרשיות אחרות, ומנעני מורי [האר"י] ז"ל שלא לאומרם, ובפרט בעשרת הדברות הזכיר לי טעמו של דבר, כי הרי בימי הראשונים קבעום בתפלה ומפני המינין שלא יאמרו שאין עוד ח"ו תורה מן השמים אלא עשרת הדברות בלבד, לכן בטלום, ומי זה יערב אל לבו לחזק את המינין ולנהוג מה שביטלו רז"ל בגמרא עכ"ל. ופרשת המן כתב ביפה ללב [ס"ק כד] כתב הטעם שאין אומרים לפני התפלה, לפי מה שכתב בספר חסידים [סימן תשנב] שאין לאדם לבקש צרכיו קודם שיבקש חפצי שמים תחלה, ובאמירת פרשת המן הרי הוא כמבקש צרכיו. וכ"כ החיד"א בשו"ת טוב עין [סוף סימן י], אבל אחר התפלה אומרים את פרשת המן, כמ"ש במשנ"ב [שם סקי"ג והוא מהב"י], ופרשת המן, כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית, וכדכתיב [שמות טז, יח] המרבה לא העדיף והממעט לא החסיר, להורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה, ואיתא בירושלמי ברכות כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו.

59. ועיין שם בביאור הלכה דמפרט את כל פרשיות הקרבנות בפרטות ומקורו מהשל"ה, וכותב שם, **וטוב לומר כל אלו הפרשיות קודם התפלה ובבית הכנסת** (ארצות החיים בשם הזוהר, ויש גם להאריך בזה), אך שלא יאחר עי"ז זמן קריאת שמע או אפילו תפלה בצבור. וצריך להתודות קודם קריאת פרשת הקרבנות (ארצות החיים בשם א"ר ופמ"ג), והיודוי יהיה במעומד. וכבר נדפס בימינו ספר עבודה תמה שמבואר בו כל ענייני אמירת הקרבנות בכל פרטיהם, והעתיק ג"כ מן הרמב"ם סדר ההקראה שהיה נצרך לזה, וכבר מבואר בספרים גודל המצוה. ומה טוב למי שנוהג בזה שילמוד מתחלה את עניינים האלו מן הגמרא או מספרי הרמב"ם, כדי שיבין אח"כ מה שהוא אומר, ובזה תחשב לו כאילו הקריב ממש קרבן. וכך מה שאנו אומרים בכל יום

שזמנו ביום. וכשיסיים פרשת העולה יאמר רבון העולמים יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי עולה בזמנה, וכן יאמר בפרשת המנחה והשלמים והאשם, ואחר פרשת החטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה⁶⁰.

והרמ"א בסימן מח [ס"א], ואומרים פרשת התמיד⁶¹, ויש אומרים סדר המערכה ורבון העולמים אתה צויתנו וכו'. [ואם אי אפשר לאומרו בצבור, יכול לאומרו בביתו ולחזור פרשת התמיד לבד עם הציבור] שמנהגם היה מקדם לומר הכל [כל פרשיות הקרבנות] ביחד בקול רם, וא"כ לא יכול לשתוק בעת שיאמרו בציבור, דיהיה מנכר מילתא, משנ"ב סק"ג], ויכוין בפעם השניה כקורא בתורה⁶².

יסוד כל התפלות כנגד קרבנות

אמרו בברכות [כו ע"ב], רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום. ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות. ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות. ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב,

אביי הוה מסדר וכו' וענייני עשיית הקטורת, מצוה לראות להבין מה שהוא אומר. ועיין מה שהאריך בעל השל"ה בהגהותיו על ספר יש נוחלין.

60. ובדבר אמירת היהי רצון אחרי הקרבנות נחלקו בו הפוסקים בכל מיני דרכים ואכמ"ל.

61. וכתב במשנה ברורה [סק"א], והיא במקום הקרבת קרבן התמיד, שכן קבלו חז"ל שבזמן שאין בית המקדש קיים ואין יכולין להקריב קרבנות, מי שעוסק בהן ובפרשיותיהן מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבום. ולכך יש אומרים ג"כ סדר המערכה מטעם זה, והוא מה שנתפשט המנהג בימינו לומר בכל יום אביי הוי מסדר וכו'. ונראה לי פשוט דמי שיודע ספר, מצוה ללמוד בגמרא פירוש המימרא הזו, וכן מה שאנו אומרים בכל יום עניני עשיית הקטורת, כדי שיבין מה שהוא אומר, ובוזה תחשב לו האמירה במקום ההקטרה. וכן כתבו הספרים דמה שאמר הגמרא כל העוסק בפרשת עולה וכו', הכוונה שהוא מתעסק להבין עניניה, לא אמירת התיבות לבד [ועיין מה שהאריך החפץ חיים עוד בזה בהקדמת ספר תורה אור]. כתב המג"א 'פרשת הקרבנות יאמר בעמידה' דוגמת הקרבנות שהיה בעמידה, ועיין בשערי תשובה בשם כמה אחרונים שחולקין על זה. ובפרי מגדים כתב דמ"מ בפרשת התמיד ראוי לעמוד שקורין בצבור בקול רם. [ויש הרבה להאריך בכל ענין העמידה ואכמ"ל]. גם מה שכתב בבאר היטב בשם דרך חכמה שיוזהר לומר פרשת התמיד בציבור עם הש"ץ, עיין בשערי תשובה שהשיג על זה.

62. ויש תשובה מעניינת מאוד בשו"ת נודע ביהודה [קמא אורח חיים סימן ד], ואשר בדק לן מעלתו למה פסוקי המוספין קבעו בתפלת המוסף, ופרשת התמיד לא תיקנו לומר בתפלה פסוקי התמיד. הנה בדבר זה היה לי למנוע מלהשיב, כי מי הוא ואיזה הוא שיאמר מלבו טעם על דברים העומדים ברומו של עולם, ואנשי כנסת הגדולה להם לבדם נפתחו שערי שמים, וקבעו הכל בטעם ידוע להם, ואין אתנו יודע עד מה. ואעפ"כ ע"פ פשוטן של דברים נלע"ד, משום שהתפלות שנקבעו בכל יום, נקבע בהם כל צרכי האדם, וכל אחד בעת הצורך יפרוש כפיו בתפלה להתפלל אפילו כמה פעמים ביום, וכמ"ד הלואי שיתפלל כל היום. ואפילו לדעת החולק, עכ"פ אם אירע לו לחדש דבר, יכול הוא לחזור ולהתפלל. ואם היו מזכירין התמיד בפירוש בתפלה, לא היה אפשר להתפלל אלא שחרית וערבית, ולמי שהיה נולד איזה דבר להתפלל עליו לא היה יכול להתפלל, ואין כל אדם ביכלתו לחדש נוסח תפלה מלבו. ולקבוע תפלה אחרת חוץ מתפלה שבמקום התמיד, לא רצו להטריח בכל יום. ולכן אף שתפלתנו נגד תמידין תקנו, לא קבעו זכרון התמיד בפירוש בתפלה, משא"כ בתפלת המוסף שהיא לפרקים, קבעו פרשת המוספין מפורש. ועיין מה שהאריך בדבריו החיד"א במחזיק ברכה או"ח סימן מח סק"א.

שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה.

ובויקרא רבה [ז, ב], רבנין אמרי מנין לעובר לפני התיבה שצריך להזכיר עבודה וקרבנות ולשוח, מן הדא ברכתא, רצה אלהינו שכן בציון מהרה יעבדוך בניך. אית דבעי משמענא מן הדא זבחי אלהים רוח נשברה.

ובבמדבר רבה [יח, כא], כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו⁶³ [הושע יד, ג], אמרו ישראל רבוננו של עולם בזמן שבית המקדש קיים היינו מקריבים קרבן ומתכפר, ועכשיו אין בידינו אלא תפלה. טו"ב בגימטריא י"ז, תפלה י"ט ברכות⁶⁴, הוצא משם ברכת המינין שתקנוה ביבנה, ואת צמח דוד שתקנו אחריו.

ובפסיקתא דרב כהנא [פיסקא כד], ונשלמה פרים שפתינו⁶⁵, אמר רב אבהו מי משלם אותם הפרים שהיינו מקריבים לפניך, שפתינו, בתפילה שאנו מתפללים לפניך. אמר רבי יצחק כפרה זו שאת מכפר על נפשותינו. ומה טובה גדולה את עושה על נפשותינו, ומה עלינו לומר, טוב, טוב להודות ליי"י וגו', הודו ליי"י כי טוב וגו'.

ועוד איתא בויקרא רבה [ל, ג], ר' יצחק פתר קרייא בדורות הללו שאין להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים, ואין להם אלא תפלה זו בלבד, אמר דוד לפני הקב"ה רבוננו של עולם אל תבזה את תפלתם.

ובמדרש תהלים [קמא, ב], מהו תכון תפלתי, כך אמר דוד רבוננו כשהיה בית המקדש קיים, היינו מקטירים לפניך קטורת, עכשו אין לנו לא מזבח ולא כהן גדול, תקבל תפלתי ותקרע הרקיע ותכנס תפלתי, לכך נאמר תכון תפלתי וגו' מנחת ערב⁶⁶.

63. פירש רש"י, פרים שהיה לנו להקריב לפניך, נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו.

64. ובפירושי סידור התפילה לרוקח פרשת התמיד, עולת תמיד כתיב י"ח פעמים בחומש, נגדם תקנו י"ח ברכות, ואותה ברכה שתקנו ביבנה למשומדים סמכו על עולה.

65. ובמנורת המאור [פ"ב תפילה], ונשלמה פרים שפתינו, פירוש נשלם לאל ניב שפתים, שהיא התפלה במקום פרי הקרבנות והעבודה.

ובספר חרדים מצות התשובה [פ"ד] דבר נפלא, קראנו יתברך בנים, כדכתיב בנים אתם לה' אלהיכם, וקראנו עבדים לו, כדכתיב כי לי בני ישראל עבדים, והעבד ירא מאדוניו וכן יכבד אב וכן אוהב אותו, לכן צריכין לכבד אבינו שבשמים. אי זה הוא כבוד, על דרך שאמרו [קדושין לא ע"ב] באביו דבשר ודם מאכיל ומשקה ומלביש, ואמרו ז"ל [זוהר ח"ג ז ע"ב] ישראל מפרנסים לאביהם שבשמים, והיינו דכתיב את קרבני לחמי, וזה הכבוד נקיים בקריאת הקרבנות, על דרך ונשלמה פרים שפתינו.

66. ובמדרש תנחומא וישלח [ט], א"ר יצחק עכשיו אין לנו לא נביא לא כהן לא קרבן לא מקדש לא מזבח מי מכפר עלינו, אף על פי שחרב בית המקדש לא נשתייר בידינו אלא התפלה הזו, לפיכך ה' שמעה ה' סלחה וגו' [דניאל ט, יט], לא כך אמרת והיו עיני ולבי שם כל הימים [מלכים א, ט, ג], ראה מה כתיב חולי וגוחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי מקריה ושכנת, בשדה ' ושכנתי כתיב, אף על פי שגליתיך מתוכה, אין

והרמב"ם הלכות תפילה [פ"א ה"ה-ו] מסכם, וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות, שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין, וכל יום שיש קרבן מוסף, תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף. ותפלה שהיא כנגד תמיד של בוקר היא הנקראת תפלת השחר, ותפלה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה, ותפלה שכנגד המוספין היא נקראת תפלת המוספין. וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה, שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה.

וברבינו יונה במסכת אבות [פ"א מ"ב] דברים נפלאים ויסודיים, ועל העבודה, כי הקב"ה בחר בישראל מכל האומות, וארץ ישראל מכל הארצות, ובחר ירושלים מכל ארץ ישראל, ובחר מירושלים ציון, כמו שנאמר [תהלים קלב, יג] כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, ובחר מכל, בבית הבחירה בשביל העבודה שכתוב בה רצון, שנאמר [ויקרא א, ג] לרצונו לפני ה'. הנה לך כי מפני העבודה נברא כל העולם כולו. אז **בחטאינו חרב מקדש ובטלה העבודה. והתפלה אלינו עכשיו במקומה**, כמו שאמרו חז"ל [תענית ב ע"א] ולעבדו בכל לבבכם, אי זה היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה, וזהו שאומר [תהלים נא, יז] ה' שפתי תפתח, שדוד המלך אמרו לפסוק זה על חטאת בת שבע שהיה במזיד, ואין מביאין קרבן על הזדונות, ועל זה אמר כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, שאם הייתי יכול להביא קרבן לכפר לי הייתי מביא, עכשיו שאיני יכול, ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, ותקבל התפלה במקום קרבן ותכפר לי על חטאתי⁶⁷. גם אנחנו שאין לנו קרבן שיכפר לנו לא זדונות ולא שגגות, ה' שפתי תפתח ותקבל תפלתנו במקום הקרבנות⁶⁸.

ועפ"י כל הנ"ל נפסק בטור אורח חיים הלכות תפילה [סימן צח], ואחר שיעשה כל זה, מובטח לו שתתקבל תפלתו, שהתפלה היא במקום הקרבן, דכתיב ונשלמה

שכניתי זה ממנה, ואין שדה האמור כאן אלא ציון שנאמר [מיכה ג, יב] ציון שדה תחרש, אמר הקב"ה תהיו מתפללים לפני כנגד אותה העיר, ואני אשמע מן השמים וארפא את ארצכם.

67. ובפירושו על הרי"ף ברכות [ג ע"א] מוסיף יותר, ואמר אותו דוד כשהיה מתפלל על חטא בת שבע שחטא בו במזיד, ועל המזיד אין מביאין קרבן, שאין קרבן בא אלא על השוגג, ועל כן היה מתפלל לבורא תסייעני שאוכל לכיין בתפילתי ולספר מעלליך, כדי שתהא תפילתי מקובלת, שכיון שלא תחפוץ זבח על המזיד, תהיה תפילתי כפרה במקום קרבן. ועכשיו ג"כ שאין לנו בית המקדש ואין אנחנו מקריבין קרבנות, אנו אומרים אותה [לפני תפלת שמו"ע] על אותו ענין, שתהיה תפלתנו מקובלת ורצויה במקום זבח וקרבן, ומפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמיא [ואין אמירתו הפסק בין גאולה לתפלה]. נמצא לפי דבריו חידוש גדול, דאף שבקרבנות אין מועיל קרבן לכפר על המזיד, אבל בתפלה בכוונה מועיל אף על המזיד.

68. וכ"כ רבינו יונה בשערי העבודה [פ"ח], הקרבנות והתפילה ענין אחד להם, צריכין כונת הלב ומחשבה טהורה, ושיתנדב האדם עצמו לעבוד את בוראו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו. ובהם יתקרב האדם אל בוראו להדבק אליו דביקות גמורה, לבלתי היות מחיצה מפסקת ביניהם. וכן הוא אומר על הקרבנות [ויקרא יט, ה] לרצונכם תזבחוהו, לדעתכם זבוחו, מכאן למתעסק בקדשים שהוא פסול, ואומר לא יחשוב בו מחשבה אחרת שאם חשב באחת מעבודות הדם שהם שחיטה קבלה הולכה זריקה לאכול מן הבשר חוץ למקומו או חוץ לזמנו או שחשב להקטיר חוץ למקומו או חוץ לזמנו פסול. ועל התפלה הוא אומר ולעבדו בכל לבבכם, אי זו היא עבודה שבלב הוי אומר זו היא עבודת התפילה.

פריים שפתינו, וכתוב [דברים יא, ג] ולעבדו בכל לבבכם, וכי יש עבודה בלב, אלא איזו היא עבודה שהיא בלב, הוי אומר זו תפלה. ולכך צריך לזהר שתהא דוגמת הקרבן, בכוונה, ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. ומעומד, דומיא דעבודה, דכתיב [שם יח, ה] לעמוד לשרת. והשוואת הרגלים, ככהנים בשעת העבודה. וקביעות מקום, כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו. ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר ובינו לקרקע, דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה. וראוי הוא שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה, ומ"מ טוב לו שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות. ואחר שיעשה דוגמת הקרבן, עולה [התפלות] לריח ניחוח למקום שהקרבן עולה, והמלאך עושה אותו כתר לקונו. [ואל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה את בקשתי כיון שכוונתי בתפלתי, דאדרבה זהו המזכירו עונותיו, אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה, אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו]. וכן פסק בשו"ע שם ס"ד-ה.

ראינו מכל הנ"ל עד כמה גודל כח ויסוד התפלות שהם כמו הקרבת הקרבנות⁶⁹ ואפילו עוד יותר.

גודל מעלת ותיקון אמירת הקרבנות

כתב האריז"ל בשער הכוונות [דרושי תפלת השחר דרוש א], דע בענין סדר תפלת שחרית כבר נתבאר לעיל כי מן התחלת הי"ח ברכות עד ברוך שאמר הוא בעולם העשיה, ומשם עד יוצר אור עולם היצירה, ומשם עד תפלת י"ח הוא עולם הבריאה, ומשם עד קדיש שאומרים קודם אשרי יושבי הוא באצילות, ומן אשרי יושבי עד תפלה לדוד חוזר להיות עולם הבריאה, ומשם עד אין קדוש כה' חוזר להיות עולם היצירה, ומשם עד עלינו לשבח הוא עולם העשיה. והכונה היא שצריך בתחילה להעלות העולמות ממטה למעלה כנ"ל, ומתקשרים עולם התחתון בעולם העליון ממנו, עד שנמצאים כל העולמות כולם יחד קשורים בעולם האצילות בעת שמתפללין תפלת י"ח בעמידה, ואז נעשה שם הזווג העליון, ואח"כ צריך לקבל שפע העליון הנמשך מן הזווג ההוא, וצריך להורידו למטה בעולמות התחתונים מעילא לתתא.

69. ועד כדי כך שמצינו בירושלמי ברכות [פ"ד ה"ד], זה [החזן] שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל, אלא בוא וקרב עשה קרבנינו, עשה צרכינו, עשה מלחמותינו, פייס בעדינו. דהיינו שמכין שהתפלות דומה לקרבנות, א"כ החזן הרי הוא דומה ככהן המקריב הקרבנות, על כן אומרים לו עשה קרבנותינו וכפר בעדנו. וכ"כ באבודרהם [דיני קריאת התורה], ודע כי ש"צ הוא עתה בזמן הזה במקום הכהן המקריב בזמן הבית וכו'. וכ"כ רבינו יונה בשערי העבודה, אין אומרים לשליח צבור בא והתפלל, אלא בוא והקריב קרבנות צבור, מפני שהתפלות במקום הקרבנות. ואמרו שם על ר' אלעזר חסמא שהיה קרוב ותנוי ופייטן, כלומר שהיה יודע להיות שליח צבור, וקורא אותו קרוב, על שם שהוא מקריב קרבנות צבור כשהוא מתפלל. ועל שם שליח צבור הנקרא קרוב, והתפלה שהיא במקום הקרבן, נקרא הפיוט "קרובה", שיש בו תפלה והודאה ושבח לשם, והוא הקרבן.

ולכן באומרינו אשרי יושבי ביתך עד תפלה לדוד, אנו מורידין השפע מן האצילות אל הבריאה, ואין הכונה להוריד עולם הבריאה בעצמו, וכן על דרך זה עד אין קדוש כה' כי אין בלתיך, כי אז אנו מורידין השפע מיצירה לעשיה, ואח"כ בעלינו לשבח אז יורדין העולמות הנזכרים כל אחד במקומו⁷⁰. [וכ"כ בפרי עץ חיים שער התפלה פ"ה].

והאריכו הרבה בספרי ובסידורי כל המקובלים שבכל הדורות את כל התהליך והכוונות של התיקונים הגדולים הנעשים בעולמות בכל קטע וקטע מהתחלת ברכות השחר וכל אמירת הקרבנות בכל פרשה את כוונתה, עד שמגיע לקדיש דרבנן שלפני התפלה. ומשם מתחיל המשך התיקונים כנ"ל. הרי לנו מפורש כי כל תהליך התפלה מתחיל מאמירת הקרבנות והולך ונבנה בכדי להגיע אח"כ לתיקון השלם הנעשים בכל העולמות מכל התפילות ביחד, וממילא מובן כי בלא אמירת סדר הקרבנות לכאורה כל זה לא מתקן ואינו מגיע למטרתו⁷¹, ודי בזה.

ובזוהר הק' פ' וירא [ק ע"א, בתרגום] הבטחה גדולה, אמר ר' כרוספדאי מי שמזכיר בפיו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניני הקרבנות והמנחות, ומכוון בהם, ברית כרותה הוא שאלו המלאכים הממונים להזכיר עונות האדם להרע לו, לא יכולים לעשות לו רע רק טוב וכו'. אמר ר' פנחס פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגשתי באליהו, אמרתי לו יאמר לי מר דבר המועיל לבריות, א"ל ברית כרת ה' ונכנסו לפניו כל אלו המלאכים הממונים להזכיר עוונותיו של אדם ולקטרג עליהם, שבעת שיזכירו בני אדם קרבנות שצוה משה רבינו בתורה, ושימו לבם ורצונם בהם, שכולם יזכירו אותו לטוב.

70. וכ"כ הגר"ח מוולז'ין זצוק"ל מפורש בנפש החיים [שער ב, הערות פי"ח], ולכן כלל סדר התפלה נחלק לד', שהן הד' בחינות נר"ן ושורש הנשמה. 'הקרבנות הם נגד בחינת הנפש ועולם הנפש עשיה, כי הם באים על חטאי בחינת הנפש', כמ"ש ונפש כי תחטא כו' והביא כו'. ופסוקי דזמרה נגד עולם הרוח עולם המלאכים המשוררים. וק"ש וברכותיה נגד היכלין דבריאה כידוע עולם הנשמות. ובאמירת פרשיות הקרבנות עד ברוך שאמר, יכוין להעלות כל בחינת הנפשות דעשיה שהוא הפנימיות דעשיה, לכללם ברוחות דיצירה, ויכלול גם נפשו עמהם לקשרם ברוחו. ומברוך שאמר עד ברכות ק"ש יכלול כל הנפשי דעשיה והרוחין דיצירה, וגם בחינת נפשו ורוחו בנשמתין דבריאה. ומברכות ק"ש עד העמידה יכלול ויעלה כל הנר"ן דבי"ע ונר"ן שלו עמהם לכוללם יחד בשורש הנשמה ושורש הכנסיה של כלל נשמות ישראל יחד. ועי' קצת מכ"ז בפרי עץ חיים פ"א משער התפלה. וזה שרמו שם האריז"ל במ"ש וע"י כך נכללת השכינה מכולם כו' ע"ש.

71. והרה"ק המגיד ממזריטש בתורת המגיד [ראש השנה], אבל בזה אני מזהיר אתכם בשארי התפילות ותחנונים וקרבנות ופסוקי דזמרה וק"ש וברכותיה, שאתם דשים אותם בעקב, והם עומדים ברומו של עולם, כל אחד ואחד בפני עצמו הוא שלם ועליון ונישא מאוד, ואתם אומרים נושא לתפילות אלו, כי עיקר מגמותיהם לתפילת העמידה, אבל אתם טועים ומבוכים בזה, הגם שבאמת העמידה היא העיקרית שהיא כמדבר לפני המלך בעולם האצילות עצמו. אכן מי שאין לו מפתחות חדרים החיצונים איך יכול לכנוס בחדרים הפנימיים, כי לכן תקנו הקדמונים מתחילה העולמות על הסדר כידוע, שהם נגד ד' עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשייה, מתתא לעילא וכו', ומה יועיל כלל הכוונות בתפילות העמידה, כי לכן תקנו תחילה סדר הקרבנות שמכפרינן, כמ"ש רז"ל כל העוסק בתורת עולה וחטאת כאילו הקריבם וכיוצא בזה שאר הקרבנות.

ובפ' ואתחנן [רס ע"א], כשבא הבוקר לפני התפילה, צריך האדם לטהר עצמו בכל וכו', וכשבא לבית הכנסת ומטהר נפשו מחטאיו ע"י אמירת הקרבנות המכפרים ועי"ז מתקן פנימיות עולם העשיה, אח"כ יכול לשבח לה' בתשבחותיו של דוד המלך והוא פסוקי דזמרה.

ובזוהר חדש פ' תרומה, יעסוק בפרשת הקרבנות לכפר עליו, וכל אלו הקרבנות, יאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה, כדי לכפר על אלו ההרהורים ומחשבות שבלילה.

ויש עוד הרבה מאמרים בזוהר בגודל ענין ותיקוני אמירת הקרבנות שבכל יום, וכמ"ש ביסוד ושורש העבודה [ש"ב פרק יא], גודל מעלת אמירת הקרבנות, אם אמרתי אספרנה נא כמו שהם מבוארים בזה"ק ובתיקונים בכל מקומות מושבותיהם, תקטן היריעה ולא יכילו. אך אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב, אפס קצת ממאמריו הקדושים, כדי להלהיב לב אנשים כערכי באמירתם. ואף גם זאת נקיטנא נפשאי בקצרה, לגודל תשוקת הקיצור, ועי"ש מה שמביא באריכות. ומסיק שם, וכלל הכוונות של כל הנזכר עד הנה ומה גם פרק זה, יכוין האדם קודם אמירה של איזה ענין, שבזה האמירה אני רוצה לעשות נחת רוח ליוצרי ובוראי יתברך ויתעלה, ואז בודאי יעשה אמרתו רושם ותיקונה בעולמות העליונים, אף שאינו יכול לכוין כוונת האר"י ז"ל, כי רחמנא לבא בעי. וכוונה זו של עשית נחת רוח לבוראנו ית', היא כוונה נפלאה ועצומה בכל העבודות, ובפרט באמירת תיקוני התפלות ולימוד תורה הקדושה. גם בתוך אמצע התפלה או השבח או הלימוד יתעורר האדם אל כונה זו, ודי בהערה זו⁷².

ובתולעת יעקב [להמקובל הקדמון הר"מ בן גבאי], ואומר פרשת התמיד, שמזכיר בה שני כבשים הקריבים בכל יום אחד בבוקר כנגד מדת רחמים, ואחד בערב כנגד מדת הדין. ואח"כ אומר פרק איזהו מקומן. ותקנו לקרות בענין הקרבנות, לפי שכל המכוין בהם כאילו מקריבן. ואנו קורין בתורה שבכתב ושונין בתורה שבעל פה, לחבר את האהל להיות אחד, וכך ראוי לעשות שלא להפריד ביניהם. ועתה הט

72. ובפלא יועץ [ערך קרבנות], ידוע כמה מאמרי רז"ל שאמרו שקריאת הקרבנות חשוב מאד לפני המקום ומעלה עליהם כאילו נבנה מקדש בימיהם, וכאילו הקריבו כל הקרבנות, וכן בזה"ק הפליגו מאד בשבח המגיע ללומד סדר מעשה הקרבנות וסדר פטום הקטורת עד שאמרו דאילו הוו ידעי עלמא כמה עילאה איהי עובדא דקטורת קמי קב"ה וכו', עין רואה גודל תועלת למוד הקרבנות וסדר פטום הקטורת. ואשריהם ישראל כולם לומדים פרשת הקרבנות וסדר פטום הקטורת וסדר המערכה ופרק איזהו מקומן, ויש שקוראין כל פרשיות הקרבנות. אבל דא עקא דלשון הזוה"ק דייק וקאמר ויכוין בהו ושוי לביה ורעותא בהו, נראה שהקורא בלי כונת הלב לא ישיג התועלות הנזכרים בזה"ק, וראוי והגון להתחזק ללמוד סדר הקרבנות וסדר פטום הקטורת בכונה ורעותא דליבא לעשות נחת רוח ליוצרו המשלם שכר טוב לעושי רצונו. והאיש אשר חננו ה' להיות חלקו מיושבי בית המדרש, מה טוב ומה נעים שיקבע עתים ללמוד בש"ס או בהרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות, כי עושה נחת רוח גדול ליוצרו יותר משאר לימודים, על כגון זה נאמר [ברכות יז ע"א] אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו.

אזנך ושמע קצת סתרי הקרבנות כפי מה שקבלו חכמי ישראל, ומאריך שם הרבה בסוד האמירות. [הביאו השל"ה בסידורו שער השמים].

והרמ"ק בסידורו תפלה למשה, והענין כי העולה או שאר הקרבנות ודאי שעל ידם היה האור מתגלה ומתאחדים האותיות שהם המדרגות העליונות, וזהו קרבן פי' יחוד וקירוב אותיות יהו"ה. ובהיות האדם עוסק בתורה, הנה התורה והאותיות ההם נאצלות ממקומם שהוא אשר בו פעולת העולה או המנחה. ונודע מענין התורה שהיא מהבל פה נעשה מכל אות ואות מלאך רוחני המסתלק מדרגה אחר מדרגה עד שורש הענין ההוא. א"כ בהיות האדם העוסק בתורה בעולה או במנחה וכיוצא בהן, נותן את כוונתו להשלים המדות העליונות ולהאירם ולהעביר משם החלודה שגרם במעשיו, אין ספק שאותם האותיות יפעלו למעלה פעולה נפלאה עד שיתעורר השפע העליון, ויאיר המקום החשוך בעונותיו, ומזה נמצא תורה במקום עולה וכו' בכל פאותיה. והנה אל היחוד הגדול שאדם עושה בתפלתו, צריך טהרה גדולה מעונותיו וללבן ולצרף נפשו, לכן הקדימו לכל ענין הקרבנות כדי שיטהר האדם עצמו בהם, ואחר כך יכנס לעבוד עבודתו מדריגה אחר מדריגה [הביאו השל"ה בסידורו שער השמים באריכות].

[והשל"ה תענית תורה אור [אות קצו] כתב דברים מרוממים, אבל הפרטים מסודות עולה, מנחה, שלמים, חטאת, אשם תלוי, אשם ודאי, יאריך הסיפור בהם. וכי תאודה נפשך לדעת קצת מהם, זיל קרי בזוהר וברקנאטי. אשרי האיש היודע סודות הקרבנות בכלל ובפרט, ומכוין בהם בשעת אמירתו הפרשיות, והוא הכין את לבו בתשובה גמורה ובוידוי ובחרטה, ומודה ועוזב, ומחשיב עצמו כצאן לטבחה להשם יתברך, להיות קרבן כליל לה' בעבור קדושת שמו. גם מצדיק הדין על עצמו בארבעה מיתות, סקילה, שריפה, הרג וחנק. ואומר: אתה צדיק על כל הבא עלי. ושמח ביסורין, אך אינו מונע את עצמו מהרחמים, אפילו כשחרב חדה מונחת על צוארו, ומבקש רחמים ותחנונים שימרק השם יתברך עוונותיו ברחמיו רבים, אבל לא על ידי יסורין וחלאים רעים. ויקבל שברון לבו במקום הזבחים, שכונתם לשבור את האדם, ולהיותו נכנע, כמו שכתוב [תהלים נא, יט] זבחי אלהים רוח נשברה אלהים לא תבזה, כלומר שהשם יתברך לא (תבזה) [יבזה] רוח נשברה, ומקבלה במקום זבחים. ולפי זה הדרך, הקרבנות לא בטלו ולא יתבטלו, אשרי המשכיל].

והמאירי בחיבור התשובה [מ"ב פי"ג] אומר בזה יסוד נפלא בתפלה, והוא אמרם ז"ל דרך כלל על זאת הכונה בסדר קדשים זאת תורת המנחה, מלמד שכל העוסק בתורת המנחה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב מנחה, וכל העוסק בתורת חטאת מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב אשם, וכן בכולם, רצה בזה שהמשכיל יתעורר בזכירתם הענין ובקריאתו, ויעלה אז בידו תכלית כונת הענין כאילו עשה מעשה, אחר שתכלית הכונה בכולם הוא התשובה. ואל זאת הכונה אמרו ז"ל שבזמן שאין קרבן, תפלה עומדת במקומו, אמרו ז"ל בדרש [עי' מגילה לא ע"ב] אמר אברהם לפני הקב"ה רבונו

של עולם בזמן שאין בית המקדש קיים בני חוטאין ובמה יתכפרו, אמר הקב"ה הרי הן מתפללין לפני ומעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני כל הקרבנות כולם, ולא עוד אלא שאמרו ז"ל [ברכות לב ע"ב] גדולה תפלה מכל הקרבנות. וכבר קדם לנו בביאורה שזה המין מן העבודות, ר"ל התפלה הוא יותר קרוב אל תכלית הכונה ממעשה הקרבן, שלא נצטוו ולא הורשה אלא במקום מיוחד ובזמנים מיוחדים, ועל ידי אנשים מיוחדים, והתפלה נצטוו בכל מקום ובכל זמן, ועל ידי מי שירצה. והוא ענין שתקנו התפלות כנגד הקרבנות, ותקנו בכל התפלות הנוספות זכירת קרבנות היום, ובכל יום ויום תקנו קריאת מעשה הקרבנות כולם, בקריאת פרשת צו את בני ישראל את קרבני לחמי לאשי וגו', ומשנת איזהו מקומן, הכל להעיר אל זאת הכונה.⁷³

בחיוב אמירת פרשיות הקרבנות

כפי שראינו עד כה את גודל החיוב ומעלת אמירת פרשיות הקרבנות מרבתינו הראשונים והאחרונים, אבל בדורות האחרונים אצל חלק מהציבור נחלש קצת אמירת פרשיות הקרבנות והקטורת, ויש ספרים שהליצו זכות מהא דהשו"ע בסימן א [ס"ד] כתב הלשון, 'טוב' לומר פרשת העקידה, ופרשת המן, ועשרת הדברות, ופרשת הקרבנות כגון פרשת העולה ומנחה ושלמים וחטאת ואשם. דהיינו שזה רק מנהג טוב ולא חיוב. וכ"כ בשולחן ערוך הרב [שם ס"א מהדו"ק], אמרו חכמים כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, לפיכך 'טוב לומר בכל יום' פרשת העולה ומנחה ושלמים ותודה וחטאת ואשם ודאי ואשם תלוי וקרבן עולה ויורד דהיינו פרשת ושמעה קול אלה וגו'.⁷⁴

[ועוד בשו"ע סימן א [ס"ט], 'יש נוהגין לומר' פרשת הכיור, ואח"כ פרשת התמיד, ואח"כ פרשת מזבח מקטר קטורת ופרשת סמני הקטורת ועשייתו. משמע מכאן דרך יש נוהגים לומר אבל לא כולם. אבל לעומת זה בסימן מח [ס"א] כתב הרמ"א

73. וכ"כ המבי"ט בבית אלוקים שער היסודות [פס"ג], ועם כל זה יש כמה הבדלים בין הקרבנות ובין התפלות, הקרבנות במקום מיוחד והתפלות בכל מקום. הקרבנות יש בהם חסרון כיס, הקרבנות ע"י כהנים, הקרבנות בפני הבית, הקרבנות במעשה, הקרבנות ממיינים שונים מבעלי חיים ומייני צמחים וסמים, והתפלות הכל בדיבור. הקרבנות שמות מוחלקים לעולה למנחה לחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים ובכללם תודה, והתפלות הכל שם תפלה, עמידה מוסף נעילה שהם כנגד תמידים ומוספים. ורוב אלו ההבדלים הם מעלה בתפלה, שהיא נשמעת בכל מקום ובכל זמן ובלי חסרון כיס ובלי מעשה ובלי

74. ובמהדורה תנינא [שם ס"ט] כתב, טוב לומר בכל יום פרשת העקידה לזכור זכות אבות ופרשת המן לבטוח בה' נותן לחם דבר יום ביומו ועשרת הדברות, ויתר על כן 'טוב מאד לומר פרשת הקרבנות שהן עולה ושלמים ותודה וחטאת ואשם ודאי ותלוי וקרבן עולה ויורד ופרשת נסכים ושאר כל המנחות ככתוב במעמדות, לקיים מ"ש ונשלמה פרים שפתינו, וכמו שאמרו חכמים על פסוק זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו', כל העוסק בתורת עולה כו'. 'ומכל מקום מי שיש לו לב ללמוד ולהבין, אין לומר אפילו פרשת הקרבנות בכל יום אלא לפרקים, ודי לו באמירת פרק איזהו מקומן, כי גדול תלמוד המביא לידי מעשה ולידי ידיעת התורה. וכבר דנו בזה לפרש הסתירה בדברי השו"ע הרב בין שתי המהדורות.

ואומרים פרשת התמיד'. משמע כדבר הפשוט שכן ההלכה וכולם נוהגים כן. ומקורו בטור שם, 'וקבעו לקרות פרשת התמיד' כדאיתא במדרש וכו'. [ועיי"ש בנו"כ בטעם שאומרים ברכת כהנים ועוד לפני פרשת התמיד]. ובשו"ע הרב שם כותב יותר ברור, 'נהגו כל ישראל וקבעו חובה על עצמן לקרות פרשת התמיד בכל יום קודם התפלה', שע"י הקריאה זו מעלה הקב"ה עליהם כאילו הקריבו קרבן תמיד במועדו].

והתוספות יו"ט בדברי חמודות ברכות [פ"ט סימן כג אות פד], בשתים אני קורא תגר, הא' שמפני (שמברכים) [שמאריכים] בענינים הרבה הרי הוא כעול על רובא דרובא וממעטין הכוונה, ואין זה נכון כי טוב מעט בכוונה כו'. והשנית על מי שיש לו לב להבין וללמוד, שנראה לי כי טוב לו תורת ה' ללמוד, ויהיה די לו בתפלות המחוייבות מאנשי כנסת הגדולה, ומה שנקבע פסוקי דזמרה, ופרק איזהו ודומיו, שהן כחובה על הכל, ובמקום שאר התחנונים והקרבנות ילמוד, ובפ' מפנין [שבת קכו ע"א] מוכח בהדיא דתלמוד תורה כנגד כולם ואפילו לענין תפלה [הביאו באליה רבה סימן א סק"ו, ובמחצית השקל ס"ק יא ומיישב דבריו].

והביאו גם המשנה ברורה [ס"ק יב] בקיצור, ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד, יכול למנוע מלומר הרבה 'תחנונות ובקשות' הנדפסות בסידורים, וטוב יותר שילמוד במקומם⁷⁵.

ועל דברים אלו סמכו להקל, מכיון שאנן ב"ה בני תורה ולומדים לכאורה מוטב ללמוד מאשר לומר תפלות ובקשות שונות ובתוכם פרשיות הקרבנות.

אבל כבר האריכו בזה הפוסקים דכשמעיינים היטב אין בכל הנ"ל שום אסמכתא להקל, דהא דכתבו הדברי חמודות והשו"ע הרב במהדו"ב הכוונה לשאר הפרשיות של הקרבנות שמופיעים באריכות בשמלה חדשה [שהוא מקור השו"ע הרב כפי שציין בגליון] וכן בשל"ה הנ"ל, שאינם מודפסים כמעט בסידורים שלנו רק

75. כתב הגר"ב זילבר ז"ל בשו"ת אז נדברו חי"א סי' מח [וחי"ג סימן לז], תמוה מאד מה שמדלגין בישיבות סדר קרבנות ומשנת איזהו מקומן וקטורת וכו', שהוא מנהג קדום מסדר רב עמרם גאון המוזכר בתוס' קידושין (ל א) וסנהדרין (כד א ד"ה בלולה), ומה שרוצים להביא ממשנ"ב סי' א' סק"ב, אינו ענין כלל לסדר קרבנות ומשנת איזהו מקומן וקטורת עכ"ל. [וכ"כ בהליכות שלמה [פ"ו ארחות הלכה 24], דעת רבינו הגרשז"א זצ"ל לא היתה נוחה כלל ממה שנתרופפו מלומר פרשת הקרבנות, והיה מורו התלמידים על כך, ואמר אף אם הדבר קשה ראוי שיקפידו עכ"פ לאומרם בקביעות בחלק מימי השבוע, כגון בימים ב' וה', וכן בבתי התלמודי תורה יש לחנך התלמידים לומר עכ"פ חלק מפ' הקרבנות].

ובאמת כשמדייקים לשון המשנ"ב עצמו יכול למנוע מלומר הרבה תחינות ובקשות כנדפס בסידורים, ולא כתב 'קרבנות' או 'קטורת', משמע דרק בתחנונות ובקשות שונות יכול ת"ח לסמוך שלא לומר, אבל על קרבנות וקטורת לא אמר שיש פטור. וכן יש לדייק ממ"ש בס"ק יז, כתב בשל"ה דבשבת ויו"ט לא יאמר יהי רצון דאין קרבן נדבה בא בהם, אבל הפרשיות אין הפסד לאומן כקורא בתורה, זמ"מ אם הוא בן תורה מוטב יותר שיעסוק בפרשה דיומא'. משמע דרק בשבת יש מקום רק להקל. ובפרט שידועים הדברים עד כמה מסר נפשו רבינו החפץ חיים הן בכתב והן בעל פה להחדיר את לימוד הקדשים ודיני הקרבנות בכלל ישראל, וכל שכן באמירת הפרשיות שהובאו בטור ושו"ע לאמרם, בכדי שייקראו וילמדו ויבינו הענינים על בוריים. [ועי' בערוך השולחן סי' סכ"ג, וגם בפסקי תשובות סימן מח אות א ובהערות שם].

ביחידים ממש, אבל בפרשיות הקרבנות שלפנינו שנדפסו בכל הסידורים מאז ומעולם זה מאות בשנים, [וכן הוא בסידורים כתבי יד קדומים מאוד מזמן הגאונים והראשונים], ברור שלכולי עלמא צריך לאמרם, כי יסודותם בהררי קודש. ולא עוד אלא אפילו המשנה ברורה בעצמו מביא בביאור הלכה שם מיד את פירוט כל הפרשיות של הקרבנות [שאינם מופיעים בסידורים שלנו] בארוכה, וכתב שמן הראוי לומר גם כל הפרשיות האלו, ומוסיף שכבר נדפס בימינו ספר עבודה תמה שבו מבואר הכל, אבל שלא יאחר זמן ק"ש או תפלה בגלל זה. וכ"כ במפורש גם בסימן מח שהובא לעיל⁷⁶.

ובאמת ארוכים הדברים בזה אבל קצר המקום, ואביא רק מה שהאריך בזה באופן נפלא בשו"ת להורות נתן [חלק יד סימן ה] באריכות גדולה ומסיק, ותבנא לדינא דמה שכתב בשו"ע הרב ז"ל ובשמלה חדשה דבעל תורה פטור מלומר פרשיות הקרבנות, כוונתם שפטור מלומר אריכות הפרשיות של עולה ושלמים וכו', כפי שהם מפורטים בספר שמלה חדשה והועתקו בדברינו לעיל, אבל לענין פרשת התמיד והקטורת ואיזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל, פשוט שהוא חיוב על כל אחד. וכך היא גם כונת בעל תוס' יום טוב ז"ל בספר דברי חמודות אשר משם מקור דברי השמלה חדשה ושו"ע הרב ז"ל, דבעלי תורה יש לפטור מאמירת הפרשיות הארוכות של הקרבנות, והראיה שהתוס' יו"ט לא הביא רק מטור [סימן א] אשר שם מבואר ענין אמירת הפרשיות של הקרבנות הנ"ל, ולא עמד כלל על מה שכתב הטור [סי' מח] אשר שם כתב שקבעו לומר פרשת התמיד, וגם כתב דטוב לומר המימרא דאביי הוי מסדר סדר המערכה וכן רבון העולמים, ובטור [סי' נ] כתב שקבעו לומר משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל אחר פרשת התמיד עיין שם, ומזה לא הביא הדברי חמודות כלל, והיינו משום דאמירת ענינים אלו חייבין אף בעלי תורה שטעמם מבואר בבית יוסף שם. ובר מן דין נראה פשוט דמה שכתב בספר דברי חמודות דבעל תורה מוטב שילמוד מלומר פרשיות הקרבנות, היינו במי שמדקדק לא להבטל מללמוד תורה אף שעה קלה כשיעור הזמן הנצרך לאמירת פרשיות הקרבנות, דבזה אמרינן דמוטב שילמוד תורה מלומר פרשיות הקרבנות, אבל אם הוא בטל מדברי תורה כשיעור הזמן שצריך לאמירת הקרבנות, מאן יימר שלא יאמר הקרבנות, כדי שיחסוך את הזמן ללמוד תורה, אדרבה יאמר את הקרבנות שהן עכ"פ מצוה, ויזהר מלהתבטל מדברי תורה בזמן שהיה רגיל להתבטל מדברי תורה, דאז עלתה לו תרתי, הן שאמר פרשיות הקרבנות והן שלא התבטל מדברי תורה, ועל כן ודאי שיש חיוב לאמרן כפי

76. ובמאיר עיני ישראל [ח"ג עמוד 760] הביא עובדא שהיה אצל מרן החפץ חיים זצ"ל וז"ל, כאשר זכיתי להיות בעיר ראדין בצל קדשו של רבינו החפץ חיים בחג הסוכות שנת תרצ"א התפללנו בחול המועד תפילת שחרית בדירתו, והיו שם כחמשה עשר אנשים במנין, בעיקר בני ביתו וכמה אורחים, התחילו להתפלל, וכשעמדו באמצע הקרבנות, נכנס החפץ חיים מעוטר בטלית ותפילין כמנהג חו"ל שמניחים תפילין בחוה"מ, וכשנכנס נעמד ואמר וכו' כמדבר לפני קהל גדול, ואמר רבותי אל תחשדו בי, אני כבר התפללתי לבד החלק הזה של התפלה.

שהן מבוארין בשו"ע ובסידורים. [ועיין עוד מה שהאריך טובא בשו"ת באר משה ח"ג סימן י'⁷⁷].

רואים אנו מכל זה עד כמה גודל החיוב באמירת פרשיות הקרבנות שתקנו חז"ל במקום עבודת הקרבנות, ולכאורה תלמידי חכמים ובני תורה המבינים את גודל הערך, יותר מחוייבים בזה לתועלת ושלימות התפלה, ובכדי להגיע לתיקון הגדול של ונשלמה פרים שפתינו.

אמירת פרשת הקטורת

עוד אמירה מחייבת וחיבה שתקנו רבותינו לאמרם בכל יום, הוא פרשת הקרבת הקטורת עם כל סממניה, והוא גם כן זכר לעבודת הקטורת בבית המקדש שהיו מקטירים פעמיים בכל יום בבוקר ובין הערבים, ותקנו בזה לאמרם פעמיים ביום לפני תפלת שחרית ולפני תפלת המנחה⁷⁸, בכדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו.

והנה הקרבת הקטורת היא כידוע מצוה חיבה ביותר, כמ"ש במדרש תנחומא תצוה [טו], אמר הקב"ה **מכל הקרבנות שאתם מקריבין אין חיב עלי כקטורת**, תדע שכל הקרבנות כולן לצרכיהן של ישראל, כיצד, החטאת היתה באה על החטא והאשם, כן העולה באה על הרהור הלב, השלמים אינן באין אלא לכפרה שהן באין על מצות עשה, אבל הקטורת אינה באה לא על החטא ולא על עון ולא על האשם, אלא על השמחה⁷⁹, הוי שמן וקטורת ישמח לב [משלי כז, ט].

ויש בקטורת הרבה סגולות, כמ"ש הר"י גיקטליא בספרו כללי המצוות [בטל], נמצאת למד מזה שמצוה אחת יש לה סגולות הרבה ומיני פירות הרבה, והשכר הגדול גנוז לעתיד לבא. ועל דרך זה מצינו הקטורת שהיא מעשרת, דגרסינן בכפורים פרק בראשונה [יומא כו ע"א] במשנת הפייס השלישי, חדשים לקטורת, תאנא לא שנה אדם בה מעולם מ"ט, אמר ר' יוחנן מפני שמעשרת וכו'. ועוד הקטורת עוצרת המגפה,

77. והנה הבית יוסף בסימן מזו כתב בשם האגור [סימן ב] בשם מהר"י מולין [שו"ת מהרי"ל החדשות סי' מה] דנשים מברכות ברכת התורה אף על פי שאינן חייבות, ולא עוד אלא שהמלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות [סוטה כ ע"א], זהו בתורה שבעל פה, אבל לא תורה שבכתב. ואף על פי שלשון ברכת לעסוק בדברי תורה משמע תורה שבעל פה, מכל מקום אין לשנות מטבע הברכות. ועוד כי הן מברכות על קריאת הקרבנות, ותפלה כנגד קרבנות תקנום, והן חייבות בתפלה, ואם כן חייבות ג"כ בקריאת העולה והקרבנות, וכל שכן לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכין להן ע"כ. וכן נפסק להלכה בשו"ע שם סי"ד, וכ"כ המג"א והט"ז והמשנ"ב בביאור הלכה שם. רואים מכאן דאף דנשים פטורות מרוב התפלה, אבל בקריאת פרשיות הקרבנות חייבות, ומזה הכל שכן לגברים שמחוייבים בזה. ובנושא זה אם הנשים מחוייבות יש אריכות גדולה בפוסקים ואכמ"ל.

78. ויש להדגיש שברמב"ם בסדר התפלה אינו מוזכר כלל אמירת הקטורת לא לפני התפלה ולא לאחריה לא בשבת ולא בחול.

79. וכ"כ בזהר אחרי [נח ע"ב], אמר רבי שמעון אלעזר בני בוא וראה כי כל הקרבנות וכל העולות הם לנחת רוח לה, אבל לא היה מהם נחת לפניו כמו ריח הקטורת, כי הקטורת חשובה יותר מכולם, ולכן היו מכניסים אותם ביום הכיפורים לפני ולפנים בקודש הקדשים בחשאי.

דגרסינן בשבת פרק א"ר עקיבא [פט ע"א] כשעלה משה למרום וכו' אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם, אי לאו דאודעיה מנא הוה ידע. עוד הקטורת מכפרת על לשון הרע, דגרסינן בערכין פרק יש בערכין [טז ע"א] ובכפורים פרק טרף בקלפי [יומא מד ע"א] תאנא דבי ר' ישמעאל על מה הקטורת מכפרת, על לשון הרע, אמר הקב"ה יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי. הא למדת שיש לקטורת סגולות משונות זו מזו, ואף על פי שהשכר הגדול נכון הוא לעולם הבא.

והשל"ה תענית תורה אור [אות קצח], עתה באתי להזכיר קצת מסוד הקטורת. דע כי אין חביב מכל הקרבנות כמו הקטורת, והוא יותר פנימי מהקרבן שבא לכפרה, שמקרב כל הכוחות. אמנם הקטורת שמו מוכיח עליו, שהוא מקטר ומקשר בפנימיות הענין, בעצם ריח הניחוח, על כן נעשה במזבח הפנימי, עיי"ש שמאריך.

חשיבות אמירת פרשת הקטורת

בזהר הקדוש האריכו מאוד בגודל חשיבות אמירתם בכל יום פעמיים [או שלש], ונביא כמה מקומות מהם [בתרגום].

בפ' ויקהל [ריח ע"ב], הדבר הזה גזירה עומדת לפני הקב"ה שכל מי שמתבונן בשכלו וקורא בכל יום מעשה הקטורת, ינצל מכל דברי הכישוף של העולם, ומכל פגעים רעים, ומכל הרהורים רעים, וממות, ולא ינזק כל היום ההוא, שאין יכול הסיטרא אחרא לשלוט עליו. וצריך האדם שיכוין בה. אמר רבי שמעון, אם בני האדם היו יודעים כמה הוא עליון מעשה הקטורת לפני הקב"ה, היו לוקחים כל מלה ומלה ממנה, והיו מעלים אותה עטרה על ראשיהם, ככתר של זהב. ומי שמשתדל בה, צריך להתבונן במעשה הקטורת, ואם יכוין באמירתו בכל יום, יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא, ויסתלק המות ממנו ומהעולם, וינצל מכל הדינים של העולם הזה, מכוחות הרעים, ומדינה של גיהנם בהוא קטורת⁸⁰.

ועוד שם [ריט ע"א], בוא וראה מי שהדין רודף אחריו, הוא צריך לאמירת הקטורת הזו, ולשוב בתשובה לפני קונו, כי הקטורת היא עזרה שיסתלקו הדינים ממנו, אם הוא רגיל בזה להזכיר מעשה הקטורת שתי פעמים ביום, בבקר ובערב, דכתיב קטורת סמים 'בבוקר בבוקר'. וכתיב 'בין הערבים' יקטירנה, וזהו קיום העולם תמיד, דכתיב קטורת תמיד לפני ה' לדורותיכם, דהיינו אפילו בזמן מקדש ואין מזבח, ודאי הוא קיום העולם למטה וקיום העולם למעלה. וממשיך שם בזה, במקום שהוא שלא נזכר מעשה הקטורת בכל יום, שורים עליו דינים שלמעלה, ומגפות ומיתות

80. רואים אנו מכאן מפורש דאין צריך לחכות לאמירת פרשת פיטום הקטורת רק בשעת המגיפה והצרות [כמו שראינו בשנה האחרונה במגיפת הקורונה רח"ל], ושרבנים וגדולים יצוו שצריך לאמרו, רק כשאומרים זאת כל אחד בקביעות בכל יום ויום פעמיים בשחרית ובמנחה בכוונה [כפי שמודגש בכל לשונות הוזהר שלפנינו], הדבר מועיל מאוד למניעת כל המגיפות והצרות ובכל מיני דינים בכלל ובפרט.

רבות יש בו, ועמים אחרים שולטים עליו. משום שכתוב קטורת תמיד לפני ה', שפירוש תמיד היא עומדת לפני ה' יותר מכל העבודות אחרות. חביב הוא מעשה הקטורת, שהוא יקר וחביב לפני הקב"ה יותר מכל עבודות ורצונות הטובות שבעולם. ואף על פי שהתפלה היא חשובה מכל, מעשה הקטורת יותר יקר וחשוב לפני הקב"ה.

בוא וראה, הקטורת הוא ראשון לכל הקרבנות תמיד, ומטעם זה יש להקדים מעשה הקטורת לתפלה ולשירות ותשבחות, משום שכל זה אינו עולה ואינו מתתקן ואינו מתקשר, עד שהזוהמא עוברת בתחלה, ואחר כך ומפשעיהם לכל חטאתם, ועל זה צריך לכפר על הקודש ולהעביר הזוהמא ולטהר הקודש, ואחר כך שירות ותשבחות ותפלה. ועי"ש עוד באריכות כמה דפים חשיבות הקטורת יותר מהכל.

ובזוהר [פר' וירא הנ"ל] אמר רבי פנחס וכו', ועוד דבר אמר אליהו הנביא, בזמן שאירע מות ומגפה בבני אדם, ברית כרת הקב"ה וכו' עבר בין כל צבא השמים, שאם יכנסו בניו של מקום לבתי כנסיות ובתי מדרשות ויאמרו בכוונת הלב וברצון הנפש פרשת הקטורת, עי"ז תבטל המגפה מהם. [והביא שם בזוהר מעשה נורא מרב אחא שעצר מגיפה ע"י אמירת הקטורת].

אבל החיד"א במחזיק ברכה אורח חיים [קלב סק"ו] אחרי שהאריך בדברי הזוהר בסגולות האמירה מסיק בזה"ל, ואתה בן אדם פקח עיניך לכוין באמירת הקטורת לא להנאתך, כי אם לעשות נחת רוח ליוצרך, כי מתוקף תועלותיו נודע שיש נחת רוח לה' יתברך.

והאר"י בשער הכוונות [דרושי תפלת השחר דרוש ג], ולכן תיכף אחר פרשת התמיד אנו אומרים סדר פיטום הקטורת קודם פסוק וערבה לה' מנחת כו', ולא כאותם הנוהגים לאומרו קודם פרשת התמיד, וטעות הוא בידם. ועי" פיטום הקטורת הזה שאנו אומרים, גורמים לסלק חיות הקדושה אשר בתוך הקליפות העשיה שהם י"א יריעות עזים, ואנו מסלקים אותם עי" סימני י"א קטורת וכו'. ועי" אלו הי"א סממנים שהם הי' ספירות דעשיה ועוד אותה נקודה קדושה העליונה המחיה את כולם, ואז עי" כך נדחין הקליפות, ואנו מסלקים משם אותה הנקודה אשר היתה מחיה אותם. ואח"כ אנו ממיתין את העשר קליפות. ולכן כיון שהקדושה והחיות שבהם מסתלק מהם, אז נשארים הם מתים, וזה סוד למה הקטורת מכפר על הנגף ומבטלה, כמ"ש ויתן את הקטורת ויכפר על העם, והטעם שהקטורת ממית מלאך המות ועי" כך אין בו כח להמית.

וכתב השל"ה מסכת תענית [נר מצוה אות נג], ענין גדול ונורא, הוא אמירת הקטורת בכל יום בוקר וערב. וכן כתב הטור אורח חיים סוף סימן קל"ג. והאריך מאד בזוהר בזה, והזכיר כמה תועליות וענינים גדולים היוצאים מזה. העתקתי ב'שער השמים' שהוא פירוש על הסידור על דרך הקבלה עיין שם.

וביסוד ושורש העבודה הנ"ל, יאמר פרשיות של קטורת, כנדפס בסידורים, ויתחיל מן אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו לפניך את קטורת כו'⁸¹. וגודל מעלת קריאת פרשיות של קטורת, רבו ג"כ בזה"ק במקומות הרבה הנ"ל, ודי בהערה זו לאדם להזהר באמירת פרשיות הקטורת בבוקר ובערב במתון גדול ובדקדוק התיבות היטיב ככתוב בתורה ובכוונת הלב⁸², ודי בזה. וכתב האריז"ל [משנת חסידים פ"ה מ"ה] שאמירת פרשיות הקטורת וסמניה יסייענו לחזור בתשובה⁸³, גם מזהיר [פרי עץ חיים עולם העשייה פ"ה] שימנה אחד עשר הסמנים באצבעותיו בכדי שלא יטעה ח"ו.

[ועיין להאריז"ל בשער הכוונות תפלת השחר דרוש ג, ובפרי עץ חיים שער הקרבנות פ"ה בגודל הכוונות והיחודים שיש לכוון בפרשת הקטורת].

ובשערי אורה [שער י], מצד עשיית קצת מצוות שהן גורמות להיות שערי עולם הרחמים נפתחים, כגון נשיאות כפים וסוד הקטורת ושאר מצוות כיוצא בהן. ובעת שנפתחים שערי עולם הרחמים אז נקרא עת רצון, כלומר באותו העת כל העולמות למעלה ולמטה מלאים חסד ורחמים ורצון, ואין שם דין ועונש לא מעט ולא הרבה.

ובקב הישר [פנ"ט] אחרי שהביא מהזוהר הנ"ל כותב, לכן צריך האדם לומר ג"כ פרשת קטורת וברייתא דפיטום הקטורת בכל יום, כי הוא תועלת גדול, וכל מי שמתפלל בכוונה תקובל תפלתו, והקב"ה יעשה רצונו למלאות שאלתו הטובה, אמן. ובספר סדר היום [סדר עבודה], וענין הקטורת הוא ענין גדול לבטל כל נגע וכל פגע רע, כמו שהביא הזוהר פרשת ויקהל שהוא משבר הקליפות ומונע ממנו

81. והיעב"ץ בסידורו כתב בפרשת הקטורת, סדרנו פרשת הקטורת כאן בהתחלת מעשה הקרבן ע"פ זוהר ויקהל דצריך לומר תדיר קדמאה, עם היות שאין זה מקומה בסדר עבודה כי היתה מפסקת בין עבודת הדם ונרות ובין ההקטרה. ועוד לפי מה שכתבתי במור וקציעה יראה לכאורה שתפלת שמונה עשרה שנתקנה כנגד תמיד, במקום זריקת הדם עומדת. ולפי זה הראוי היה להציגה אחר סיום התפלה, וכמו שהוא המנהג לסדר פיטום הקטורת לבסוף. לכן יצאנו ידי הכל וקיימנו לפטמה לחצאין, לסדר פרשת הקטורת לפני התפלה, וביאור מעשיה מדברי חכמים לאחריה, ונתקיים זה וזה בידינו, ובכן נשמר מאחיזת החיצונים פנים ואחור. [וכן באמת הדפיס היעב"ץ באופן מחולק בסידורו המקורי]. ועיין בענין זה בט"ז סימן קלב סק"ב.

82. וכתב במאור ושמש פרשת שמיני, שמעתי מאדמו"ר הרב מו"ה מנחם מענדיל מפריסטק [מרימנוב] זצ"ל שיראה שיבואו כל המתפללים בזה הציבור בעת שמתחיל החזן להתפלל בפני העמוד, ועל כל פנים לא יאחר לבוא מבעת שמתחיל בקרבנות, 'כי בפרשת הקטורת הוא יכול לקשר אותם יחד, ועדיין הוא בעולם עשיה', ואז כשמקשר אותם אתו עמו בעולם העשיה באמירת הקטורת, אזי אחר כך בעת שמתחיל החזן לילך מעולם לעולם בעת הזמירות בעולם היצירה, ובשעת ברכת קריאת שמע בעולם הבריאה, וכן בתפילה באצילות כידוע, אזי לא יזיקו מחשבתם כלל, מחמת שקישר אותם בשעת אמירת הקטורת, ודברי פי חכם חן.

83. ובמנחם ציון להרה"ק מרימנוב [פרשת בשלח], כמ"ש בכתבי האריז"ל שלכך אומרים פטום הקטורת קודם התפלה, שמביא אהבה וזריזות בלב האדם.

והרה"ק ר' אשר מסטולין בסדר היום [נדפס בספר בנו הבית אהרן], יזהר לכוין בקרבנות ובקטורת, כי זה פתח ומקור לטהר מחשבותיו ומעשיו, ולפתוח לו שערי תשובה. ובסדר היום להבית אהרן [שם], הקרבנות והקטורת ידכי גרמיה [יטהר עצמו] באמירתו לגבוה, ובציבור בכל מה שאפשר, כי זה כלל בידי כל אמירות ותפלות הנאמרים בי עשרה, שכינתא שריא, ובעזה"י מתקנים כל התיקונים כמו תפלת צדיקי יסודי עולם.

יצה"ר וכו', הנה בדבר נקל יכול אדם להנצל מכמה ענינים גדולים, סוף סוף יהיה קורא אותו בכוונה ובדעת שלימה וכו'. [ומוסיף שם ענין סגולי, החושש עליו ועל נפשו, ראוי להשתדל בכל עוז בענין הזה ולכתוב כל ענין הקטורת בקלף כשר בכתיבת אשורית, ולקרוא אותו פעם אחד בבוקר ובערב בכוונה גדולה, ואני ערב]⁸⁴.

ובנועם אלימלך [פרשת תצוה], וזה רמז אחד עשר, דהיינו הדינים וסיטרא אחרא שהוא י"א. ולזה החיוב מוטל על כל בני אדם לומר סימני הקטורת קודם משנת איזהו מקומן, בכדי שימתיק בי"א סימני הקטורת את י"א כחות הדינים של הסטרא אחרא שהם עשתי עשר יריעות עיזים כידוע ליודעי חן.

אמירת פרשת הקטורת בסוף התפלה

הנה מרוב חשיבות אמירת וסגולת פרשת הקטורת, קבעו רבותינו לאומרו עוד הפעם גם אחר התפלה, ומקורו הראשון בדברי רב עמרם גאון שהביאו הטור [סי' קלג], ובסידור רב עמרם כתב לאחר שיסיים ש"צ עושה שלום, נוהגים לומר אין כאלהינו וכו' עד אתה הוא מושיענו. אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך קטורת הסמים, פיטום הקטורת וכו'. ואומר השיר שהיו הלויים⁸⁵. וכן בערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת, אבל לא השיר⁸⁶. ולמה אומרים פטום הקטורת בבוקר ובערב והשיר בבוקר בלבד, לפי שזה מצותו בבוקר ובערב, וזה לא היתה מצותו אלא בבוקר. [וכ"כ הטור בסימן רלז, וכתב עוד שבערב אחר שגומרין תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטורת שאומרים אותו זכר למקדש וקטורת היה גם בערב].

ולמעשה כבר איתא כן גם בזוהר פ' פנחס [רנד ע"א], עוד אמר בוצינא קדישא [הוא רשב"י] דאחרי התפלה הרי היא חשובה כקרבן, לכן מי שיאמר פיטום הקטורת אחרי תהלה לדוד [נחשב לו כאילו הקטיר קטורת בבית המקדש], ומי שיאמר בטל המיתה מביתו. [משמע מדברי הזוהר לפנינו דטוב לומר ג' פעמים ביום פטום הקטורת].

והרמ"א בשו"ע [קלב ס"ב], **ויש לומר פיטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפלה**, ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'. ובמג"א [סק"ג], **והאר"י** [שער הכוונות תפלת השחר דרוש

84. ועוד הרבה סגולות שנאמרו באמירת הקטורת עיין בספר מעבר יבוק שיש שם מאמר שלם שנקרא 'עתר ענן הקטורת' ובו כמה פרקים שמאריך בהם על המון סגולות וישועות ע"י אמירתם, [וכותב שם שחולה יאמר בכל יום פיטום הקטורת עד שיבריא, וכן בבית אבליים], ובעוד ספרים ואכמ"ל, רק צריך לדעת גודל החשיבות לאמרם במתן ובכוונה.

85. הנה בראשונים איתא שאומרים שיר של יום אחרי אלהינו, אבל אנו נוהגין לפי האריז"ל שהכריע שלפי סדר השתלשלות העולמות צריך להגיד את השיר של יום לפני אין כאלהינו.

86. וכ"כ באורחות חיים [ח"א דין התחנות והמזמורים אות ז], ויש מקומות אומרים בכל יום מי כאלהינו ופטום הקטורת א"ר אלעזר. וכן נמי בערב אומר מי כאלהינו ופטום הקטורת, והטעם כמצות הקטורת שהיו מקטירין פרס בשחרית ופרס בין הערבים. אבל אין אומרים השירים בערב, כי במקדש לא היתה מצותן אלא בבוקר.

ג] כתב שאין לאומרו בערב⁸⁷. ואפשר דהכי קאמר [הרמ"א] אחר תפלת מנחה או קודם לה⁸⁸. [וכ"כ המשנ"ב סקי"ג].

ולמעשה אנו נוהגים כדברי האריז"ל שם, וזה סוד מ"ש אומרים פיטום הקטורת בשחרית קודם התפילה אחר קרבן התמיד כנ"ל, וגם בתפלת המנחה קודם העמידה, כי כונתנו היא להעלות העולמות ע"י התפילות, לכן אנו אומרים אותו שלא יתאחזו הקליפות ויעלו בעלית העולמות, ולכן אנו אומרים אותו קודם שני תפלות הנזכרות. וכן בסוף תפלת שחרית אנו חוזרים ואומרים אותו כנודע, והטעם הוא כדי שלא ינקו הקליפות מן השפע היורד ונשפע לעולמות כנ"ל⁸⁹. אבל בתפלת ערבית אין בנו כח לעשות כך.

ועוד כתב הרמ"א שם, ויש שכתבו [והוא הב"י בשם מהר"י אבוהב עיי"ש] ליוזר לומר פיטום הקטורת מתוך הכתב, ולא בעל פה⁹⁰, משום שהאמירה במקום ההקטרה וחיישינן שמא ידלג אחד מסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה⁹¹. ולכן נהגו שלא לאומרו בחול⁹², שממהרין למלאכתן וחיישינן שמא ידלג. והב"י חולק על זה. וכבר הכריעו המג"א [סק"ה] והמשנ"ב [ס"ק יז], ובב"י מפקפק בזה דהלא אין מיתה אלא בהקטרה לא באמירה. ועוד דאין מיתה אלא במזיד, לכן המדקדקין נוהגין לאמרו בכל יום. ויש שכתבו [אליה רבה סק"ה] דאותן שאין אומרים רק בשבת אין מרגלא בפומיהו כל כך, יאמרו מתוך הסידור.

ובספר סדר היום, ויאמר אין כאלהינו אין כאדונינו אין כמלכנו אין כמושיענו, והוא שבח ראוי לדקדק בו ולאומרו מלה במלה. ויש ד' פעמים בכל ענין וענין לרמוז לשם בן ד' כל אחת במקומו המיוחד, כענין ד' פרשיות של תפלין, וכן כל ענין וענין ראוי לכויין כפי מקומו וכפי ענינו, הן בענין א' הד' הן בענינים כולם כל

87. ועיין במאמר מרדכי שם מה שהעיר על המג"א. ועיין בבאר שבע סוף מס' תמיד, וביום תרועה ר"ה ל ע"ב ובפרישה סי' קלג שהאריכו בכל זה.

88. ובמחצית השקל מסביר דרמ"א אינו חולק עם האר"י, דהאר"י מיירי בערבית אין לומר, ורמ"א מיירי קודם תפלת מנחה או אחריה אבל קודם ערבית.

89. והקשה המג"א [סק"ג] והביאו המשנ"ב [ס"ק יד], משנה ברורה סימן קלב [ס"ק יד], וצ"ע למה אנו אומרים אותה בשבת ויו"ט אחר מוסף, והלא הקטורת קודמת למוספין לכולי עלמא והיא שייכא לקרבן תמיד. ואפשר דכונתנו ליפטר מתוך דברי תורה. ובכתבים [האר"י הנ"ל] איתא שהטעם להבריא הקליפות. ובשל"ה כתב לאמרו קודם תפלה ואחריה. ועיין מה שהאריך הט"ז [סק"ב].

90. והחיד"א במחזיק ברכה [קלב סק"ז], הטוב והישר לאומרו בזמירות, אחר פרשת התמיד, ובסוף התפלה אחר קוה, ובמנחה קודם אשרי אחר פרשת התמיד ותו לא, כמוש"כ הרב של"ה, וכן הוא מנהג ארץ ישראל ומצרים וגלילות טורקיא וקצת מערי אירופ"א.

91. ודבר זה אם צריך להקפיד הקטורת דוקא מתוך הכתב שמא יחסר אחת מסממניה הוא נושא רחב, וכן הענין הנובע מזה שצריך לספור הי"א בסימנים באצבעות ואכמ"ל.

92. וכ"כ בסידור הרוקח [קדושה של מוסף], ואף על פי שבכל יום צריך לאומרו, שהרי בכל יום מקריבין הקטורת, מיהו רגילין לאומרו בכל שבת ויום טוב. וכ"כ בסידור ר' שלמה מגרמייזא, ובכל יום היה ראוי לאומרו, שהרי קטורת היה קרב בכל יום, אלא משום ביטול העם ממלאכה אין אומרים אותו בכל יום, והאומרו לא הפסיד.

אחד ואחד למעלה מחבירו, והכל ענין אחד והולך למקום אחד לייחד שם אלהינו ית' שמו, אשריו ואשרי חלקו של הזוכה לכך בכל יום ויום. ויאמר מעשה הקטורת כלל ואח"כ פרט, בתחלה אומר הפסוקים כאשר הם כתובים בתורה, וצריך לומר אותם בניגון ובטעמים, ואח"כ מפרט ענין פטימתו כאשר מבואר בגמ' בכריתות בפרקא קמא. וצריך שיאמר כל עניניו כולם, ולא יחסר אפילו אחד מהם, כמו שצריך שלא יחסר המפטם אחד מכל הסמנים, כי קריאתו תעלה לנו במקום הקרבתו. וענין הקטורת הוא ענין גדול כאשר כתבנו למעלה, והוא אשר מקשר העולמות כולם בשמו, כי קשר הוא בלשון הקודש וקטר בלשון תרגום, והוא מבטל המות ועוצר המגפה, ומסלק רוח רעה וכל המקטריגים מכל העולם כאשר כתוב בזוהר במקומות רבים. ולכן ראוי לכל בעל נפש להשתדל בכל עוז לאומרה בכל יום פעמים בבוקר ובערב, ולכוין בו מלה במלה, ותעלה שיח שפתותינו במקום קרבנותינו, וגורם לנו ברכה והצלחה והרוחה בכל מעשה ומשלח ידינו, ומעשיר ואינו בא לידי עניות הזהיר בו, כאשר מצינו בכהנים המקטירים אותו שכל כהן שזכה בו פעם אחד לא הוצרך להקטיר בו פעם אחרת, מפני שנתברך במעשה ידיו, והיו הכהנים שלא זכו בו מעולם מפיסים בו, כדי לזכות בהקטרתו להתברך בהרווחת מזונותיהם. וכך יהיה הענין למי שמדקדק בקריאתו בכל יום כראוי בבוקר ובערב, יזכה להרווחת מזונותיו בלי ספק⁹³.

והבני יששכר באגרא דפרקא [אות לז], אם אומר פיטום הקטורת בכוונה אחר תהלה לדוד, מתיש כח הס"מ ומסיר כל חיותו, ואפילו נמסר גזר דין בידו עליו להמיתו או על אחד מבני ביתו, מתבטל הגזר דין בכח פיטום הקטורת (כסא מלך). ותדע כשגורם היחוד למעלה מתבטל כח הס"מ, וכבר דברנו פירוש הגמרא [יומא לט ע"ב] כלה שבירושלים אינה צריכה להתבשם מריח הקטורת, היינו כלה העליונה השוכנת בירושלים אינה צריכה להתבשם היינו להמתיק דינים, אפי' מריח הקטורת, היינו בזמן הזה שאין קטורת בפועל רק אמירת הקטורת, היינו ריח הקטורת.

אמירת אתה הוא שהקטירו

המנהג הוא לומר קודם פרשת הקטורת ההקדמה של 'אתה הוא ה' שהקטירו אבותינו וכו', ומנהגינו הוא לאמרו רק באמירת הקטורת שקודם התפלה, אבל בהקטורת שאומרים אחרי התפלה, בחול מקדימים הפסוק 'אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד', ובשבת אומרים 'אתה הוא ה'. ולפי נוסח האריז"ל תמיד אומרים 'אתה הוא ה' שהקטירו'. [ועיין בשו"ת מנחת יצחק [ח"ח סימן יב] שהאריך בטעם ומקור החילוק בין האמירה בחול לשבת].

ובעצם אמירת ההקדמה של 'אתה הוא שהקטירו' שלא מצינו בשאר אמירת הקרבנות, כתב בשו"ת נודע ביהודה [קמא אורח חיים סימן יז], אשר שאל מה

93. והרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג בספרו דברי שמואל [פ' פקודי], וגם ידוע לנו שאמירת הקטורת הוא דבר גדול זימנין תלתא ביומא, והוא שגורם להתעשר.

נשתנה סדר פיטום הקטורת שאומרים אתה הוא ה' אלהינו ואלהי אבותינו, מה שלא מצינו בשאר הקרבנות בפרשת התמיד וכיוצא. הנה הנוסח בטור או"ח סי' קל"ב לא נזכר אתה הוא ה' או"א, רק אתה הוא שהקטירו כו'. ואם גם על זה הוא שואל למה בפ' התמיד ושאר קרבנות אין אומרים אתה הוא שהקריבו. הנה הטעם פשוט, לפי שאמרו קודם לכן אין כאלהינו כו' אתה הוא אלהינו כו' עד אתה הוא מושיענו, ולכן במה דמסיים פתח אתה הוא שהקטירו כו', וזה פשוט. ומה שנהגו לומר חרוזים הללו [של אין כאלהינו] קודם לכן, היינו לפי שמעשרת [הקטורת], ולכן אומרים אין כאלהינו, שלא נאמר כחי ועוצם ידי עשה החיל, רק הכל מה' ניתן לנו, ולו נאה לברך על העושר. ועי' באבודרה"ם.

ובאמת הטעם הנפלא הזה של הנודע ביהודה, כבר נאמר ע"י רבי יהודה בן יקר רבו של הרמב"ן בפ"י התפלות והברכות [שנדפס לאחרונה מכת"י], ולפי שלא יטעה אדם לומר כי כח הקטורת הוא בלא כח אחר, באנו לרמוז ה' מוריש ומעשיר, ולכך התחלנו לומר דרך שבח כך, ולא הקטורת מעשיר בכחו, כי אתה ה' מוריש ומעשיר, ולכך אמרין תחלה אין כאלהינו מי כאלהינו אתה הוא אלהינו שהקטירו לפניך, ופירוש ממך כח הקטורת⁹⁴.

והחיד"א במחזיק ברכה [סי' מח אות ב] האריך הרבה בדברי הנודע ביהודה, ומסיק, ואולם מנהג המדקדקים הנזכרים נראה נכון, ובוה נתיישרה החקירה הנזכרת דמה טיבה של הקדמה הנזכרת, ומדוע לא אמרו קודם פרשת התמיד אתה הוא שהקריבו. והענין דבפסוקים שאנו אומרים בזמירות אנו מכוונים לתלמוד תורה, וכמוש"כ הטור לקמן סי' נ' דקבעו לשנות פרק איזהו מקומן וכו', משום הא דאמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שליש שנותיו שליש במקרא וכו', והשתא להורות דפ' התמיד והקטורת אנו קורין בכונה שתהא נחשבת האמירה כמעשה, לכן אנו אומרים קודם הקטורת אתה הוא שהקטירו וכו', לגלויי דעתא דרחמנא לשוייה לדיבור כמעשה, ובפרשת התמיד אנו אומרים בפה מלא רבון העולמים וכו' שיהא שיח

94. וממשיך שם בדבר נפלא, ויש אומרים פיטום הקטורת בכל יום עם השבח שאומרים תחלה כאשר סדרנו אין כאלהינו אומר כאלהינו לפי המנהגים, ולא בשבת, לפי שהכלה צריכה להתבשם בכל שלשים יום אחר חופתה, ולכך צריך לומר פיטום הקטורת כל השבוע עד שבת שהיא יום החופה, ואז אינה צריכה בשמים. ובצרפת אומרים אותו בשחר בשבת בלבד קודם קדיש בתרא, והטעם לפי שאומרים בכל מקום שיר מזמור לאסף כל ימי השבוע. ואומרים בכל מקום במוצאי שבת ויתן לך, ולא רצו לצרף פיטום הקטורת עם דבר אחר, לפי שלא יהיה ניכר טעם אמירתנו, ויתלו העיקר בשאר הדברים הנאמרין עמו. אבל בשבת בשחר אין אומרים שום דבר אחר, שהרי בשאר מקומות נמי שאין אומרים בשבת בשחרית פיטום הקטורת אין אומרים כלום אחר תפלה. והעיקר לרמוז כי השבת היא לה לבשמים יותר מהכל, והיא בשמיה ותכשיטיה, כלומר עכשיו היא מבושמת. ומה שאנו מברכים לבשמים במוצאי שבת, הוא להשיב את נפשנו, על שם וינפש, ווי אבדה נפש [ביצה טז ע"א]. ושבת היודעת שתחזור לחופתה אחר שבעה, אינה צריכה להתבשם אחר השבת. אבל הכלה שלא תחזור לחופתה, צריכה להתבשם אחר חופתה. וכך הוא בבראשית רבה [יא, ח] אמרה שבת לפני הקב"ה לכל יש לו בן זוג ולי אין בן זוג אתמהה. אמר לה הקב"ה, כנסת ישראל יהיה בן זוגך. וכיון שעמדו ישראל על הר סיני, היו זוכרין לאותו דבר, ואמר הקב"ה זכור את יום השבת לקדשו.

שפתותינו וכו', ואין צריך להקדמת אתה הוא שהקריבו, דעדיפא מינה מפרשינו בהדיא רבון העולמים וכו'⁹⁵. ומה שאין אנו אומרים אחר הקטורת כאילו הקטרנו וכו', כבר כתב הרב בית דוד סי' תק"ג דלפי שאמרו אם חיסר אחת מסמניה וכו', חוששין אנו שמא חסרנו איזה סם. [ועיין עוד בשלמי ציבור מה שהעיר בדבריהם].

והבן איש חי בעוד יוסף חי [מקץ אות ז] כתב עוד טעם נפלא מאוד, כי קריאתנו בפרשת התמיד כוונתנו שתהיה קריאה זו במקום ההקרבה ממש, וכוונה זו אנחנו מפרשים אותה בפינו ובלשונינו, בבקשה לרבון העולמים שיהיה שיח שפתותינו כאילו הקרבנו קרבן תמיד וכו', אבל כוונתנו בקריאת הקטורת היא עצורה בלבבנו, ואין אנחנו מבקשים בפינו להדיא שתהיה קריאתנו במקום ההקטרה, יען כי הדין הוא שאם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, ולכן אין מזכירין בפירוש שתהיה הקריאה כהקטרה ממש, כי אולי דילג תיבה אחת מפסוק קח לך סמים שבו רמזים י"א סימני הקטורת, ובקריאה בלבד ליתא לחששא הנו', יען כי אין אנחנו מפרשים בפינו שתהיה הקריאה במקום ההקטרה, כדי שלא יהיה על קריאה זו קטרוג מן המקטרגים לומר כשלו בזה שחסרו אחד מסממניה, דהמקטרגים יחשבו קריאתנו כקורא בתורה, ועל קריאה בתורה אין לדקדק כל כך אם חיסר, ולכן אין אנחנו מבקשים בפינו שתהיה כהקטרה, אבל בלבבנו אנחנו מכוונים שתהיה כהקטרה ממש, וכוונת הלב אינה גלויה אלא להשי"ת לבדו, והוא יתברך לא יקפיד אם אחד דילג כלום, וכמו שאמרו על הפסוק, ודגלו עלי אהבה אל תיקרי ודגלו אלא דילוגו, כי הוא יתברך חנון ורחום ומשלים החסרון בחסדו הגדול. ולכן באמירת פיטום הקטורת הוצרכו הקדמונים לעשות הקדמה ולומר אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים ככתוב בתורתך, כדי שתהיה קריאתנו בפרשה זו נראית כמו סיפור מעשה שהיה, כי הקדמה זו מורה שאנחנו באים לספר מעשה שעשו אבותינו שהיו מקטירין קטורת הסמים ככתוב בתורה, ובאלה הדברים ניכר שאין אנחנו אומרים פרשה זו במקום הקטרה ממש, כדי שאם האדם דילג אחת מן הסממנין, לא יהיה פתחון פה למקטרגים לקטרג ולומר זה חייב מיתה בידי שמים. אבל באמת קמי שמיא גליא שכוונתנו לומר זה במקום הקטרה, והיא מרוצית לפני הקב"ה כהקטרה, ואם הקורא חיסר אחת מסממניה בקריאתו, אין הקב"ה מענישו, אלא הוא יתברך ממלא חסרונו וטוב לו. אמנם במנחה יש שאין אומרים הקדמה זו בקטורת, ויש אומרים אותה כמו בשחרית, ואותם שאין אומרים אין חוששין למקטרגים מפני שכבר גילו כוונתם בשחרית, ואדעתא דשחרית אומרים במנחה. אבל

95. ובברכי יוסף שם [סק"ו], יש מדקדקים שכשאומרים פיטום הקטורת בסדר הזמירות, אומרים אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו וכו', אך בסוף פ' תפלת השחר אחר שאומרים קוה מתחילים ויאמר ה' אל משה קח לך סמים וכו', וטעמן, כי אחר פרשת התמיד בבוקר ובערב מכוונים לקטורת ממש, על דרך ונשלמה פרים שפתינו, אך אחר תפלת השחר אמירת פיטום הקטורת הוא משום שמירה, ולכן אין אומרים הקדמת אתה הוא ה' וכו', דעתה אינה בשביל מצות הקטרת קטורת. וכבר נודע כי עצום ונורא הוא שבח המגיע למכוין באמירת פיטום הקטורת כמו שהאריכו מאד בספר הזהר.

האומרים גם במנחה, היינו מפני החשש הנו' שאמרנו בשחרית, ועתה רבו הקהלות שדרכם לומר במנחה כמו בשחרית, ועל זה נאמר [משלי כח, יד] אשרי אדם מפחד תמיד.

אמירת הקרבנות והקטורת בתפלת המנחה

כפי שראינו למעלה בגודל הענין של אמירת פרשת הקרבנות והקטורת גם לפני תפלת המנחה מפי גדולי רבותינו הפוסקים והמקובלים, וכידוע דומן המנחה הוא דינא קשיא, דיצחק אבינו תיקן תפלת המנחה, והוא בחינת מדת הגבורה, על כן תיקנו לאמרם גם לפני תפלת המנחה.

ובזוהר ויחי [רל ע"א], פתח ר' חזקיה ואמר, תכון תפלתי קטורת וגו' מנחת ערב [תהלים קמא, ב], שואל למה אומר מנחת ערב ולא תפלת הבוקר, שלא כתוב תכון תפלתי בבוקר. ומשיב אלא כך למדנו, תכון תפלתי קטורת לפניך, קטורת לא בא אלא על שמחה, זהו שאמר [משלי כז, ט] שמן וקטורת ישמח לב. ועל כן הכהן כשהדליק הנרות היה מקטיר קטורת, כמ"ש [שמות ל, ז] בהטיבו את הנרות יקטירנה ובהעלות וגו' בין הערבים יקטירנה. בבוקר מקטיר קטורת על שמחה, כי השעה גרמה כי בבוקר זמן שמחה, בערב מקטיר קטורת לשמח צד השמאל, וכן ראוי לעשות, ולעולם לא בא הקטורת אלא על שמחה להמתיק הדינים. בוא וראה קטורת מקשר קשרים, דהיינו הספירות זה בזה ואחווה למעלה ולמטה, ומעביר המות והקטרוג וכעס שלא יוכלו לשלוט בעולם, כמ"ש ויאמר משה אל אהרן וגו' ותעצר המגפה, כי כל בחינות הרעות וכל מקטרגים אינם יכולים לעמוד לפני הקטורת⁹⁶. ועל כן הקטורת משמחת את הכל ומקשרת את הכל. ובשעת המנחה שהדין שורה בעולם, נתכוון דוד בתפלה ההיא של קטורת, שכתוב תכון תפלתי קטורת לפניך וגו'. ותפלה זו שהעלה למעלה, יעביר הרוגז של דין הקשה השולט עתה בזמן ההוא של ערב, בכח הקטורת הדוחה ומעביר כל רוגז, וכל קטרוג שבעולם, היינו שכתוב מנחת ערב, שהוא מנחה בעת שהדין שולט בעולם. בוא וראה כשנחרב בית המקדש, בעת שנשרף זמן מנחה היה, ועל כן כתוב [ירמיה ו, ד] אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב, מהו צללי ערב, ומשיב הם מקטרגי העולם ורוגז הדינים המוכנים בעת ההוא, ועל זה למדנו, שצריך האדם לכוין דעתו בתפלת המנחה, בכל התפלות צריך האדם לכוין דעתו, ובתפלה זו יותר מכולן, משום שהדין שורה בעולם, ועל כן זמן תפלת המנחה יצחק תקן אותה, שהוא שמאל ודין. וכ"כ בהאר"י הנ"ל.

והרמ"ע מפאנו כתב בשו"ת [סימן יד], ולפי דרכנו למדנו לכל הבא לעסוק בסדר הקרבנות, שיקדימה לתפלת השחר וגם לתפלת המוסף כל אחד בשעתו,

96. והמבי"ט בבית אלוקים בשער התפילה [פט"ז] מאריך בענין המגפות וסגולת עצירתן ע"י הקטורת, ובתוך הדברים מחדש חידוש גדול, ואפשר כי בזמן המקדש כשהיה הווה ענין המגפה, שהיה כהן גדול מקטיר קטורת לכפר על בני ישראל, לבד קטורת בוקר וערב, ולא היתה ביאה ריקנית אלא לצורך עדת בני ישראל

ובמנחה איכא למימר שיהא סדר עבודה מאוחר לתפלה, ואמנם ישראל בני נביאים לא נהגו כן אלא כך ראוי להורות כדפי' ה"ר יונה, וכמנהג מקצת קהלות שיהא תהלה לדוד קודם לכל דבר, והוא מוסכם לדעת הזוהר, כיון דכתיב ביה פותח את ידיך, להקדים התהלה והפיוס על הפרנסה בטרם יתעורר הדין, ואחריו מנהג כל ישראל להקדים פרשת התמיד לתפלת המנחה, ומה טוב להזכיר פיטום הקטורת עם התמיד, ואחריהם סדר עבודה דידן הכולל אותם בכל תיקוניהם, שהרי בודאי אינם מעוררים כל כך מדת שעתם כמו העבודה עצמה, שנהיה רדופים בשביל זה להקדים התפלה אליהם, אדרבה הרי אלה מסייעים גדולים ללמד סגוריא על התפלה הבאה אחריהם שתקובל ברצון. והמקדים סדר התמיד ומאחר סדר הקטורת ומתפלל בנתים נמצא מסדרן לחצאין, דהא דתנו רבנן תפלות כנגד תמידין תקנום, משפטו כנגד עבודות היום, וקטורת עצמה שחרית ומנחה ממכשירי התמיד היא, כי הא דתנינן קטורת של שחר היתה קרבה בין דם לאברים ושל בין הערבים בין אברים לנסכים, ומדאי תנא נשמע למחלוקתו שכולם שוים כמ"ש, ושירי הלויים לבדם המה מאוחרים לכל תפלה כראוי לה, תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד⁹⁷.

וכתב הבית יוסף [סימן רלד], וכתב ה"ר דוד אבודרהם [עמ' קלז] בשם ה"ר יונה [אגרת התשובה אות ע] **שמצוה לומר קודם אשרי, פרשת את קרבני לחמי, [כמו שאומר אותה בבוקר, במקום שני התמידין שהיו קרבין בכל יום בבוקר ובערב, כדי שתחשב הזכירה כמעשה, וכן הוא אומר ונשלמה פרים שפתינו], וכן נהגו.**

וכ"כ הרמ"א בשולחן ערוך [ס"א], יש שכתבו שנוהגין לומר פרשת התמיד קודם אשרי של תפלת המנחה⁹⁸, נגד תמיד של בין הערבים, ומנהג יפה הוא. [ובמשנה ברורה [סק"ז], וטוב ג"כ לומר פיטום הקטורת [שיירי כנסת הגדולה הגה"ט אות ז]⁹⁹. אך כל זה אם לא יעבור זמן תפלה, אבל אם יש חשש שיעבור זמן תפלה, אפילו אשרי ידלג, ובעו"ה יש אנשים שנכשלין בזה].

ובערוך השולחן [רלד ס"ב], ויש נוהגים לומר פרשת התמיד וקטורת קודם אשרי, ומנהג יפה ונכון הוא, שהקריבו תמיד של בין הערבים וקטורת כמו בשחרית, ולמה לא נשלם פרים שפתינו, ולכן המדקדקים נוהגים לאומרם בכל יום קודם המנחה. ודווקא קודם התפלה, אבל אחר התפלה אין לומר פרשת התמיד והקטורת, וגם אשרי לא יאמרו אחר התפלה, והזהירו על זה מאד. ודע דאם אירע סיבה שאיחר עד קרוב להשקיעה, יעמוד בתפלה מיד ולא יאמר לא אשרי ולא פרשת התמיד והקטורת,

97. ויש שנהגו לומר גם פרשת העקידה לפני מנחה, אבל האר"י אמר שאין לומר כי סוד העקידה הוא מסיטרא דאברהם. ועיין ברכי יוסף או"ח סימן א בשירי ברכה סק"ג.

98. ובביאור הגר"א ציין המקור, כמ"ש תפלות כנגד כו', וכל שכן להירושלמי [ברכות פ"ד ה"א] שאמר שהוא נגד קטורת, ותמיד קודם לקטורת, כמ"ש בריש פ"ה דפסחים [נט ע"א].

99. ולעיל במשנה ברורה [סימן קלב ס"ק יג] לענין אמירת קטורת בערב כתב, היינו 'אחר תפלת מנחה', או קודם לה, דהקטורת לא היו מקטירין בלילה. [ומסתמא כוונתו כמו כאן באם לא עובר זמן תפלה].

ואין דוחין העיקר מפני הטפל, ויש להזהיר בזה אנשים פשוטים שאצלם הכל שוה. [ובסעיף ז שם, וכבר כתבנו שיש לומר אשרי, ומי שאומר פרשה של תמיד וקטרת יאמר אשרי אח"כ. ויש רוצים לומר דפרשת התמיד היא אחר אשרי [ט"ז סק"ב ומג"א סק"ב], ולא נהגו כך. וכן נלע"ד עיקר דטעמם הוא דאשרי הוי כתפלה, ובמקדש היו מתפללין במנחה קודם הקרבת התמיד, ובאמת אשרי אינה תפלה אלא שבחו יתברך. אלא שאני אומר שמטעם זה רבים אינם אומרים במנחה פרשת התמיד, מטעם זה שבמקדש היתה התפלה קודמת, ולכן לא רצו לאומרה קודם תפלת שמ"ע¹⁰⁰].

ראינו מכל הנ"ל עד כמה גדול וחשוב הדבר לומר כל פרשיות הקרבנות ופרשת הקטורת גם לפני תפלת המנחה.

ויש עוד הרבה אריכות דברים באמירת פיטום הקטורת עניניה וסגולותיה ודקדוקיה וזמניה כגון במוצאי שבת, ואחר חצות הלילה [בזמן המגיפה] ועוד ענינים, וכן יש הרבה פרטים הלכתיים באמירת הקרבנות בכללות, וקצר כאן המצע והזמן. אבל את יסודי הדברים ורוממותם ראינו עד כמה חשוב וכדאי להקפיד באמירת פרשיות הקרבנות והקטורת בין לפני תפלת שחרית ובין לפני תפלת מנחה הן בחול והן בשבת, בכוונה ובשמחה ובמתינות, כי זה חלק חשוב מעצם התפלה שתהיה בשלימותה, וכן לשבר כל המחיצות המפסיקות בינינו לבין אבינו שבשמים, וגורם גדול שיתקבלו התפלות ברצון וכראוי ובשפע ברכה והצלחה. וכן שבזה מקויים הכפרה הגדולה על החטאים במקום הקרבנות, ועולים לריח ניחוח לפני ה' לכפר על נפשותינו.

פסוקי ה' צבאות ואתה סתר לי

בכל הסידורים כהיום נדפס בפרשיות אמירת הקרבנות בסיום פרשת הקטורת, ובסידורי נוסח ספרד גם באין כאלקינו, ובשיר המעלות שאומרים לפני תפילת ערבית, שצריך לומר את שלשת הפסוקים, ה' צבאות, ה' הושיעה, כל הג' פסוקים כל אחד ג' פעמים. [ויש שנהגו כן לאומרם גם בהבדלה].

והנה המקור לאמירת הפסוקים הוא בירושלמי ברכות [פ"ה ה"א] דאיתא שם בזה"ל, לעולם יהא הפסוק הזה זו מתוך פיך, ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה, ור' יוסי מוסיף גם הפסוק ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך. [וכן הובא בילקוט שמעוני תהלים רמז תשנג].

ובספרי המנהגים מרבתינו הראשונים, המנהיג [דיני תפלה] והאשכול ובראבי"ה [ברכות צב] ובכל בו [סי' ו] ועוד, הביאו זאת בסדר התפלה בפסוקי דזמרה בהודו, עפ"י הסמך של הירושלמי, והבית יוסף [או"ח סי' ג] מביאם בשמם.

100. אבל מצאנו בכמה שו"ת האחרונים שהתירו להשלים אפילו אחר השקיעה את פרשיות הקרבנות בתורה אמירת נדבה.

ואמירתם בסדר הקרבנות ובאין כאלקינו, מצינו לראשונה להאר"י בשער הכוונות [דרושי תפלת השחר דרוש ג ובסוף ענין תפלת השחר].

[**ופסוק** ה' הושיעה לא נזכר בירושלמי, ורק הראשונים הנ"ל הוסיפוהו. ובטעם אמירתו פירש המבי"ט בבית אלהים [שער התפלה פט"ז] וז"ל, ומפני כי ה' הושיעה הוא סוף מזמור כמותם, והוא מזמור יענך ה' ביום צרה המסוגל לכל צרה, אנו אומרים אותו ג"כ עכ"ל]. והרמ"ק כתב דפסוק אחד אמרו אברהם - שהוא חסד - ופסוק ב' אמרו יצחק - שהוא גבורה - ופסוק ג' אמרו יעקב - שהוא תפארת.

ובכל המקורות האלו לא מצינו כלל שצריך לאמרם ג' פעמים, ולראשונה מופיע כן לאמרו שלש פעמים, בנגיד ומצוה למהר"י צמח תלמיד מהר"ח ויטאל [עמוד מו] שבזמן המגיפה היה אומר רבינו האר"י כל פסוק ג' פעמים. [והמקור בכתבי האר"י שבמגיפה צריך לאמרו ג' פעמים, הוא בשער היחודים פי"א עיי"ש].

וביסוד ושורש העבודה [שער האשמורת פי"א] שם כתב דלעולם צריך לאמרו ג' פעמים כל פסוק. וכ"כ הגר"ח פאלאגי בוכל החיים [סי' יז].

ולכאורה בעיון בכל המקורות בספרי הקבלה שלפנינו אין לזה שום מקור, דזה לשון שער הכוונות [ענין תפלת שחרית - נוסח התפלה], ובכל פעם שיאמר פיטום הקטורת צ"ל אחריו ג' פסוקים אלו. ובפרי עץ חיים [שער עולם העשייה פ"ה] איתא בזה"ל, אח"כ יאמר ה' צבאות וכו' ג"פ, צריך לאומרם בכל פעם אחר שאומר פיטום הקטורת.

ושם בפ"ב איתא בזה"ל, ובכל פעם שיאמר פיטום הקטורת צ"ל ג' פסוקים אלו בסופו, וכן בתפלת ערבית איתא ג"כ בשער הכוונות [דרוש א] וז"ל, המזמורים שנהגו לומר קודם תפלת ערבית לא היה נוהג מורי ז"ל לומר שום מזמור, זולתי ג' פסוקים אלו של ה' צבאות וכו' עכ"ל.

ובנגיד ומצוה [עמוד מו] כתב וז"ל, כל זמן שתאמר פיטום הקטורת תאמר אותן ג' פסוקים, ה' צבאות עמנו, ה' צבאות אשרי אדם, ה' הושיעה המלך כי הם מסוגלים, וכן מנהג מורי בכל פעם שהיה אומר פיטום הקטורת. וגם ח"ו אם היה זמן מגפה היה אומר רבון העולמים גלוי וידוע וכו', ולא שום פסוק אחר שנוהגים זולת אלו הנזכרים, רק שהיה אומר כל פסוק ג' פעמים עכ"ל. וכ"כ באור צדיקים בעמוד התפלה [סי"ג ס"ד].

ומצאתי שבאור הישר (למהר"מ פארוש תלמיד מהר"ו) עמוד העבודה סימן ז בסדר אמירת קרבנות כתב, ואחר הקטורת אומר הפסוקים ה' צבאות כו' ג"פ, אתה סתר ג"פ כו', פנים ואחור ג"פ, ואח"כ מסיים, ופסוקי ה' צבאות ואתה סתר כנ"ל, ואומר אחר פסוקי הקטורת לפי שהם מסוגלים להצלת ס"מ שנרמז בר"ת א'תה ס'תר ל'י מ'צר. אכן ביום שאין אומרים בו תחנון אין לאומרם, כי בימים אלו אין לו שליטה ואין לעורר אותו עכ"ל. וזה שלא כמנהגנו כלל בכל אופן. [ובסידור עבודת השם (מנהג בעלזא) כתוב שפסוק אתה סתר לי אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון].

וא"כ לפי כל הנ"ל אינו ברור מאין המקור שנדפס בדור האחרון בסידורים שנוהגים בכל פעם לומר הפסוקים האלו ג' פעמים בין בשחרית ובין בערבית. [ואולי הטעות נובע מזה שבכמה ספרים מהנ"ל כתוב בר"ת ג"פ, והכוונה הוא ג' פסוקים, ופתחו הר"ת בטעות לג' פעמים, ומשם השתרבב אח"כ לכל הסידורים [וכן פתחו בטעות בכמה מהמהדורות החדשות של השו"ע שנדפסו לאחרונה בסי' קכו בט"ז סק"ד שהעתיק לשון ספר הכוונות בר"ת ג"פ] וצ"ע].

ובסידור המדקדק הגדול ר' שבתאי סופר מפרעמסלא (תלמיד הלבוש) שהוא היסוד לכל הסידורים שנתחברו, בציווי ובהסכמות כל גדולי דורו ובתוכם הב"ח הסמ"ע המהרש"א השל"ה ועוד הרבה, [ונדפס מכת"י בשנת תשסג] בהקדמה הפרטית סי' ו לסדר הקטורת אינם מופיעים כלל הפסוקים הנ"ל, ורק בהקדמה שם סי' ל' בסדר הקטורת שנתקן לצורך המגפה של דבר שם מופיעים הפסוקים הנ"ל. [ובסידור אזור אליהו (נוסח הגר"א) השמיטו לגמרי את הפסוקים הנ"ל עפ"י סידור ר"ש הנ"ל].

והאדמו"ר ממונקאטש בספרו חמש מאמרות [מאמר נוסח התפלה אות יב] כתב פסוק אתה סתר לי וגו' אין לומר בכל יום אחר הקרבנות ופסוקי ה' צבאות וגו', כי אינו ענין ושייכות לאמרו רק בעת המגפה רח"ל כמ"ש האריז"ל עכ"ל.

ובאמת ראיתי שבכל הסידורים הספרדיים המדויקים, לא נמצא התוספות של ג' פעמים לא בשחרית ולא בערבית, ורק בסידורים האשכנזים נדפס כן, [ומה שהביאו מליקוטי מהרי"ח שכאילו כתב לאמרם ג' פעמים, וקשה לשבש כל הסידורים ונוסחא השגורה בפי כל. אבל בעיון שם הדבר ברור דמילים אלו לא קאי כלל על הג' פסוקים, אלא על הקטע שביניהם שכותב בענין להגיד פסוק אחר במקום פסוקי אתה סתר כמו שנמצא בכתבי האר"י, וע"ז כתב שקשה לשבש נוסח הפסוק השגור בפי כל], וצריך עיון וברור היטב בכל הנ"ל. וח"ו לא באנו לערער ורק לעורר.

פסוק ושחט אותו על ירך

כתב הבית יוסף [סימן א], וכתב הר"י בר יקר טוב לומר עם הקרבנות¹⁰¹ פסוק זה ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה', והוא בפרשת ואם מן הצאן [ויקרא א, יא], כדאמרינן בויקרא רבה [ב, י], אמר הקדוש ברוך הוא מעיד אני עלי שמים וארץ בין גוי בין ישראל בין עבר בין אמה, בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם. וכ"כ בשו"ע [ס"ח], יאמר עם הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'.

ובתנא דבי אליהו רבה [פ"ז] אמרו, יום שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח, התקין הקדוש ברוך הוא שני כבשים אחד של שחרית ואחד של בין הערבים, וכל כך למה, שבשעה שישראל מעלין תמיד על גבי המזבח וקוראין את

101. ובמשנה ברורה [ס"ק יט], וכהיום נוהגין לאמרו אחר פרשת התמיד.

המקרא הזה, צפונה לפני ה', זוכר הקדוש ברוך הוא עקידת יצחק בן אברהם. מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין גוי ובין ישראל, בין איש ובין אשה, בין עבד ובין שפחה קוראין את המקרא הזה צפונה לפני ה', זוכר הקדוש ברוך הוא עקידת יצחק בן אברהם. [ובביאור הגר"א ציין כמקור לשו"ע את זה].

וכתב השל"ה תענית נר מצוה [אות ג], ועיין בספר תוצאות חיים [להראשית חכמה אות קנ] פירוש זה הפסוק. וכתב שם, שיאמר אותו קודם שיאמר פרשיות הקרבנות, ושיש לומר פרשיות הקרבנות קודם שיאמר משניות איזהו מקומן כו'. ונראה, מאחר שהאמירה היא במקום ההקרבה, אין להקדים אמירת שום פרשה שבקרבנות לאמירת פרשת התמיד, מאחר שאסור להקריב שום קרבן קודם לתמיד של שחר, כדאיתא בפרק תמיד נשחט [פסחים נח ע"ב]. וזמן הקרבנות הוא אחר התמיד דוקא, על כן אין לומר בכוונה זו שיהא נחשב כהקרבנות, כי אם בשעה שראויין להקרבנות דוקא. ודמיא להא דכתב השלחן ערוך סימן א' [ס"ו] והטור סוף סימן מ"ח שפרשיות הקרבנות לא יאמר אלא ביום, לפי שאין הקרבנות אלא ביום.

אמירת פרק איזהו מקומן

וכן תקנו חז"ל לומר פרשת אמירת פרק איזהו מקומן בסדר הקרבנות, ובפשטות טעם התקנה הוא, כמ"ש באורחות חיים [ח"א דין מאה ברכות אות טו], ומטעם אלו המדרשים תקנו חז"ל שיקרא אדם בכל יום פרק איזהו מקומן, לפי שיש בו סוד כל הקרבנות. ועוד שאמרו ז"ל תלמידי חכמים העוסקין בעבודה מעלה אני עליהם כאילו נבנה בית המקדש בימיהם. ואחר איזהו מקומן נהגו לומר מדרש ר' ישמעאל שבו המדות שהתורה נדרשת בהן, כדי שיצאו כל אחד ידי מקרא ומשנה ומדרש בכל יום בעסקם בתורה בין רב בין מעט, וכל העוסק בתורה אינו צריך לא חטאת ולא אשם לא עולה ולא מנחה.

וכ"כ בטור [סימן ג], וקבעו לשנות משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל אומר בי"ג מדות אחר פרשת התמיד, משום הא דאמר רב ספרא [קדושין ל ע"א] לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד¹⁰², ופריך ומי ידע כמה חיי, ומשני לא נצרכה אלא ליומי, שצריך בכל יום לתלמוד משלשתן¹⁰³. ומדרש

102. וידוע דעת רבינו תם שהובא בתוספות סנהדרין [כד ע"א ד"ה בלולה], פירש רבינו תם דבתלמוד שלנו אנו פוטרין עצמנו ממה שאמרו חכמים לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, אף על פי כן אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים במשנת איזהו מקומן וגורסין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות וכו'.

103. ובפרישה שם [סק"ב], ולכאורה נראה לי דגם כאן מוכח דאמירת סדר משניות איזהו מקומן לאו במקום קרבן הם, ואין צריך לומר אחר כך יהי רצון הנ"ל בסימן א', דאם לא כן למה נתן רבינו תם טעם שקבעו משנת איזהו מקומן כו' אחר פרשת התמיד משום לעולם ישלש אדם וכו', ולא נתן הטעם כמו שכתב לעיל סימן מ"ח אקביעות פרשת התמיד שהוא במקום הקרבנות, אלא שמע מינה כמו שכתבתי. אבל היותר נראה דהתמיד שהוא חובה בזמן שבית המקדש קיים על כל ישראל להקריבו בכל יום בוקר וערב, על זה שייך לומר שקבעו

של ברייתא דרבי ישמעאל הוי במקום תלמוד, שהמדרש כתלמוד. ועוד שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל הקרבנות, קבעוה אצל הקרבנות. ומשנת איזהו מקומן קבעוה אחר פרשת התמיד, משום דכתיב [מלאכי א, יא] ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי, וכי בכל מקום מוקטר מוגש, אלא אלו תלמידי חכמים שעוסקין בעבודה בכל מקום מעלה אני עליהם כאילו מקריבין ומגישים לשמי¹⁰⁴.

וכ"כ בשו"ע [שם ס"א], קבעו לשנות אחר פרשת התמיד, איזהו מקומן, וברייתא דר' ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא, שהמדרש כגמרא. [ובמשנה ברורה [סק"ב בשם המג"א], ואין קריאת פרק זה וברייתא זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין, אבל למי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין, שאל"כ אינו נחשב ללימוד. דדוקא בתפלה אף שאינו מבין, הקדוש ברוך הוא יודע כוונתו, אבל אם אומר המשנה והברייתא ואינו מבין, אינו נקרא לימוד, ובפרט עמי הארצות צריך שיבינו הפירוש, כדי שיצאו בזה ידי לימוד מקרא ומשנה וגמרא שצריך האדם ללמוד בכל יום]¹⁰⁵.

פרשת התמיד לאמרו כל ישראל דבר יום ביומו, לשלם פרים שפתינו במקום הקרבת תמיד, מה שאין כן משנת איזהו מקומן שלא נזכר בו פרשת התמיד ולא שאר קרבנות ציבור הנקרים בכל יום, אלא לפרקים ביום כפור ולרגלים וקרבנות יחיד וחטאות ואשמות, שלא היו מקריבים גם כן תמיד, אלא כל אחד לעת הצורך, ואם כן אי אפשר לומר דמשום ונשלמה פרים שפתינו תקנהו לומר לכל ישראל בכל יום, משום הכי קאמר דעיקר טעמו הוא משום כדי לצאת ידי חובה בלימוד משנה ותלמוד. ובחרו במשנה זו, משום שהיא מדברת בקרבנות, ומועיל לחוטא ולאשר איננו חוטא כאילו הקריב עולת נדבה, ולכך אמר על פרשת התמיד אמר מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ולשון זה שייך לומר אקרבן התמיד שהוא חובה, ולמטה אמר מעלה אני עליהם כאילו מגישים לשמי דהיינו לנדבה. גם בפרשת התמיד שקורין כל עניני הקרבן שייך לומר הקריבום לפני, מה שאין כן במשנה וק"ל.

104. וברבינו בחיי ויקרא [ז, לז], ודרשו רז"ל זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם וגו', כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, בפרשת מנחה כאילו הקריב מנחה, בפרשת חטאת כאילו הקריב חטאת. והענין שהוא מתבונן בביאור הפרשה אל איזה ענין היא רומזת, כי מתוך כך יתגלו עניני שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות, ובזה ישתדל יותר בקיום התורה והמצוות, ויהיו עונותיו נמחלין לו כאילו הקריב קרבן, כי אין לומר שתהיה הכונה שיהגה ויגרוס לשון הפרשה בפסוקיה הערומים בלבד מבלי שיתבונן בפירושה. וכיוצא בזה אמרו כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, הכוונה כי מתוך שיתבונן במה שיוור הפסוקים ואל מה שירמזו, אז יכיר ויבחין נפלאות תמים דעים ויתחזק לבו באמונת הש"י ועבודתו, ובזה יירש חיי העולם הבא. ומטעם זה תקנו ז"ל בסדר תפלתנו משנת "איזהו מקומן" לאומרה בכל בוקר ובוקר, ואמרו על זה אמר הקדוש ברוך הוא בזמן שקורין בהם, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני.

105. ולנכון העיר בפסקי תשובות [אות א], ולדידן שאין אנו אומרים פרשיות התורה דחטאת ואשם ושלמים וכו', יש לאמירת פרק איזהו מקומן משנה חשיבות, לקיים דברי חז"ל הנ"ל, זאת תורת החטאת וכו' זאת תורת האשם וכו', כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם, ובגמרא תקנתי להם סדר קרבנות שכל זמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני קרבן ואני מוחל לכל עונותיהם, ולכן גם תלמידי חכמים ובני תורה צריכים להקפיד על אמירתו, ואף שאנו טמאי מת ואין ראויים להקרבה.

והטעם שבחרו בפרק איזהו מקומן, כתב הבית יוסף שם, וכתב הרא"ה [חי' ברכות לב ע"א ד"ה פירוש] שתיקנו לשנות פרק איזהו מקומן, לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת, והיא משנה ברורה למשה מסיני עכ"ל¹⁰⁶.

והריטב"א בעבודה זרה [יט ע"ב] מסביר יותר, וכתבו בשם רב עמרם ז"ל כי מפני מימרא זו נהגו העם בכל יום שחרית לקרוא פרשה של תורה את קרבני לחמי וזהו מקרא, ואח"כ פרק איזהו מקומן משום משנה, ואחר כך רבי ישמעאל אומר משום תלמוד, כדי שיצאו בזה ידי חובה אותם שאין להם פנאי כל היום ללמוד. וזה שבררו להם פרק איזהו מקומן יותר משאר הפרקים, אומר מורי [הרא"ה] נר"ו מפני שכולו שנוי בלא שום מחלוקת כלל, ואף על פי שאין כולו הלכה, דהא קתני הפסח אינו נאכל אלא עד חצות, ואנן קיימא לן לדעת רבינו הרמב"ן ז"ל כרבי עקיבא דסבירא ליה אכילת פסחים כל הלילה, דהא איכא חדא סתמא כוותיה במסכת מגילה בפ"ב [כ ע"ב], מ"מ אחר שנשנה כל הפרק כולו בלא מחלוקת כלל, הוא ראוי לשנות יותר משאר פרקים¹⁰⁷.

ובתפארת ישראל [יכין] זבחים [פ"ה מ"ג], דמוכח מכאן דכל פרק זה מדאין בו מחלוקת, הוא בלשון ממש כמו שנמסר לנו ממשה רבינו ע"ה מסיני, ולהכי נקט קלעים [דהרי קלעים היה רק בזמן המשכן]. ומהאי טעמא אומרים פרק זה בכל יום.

והאריז"ל בשער הכוונות [דרושי תפלת השחר דרוש ג], עוד יש טעם אחר למה שנהגו לומר פרק איזהו מקומן לא זולתו, מפני שאין שום פרק בכל המשניות בלתי מחלוקת לבד פרק זה, ונקרא הלכה פסוקה. והנה בעליית העולמות אנו צריכים אל השלום, ולא אל המחלוקת, ולכן בחרו פרק זה כנזכר.

ובפרי עץ חיים [עולם העשייה פ"ז], ודע כי בחרו לומר פרק זה יותר מכל הפרקים שבש"ס שיש בו ענין הקרבנות, מפני שהוא כולל כל מיני הקרבנות. וגם מפני שאין פרק בכל משניות כולם שלא יהא נזכר מחלוקת התנאים, אלא פרק זה בלבד, ונקרא פרק זה הלכה פסוקה, ועתה אנו צריכין אל השלום ולא אל המחלוקת.

והשל"ה מסכת תמיד פרק נר מצוה [אות קז], קבלתי מאחד מגדולי הדור, כשהיה אומר פרק איזהו מקומן, או פרק במה מדליקין, או ברייתא דפיטום הקטורת,

106. ובעטרת זקנים שם סק"א מוסיף, ויש בה ג"כ שמ"ד תיבות ועם הקריאה הרי הוא כמנין משה, לומר שהתורה בעל פה ניתנה למשה מסיני, וק"ל.

107. והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ [סימן נא], וכן ראיתי להרשב"ץ ז"ל בסוף מאמר חמץ בפירוש איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל שכתב, דיש תנאים חולקים על רבי ישמעאל בקצת מאלו המדות שאינן דברי הכל ע"ש, ועם כל זה מאחר דמסורת בדינו דאלו ואלו דברי אלקים חיים, הכל הוא תורת אמת, ויוצא אדם ידי חובתו ממקרא ומשנה וגמרא. ואעפ"י שהטור והריטב"א וסיעתם כתבו דהתקינו לומר ברייתא דרבי ישמעאל במקום גמרא. מ"מ אפשר דכיונו גם במימרת אביי הוה מסדר וכו' ללמוד גמרא, ולענין לימוד מועיל אף דאיכא מידי דלא כהלכתא, דגם סברא זו אמת דאלו ואלו דברי אלקים חיים כמדובר. ודנו האחרונים הרבה בקושיא זו שהרי מצינו מחלוקת בפרק איזהו מקומן.

היה אומר בקול כנהוג לעשות קול בלימוד משניות, ולא כהמונים שהכל שוה אצלם. גם יש חילוק בין תנועת הקול לדברי שבח ותחינה ווידויים, והכל כפי מה שהוא.

וביסוד ושורש העבודה [שער ב פי"א], ופרק איזהו מקומן, יעיין האדם בכתבי האריז"ל ויראה גודל מעלתה, שכל משנה ומשנה של פרק זה הוא תיקון בפני עצמה בעולמות העליונים. לכן יזהר לאומרה בהבנת פירושה ובמתן. וכלל הכוונות של כל הנזכר עד הנה ומה גם פרק זה, יכוין האדם קודם אמירה של איזה ענין, שבזה האמירה אני רוצה לעשות נחת רוח ליוצרי ובוראי ית' ויתעלה, ואז בודאי יעשה אמרתו רושם ותיקונה בעולמות העליונים, אף שאינו יכול לכוין כוונת האר"י ז"ל, כי רחמנא ליבא בעי. וכוונה זו של עשית נחת רוח לבוראנו ית', היא כוונה נפלאה ועצומה בכל העבודות, ובפרט באמירת תיקוני התפלות ולמוד תורה הקדושה. גם בתוך אמצע התפלה או השבח או הלימוד יתעורר האדם אל כונה זו, ודי בהערה זו.

פרשת העקידה גם כן תיקנו חז"ל לאומרה כמו חיוב פרשת הקרבנות והקטורת קודם התפלה ובזה יש טעמים אחרים ואריכות גדולה, וכן אמירות לעולם יהא אדם וכו' שמקורם הוא מתנא דבי אליהו, ומפני קוצר הזמן נאריך בזה בהזדמנות אחרת אי"ה.

וזאת למודעי: דבכל האמירות האלו של כל הפרשיות, לכתחילה צריך לאמרם כפי סדרם הנדפס בסידורים לפני התפלה, שזה כך עיקר תיקונם שנתקן כפי הנ"ל, אבל כמובן כשרואים שאפשר להפסיד זמן קריאת שמע או זמן תפלה, או תפלה במנין, אז פשוט הוא דצריך קודם להתפלל, אבל הרבה פוסקים כתבו דיש להשלים אמירת הפרשיות אחרי התפלה, ואפילו פרשת הקטורת שכבר לכאורה אמרו אותה באין כאלהינו, אמר לי הגר"ח ק שליט"א מכיון שיש ענין לאמרם שלש פעמים כנ"ל, וכך נקבע הסדר, צריך להשלימם אחרי התפלה.

ונסיים במ"ש תשובה יסודית הנוגעת מאוד לעניינינו, אשר נדפס בשו"ת שבט הלוי [ח"ו סימן יד], הנה פשוט מאד, וכן נהוג מימות עולם, ששעות תפילה ברבים מתחלת עם אמירת מה טובו וכו' אדון עולם, ברכת השחר, אמירת קרבנות ואיזה מקומן, אמירת פסוקי דזמרה בציבור, ברכו ברכות ק"ש, תפילת לחש שמונה עשרה כל הציבור ביחד, ואח"כ חזרת הש"ץ והציבור עומד באימה ויראה שומע ועונה על כל ברכה וכו'. כל זה ברור לכל מעיין קצת בטור וש"ע ופוסקים, וכמובן ישנם דינים למי שדיעבד מאחר זמן התפילה שישנם פרטים מה אפשר לדלג כדי להגיע לתפילת י"ח בציבור, אבל כל זה באופן מקרי, לא קבוע ח"ו כי עוקרים הלכות שלימות בתורה.

וגם ידוע מכל ספרי הקדמונים, שמטעם סודי נסדרו הדברים דוקא בסדר זה שע"ז בונים עולמות שלימים, ואם מהפכים הסדרים חלילה להיפך.

וענין תורתו אומנותו לפטור לומדי תורה החביבים מסדר זה, אין לנו בזמן הזה כמובא בכל הראשונים, והוא פשוט מאד להלכה.

וגם פשוט וידוע שדרך זה היו נוהגים מימות עולם, ואין הבדל בזה בין מנהגי רבותינו גאוני וצדיקי אשכנז, לבין גאוני צדיקי ספרדים או חסידים הי"ו. והרבה יש להצטער על הפרת סדר הקדוש והמקובל הזה, והקב"ה ישמע קול תפילת עמו ישראל ברחמים עב"ל השבט הלוי.

ובכל הדברים האלו שדברנו עד כאן, לא באנו ח"ו לערער על אף אחד מישראל, אלא לעורר על הדברים היסודיים שכדאי לדעתם.

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחל לנו על כל חטאתינו, ותכפר לנו על כל עונותינו, ותסלח לנו על כל פשעינו, ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו, כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור. והסר ממנו מכת המגפה וגזירה קשה כי אתה הוא שומר ישראל.